

FERNANDO ALEGRIA

LAUTARO

COLECCIÓN WESTERN

FERNANDO ALEGRIA

LAUTARO
Tânărul eliberator al
Araucanilor

V.2.0

În românește de:
AL. ȘTEFĂNESCU-MEDELENI
și
VICTOR CONST. BERCESCU
EDITURA ALBATROS
1970

LAUTARO, JOVEN LIBERTADOR DE ARAUCO.
Empresa Editora Zig-Zag, S.A.
Santiago de Chile, 1950.

COLECTIA WESTERN

*Părinților mei, care m-au învățat să iubesc pământul
chilian.*

PROLOG

În secolul al XVI-lea, conchistadorii spanioli au invadat pământul chilian: mai întâi Don Diego de Almagro și apoi Don Pedro de Valdivia. Aceștia veniseră în căutarea bogățiilor fabuloase care, după cum se spunea, erau ascunse de cealaltă parte a munților Anzi, în acea țară întinsă și misterioasă ce începe cu un pustiu și se termină aproape la capătul lumii, printr-un labirint de insule și canale. Cuceritorii au învins multe popoare, au înfruntat furtunile munților și singurătatea pustiei, au trecut râuri și au străbătut păduri, dar au fost opriți chiar aproape de ținta finală a drumului lor.

Un popor mic dar puternic, fără prea multă cultură dar de o vitejie rar întâlnită, ce trăia dincolo de Maule și de Bio-Bio, se așază de-a curmezișul drumului lor și le curmă pentru totdeauna lanțul cuceririlor. Goi, înarmați cu sulite primitive, araucanii au ținut piept cavaleriei și arcebuzelelor lui Don Pedro de Valdivia, căpitan în armata maiestății sale imperiale Carol al V-lea.

Timp de trei secole s-au bătut araucanii pentru libertatea lor; a fost o luptă crâncenă și cu sorți schimbători. În prima fază, poate cea mai de seamă prin marile izbânzi câștigate, araucanii au fost conduși de o căpetenie pe care legenda l-a imortalizat ca pe unul dintre cei mai geniali luptători pentru libertatea Americii; genial nu prin înțelepciunea dobândită grație contactului cu oamenii înaintați ai timpului său, ci pentru că, pur și simplu, s-a născut geniu. Acest erou popular a fost LAUTARO. El a dobândit cea dintâi victorie când avea douăzeci de ani și a ajuns în culmea puterii și a gloriei la douăzeci și doi. El și alte căpetenii, printre care Colo-Colo și Caupolican, au înscris în istorie o epopee pe care omenirea n-o va putea uita atât de ușor.

Veșnică va rămâne amintirea aceluia popor care și-a

Închinat toate puterile sfintei cauze a apărării pământului său împotriva năvălitorilor străini. Pilda lui a fost urmată cândva și, poate, va mai fi urmată și în viitor, trezind tineretul nostru și aprinzând în el focul vitejiei de fiecare dată când libertatea Americii va fi în primejdie.

CONCHISTADORUL ȘI PAJUL SĂU

Cavaleria conchistadorului înainta în trap ușor, dar cu grijă, în timp ce umbrele amurgului începeau să întunece crângurile și pădurile Araucaniei. Copitele cailor, izbind uneori crengile uscate sau trunchiurile împrăștiate pe drumeag, trezeau ecouri misterioase și, în penumbra înserării, părea că se ghicește prezența unor ființe ciudate, ascunse după copaci, pitite prin tufișuri ca niște sălbăticiuni amenințătoare.

Conchistadorul și oamenii lui nu scoteau o vorbă; cu acea hotărâre rece a aventurierilor spanioli, înaintau fără să le pese dacă dincolo de natura aceasta de nepătruns vor întâlni moartea sau un nou regat. Aproape două luni trecuseră de când conchistadorul Don Pedro de Valdivia părăsise Santiago, hotărât să-și încununeze faptele de arme prin subjugarea băștinașilor din Chile de Sud. Pofta sa de putere părea că nu se va potoli niciodată; fără a-l mulțumi, stăpânirea cumplitului pustiu uscat ce se găsea la sud de Peru și descoperirea rodniciei văi centrale, unde întemeiase orașul Santiago, conchistadorul, setos de aventuri, înainta mai departe, pătrunzând în necunoscut, deschizându-și drum prin păduri, trecând râuri, mereu mai departe, tot mai departe, stăpânit de acea nebunie mistică ce clădește imperii și înfierbântă imaginația oamenilor, împingându-i spre minunata aventură a descoperirilor de pământuri noi.

Îl urma oastea lui de nobili și un grup de negustori, funcționari și agricultori, cu care se gândea să populeze orașul pe care urma să-l întemeieze în inima Araucaniei.

Supuși cu toții voinței sale, legați de el prin teamă și nevoi, erau gata să lupte alături de el dacă îl vedeau învingător, sau să-l părăsească dacă ar fi fost înfrânți

Plecaseră din Santiago de Crăciun, în anul 1549. Drumul prin valea centrală, în adierile molcome ale lui decembrie, fusese plăcut; depărtându-se uneori de țărm și apropiindu-se de munți, traversând râuri sărace în apă, ei trecură de Maule și Itata și apoi de Bio-Bio. Pentru imaginația acestor oameni care soseau de pe întinderile sterpe ale pustiului și din lanțurile de nepătruns ale munților de pe coastă, priveliștea pădurilor, a râurilor năvalnice, a munților acoperiți tot anul de zăpadă era, într-adevăr, impresionantă.

Dar pe măsură ce înaintau spre sud, drumul devenea tot mai primejdios. Împotriva armatei conchistadorului, din ascunzișuri neașteptate începu să se abată o ploaie de săgeți zvârlite de mâini nevăzute, pricinuindu-i mari pierderi. De după stânci și din frunzișul copacilor sau de prin tufișuri țâșneau săgeți repezi și bine ținute care se înfingeau în carne provocând răni dureroase și uneori o moarte fulgerătoare. Văzându-se astfel lovit pe furiș, Don Pedro fierbea de mânie; el era obișnuit să lupte în câmp deschis; viclenia indienilor se părea o faptă necinstită, cu atât mai necinstită cu cât își dădea seama că nu poate s-o pedepsească. În ziua aceea atacurile se înmulțiseră; nu era vorba numai de săgeți; pe drum, mulți cai călcaseră în capcane pregătite cu dibăcie, frângându-și picioarele și târând după ei, în cădere, pe călăreți.

La amiază, căldura era de neîndurat; razele soarelui se revărsau necruțătoare peste platoșele și coifurile spaniolilor; metalul sclipea orbitor și se părea că bieții oameni au să moară pârjoliți de dogoare. Văzând starea jalnică în care se aflau soldații, conchistadorul ordonă soldaților să intre într-o pădure: aici, în aerul răcoros, oamenii se mai înviorară. Dar foarte curând atacurile indienilor începură din nou și spaniolii se învâlmășiră atât de cumplit căutând să descopere dușmanul și apărându-se de săgeți, încât, până la urmă, rătăciră drumul și, încredințându-se în paza Celui de Sus, înaintară mai departe la voia întâmplării. Așa trecu după-amiaza și veni seara. O adiere proaspătă începu să sufle, aducând

miresme de flori și de plante necunoscute; falnicii araucaria se legănau greoi în veșmântul lor de umbră. Un vuiet îndepărtat izbi auzul spaniolilor, fără ca ei să-și poată da seama dacă venea dinspre râu, dinspre ocean sau era iscat de dușmani, care, în întunericul nopții, păreau că mișună tot mai aproape. Don Pedro ordonă să se facă popas; soldații căutară un loc potrivit și aprinseră îndată focuri mari; cu armele în mână, veghind încordați, mâncară și apoi rămaseră multă vreme tăcuți, prea obosiți pentru a mai vorbi și prea îngrijorați pentru a pune capul jos să se culce. Don Pedro chema pe unul dintre cei mai buni soldați ai lui, Don Jeronimo de Alderete și îi mărturisi temerile sale:

— Trebuie să facem grabnic ceva, Don Jeronimo - spuse conchistadorul. Oamenii noștri sunt istoviți, e cu neputință să mai îndurăm dificultățile acestei expediții împotriva unui dușman nevăzut.

— Don Pedro - răspunse aghiotantul - plecând în campania aceasta, ne-am încredințat proniei cerești ca să ne călăuzească spre a duce totul la bun sfârșit. Acum nu rămâne decât să mergem înainte și să nădăjduim că ruga noastră a fost auzită.

— Chiar acum - continuă Don Pedro - chiar în clipa de față simt că ne înconjoară mii de ființe nevăzute care se pregătesc să ne atace. Dumnezeule! Ce să fac? Unde sunt? Cine îi conduce? Avangărzile noastre, ca totdeauna, s-au întors fără să descopere nimic, santinelele cad ucise fără să aibă timp să spună nici un cuvânt măcar. Don Jeronimo, asta-i un soi de luptă pentru care n-am fost pregătit. Niciodată și nicăieri n-am întâlnit un asemenea vrăjmaș șiret, încăpățânat, care luptă nevăzut, din umbră...

— Nu vă pierdeți curajul, senior! În luptele din Venezuela ați trecut prin clipe grele și nu cred că v-ați pus viața în primejdie străbătând mările și supunând pe indienii din nord și din Mapocho, ca să veniți să muriți în acest colț pierdut din emisfera australă.

— Desigur, Don Jeronimo, ar însemna să nu-ți cunoști comandantul dacă ai crede că el poate să se descurajeze în fața primejdiei. Am venit din îndepărtata Spanie pe acest

pământ al Americii, ca să înfăptuim visul împăratului nostru. Nici acești sălbatici și nici această pădure nu vor fi o piedică în hotărârea noastră.

Conchistadorul vorbea cu glas răsunător, stând în picioare, cu o mână sprijinită în șold și cu cealaltă pe mânerul săbiei; la început se adresase lui Don Jeronimo, dar mai apoi, ca un orator, se întoarse către toți cei din jur – era vădit că-i plăcea să se asculte vorbind. De statură mijlocie, voinic, zâmbind mai tot timpul, cu obraji rumeni și cu părul bălai, el avea înfățișarea unui bărbat foarte sigur de sine. De data asta însă nu zâmbea, ci stătea la pândă ca un vânător care așteaptă saltul fiarei.

Dincolo de copaci și de focuri, sute de umbre, poate mii, roiau ca stolurile de vulturi, nerăbdătoare să tabere asupra stârvurilor. Erau îndârjite mulțimi de araucani care îl urmăreau pe conchistador pretutindeni, așteptând clipa potrivită ca să se năpustească asupra lui.

Se înnoptase de-a binelea; printre arbori, stelele se iveau și piereau ca niște fluturi de argint. Larma nedeslușită care venea din întuneric și-i ținea pe spanioli treji creștea din ce în ce, se apropia, devenea tot mai limpede. Nu mai semăna cu glasul apelor care vorbeau limba altor vremi; era larma unor umbre vii, izvorul unor glasuri care, uneori, păreau poruncitoare. La miezul nopții, liniștea fu sfâșiată de un vuiet năprasnic. Era glasul miilor de indieni; lipăitul picioarelor goale pe covorul de frunze și zgomotul armelor treziră toată pădurea; în câteva clipe, locul se preschimbă într-un iad. Călări, de neînvins în zalele lor, spaniolii se înălțau ca niște uriașe chipuri de zei, la lumina focurilor pe care le aprinseseră ca să-i vadă pe dușmani. În pădurea luminată de flăcările stacojii ale rugurilor, umbrele conchistadorilor creșteau luând proporții neasemuite și ei pesemne că păreau indienilor niște ființe ivite dintr-o lume fantastică, înzestrate cu puteri de neînvins. Araucanii se năpustiră la luptă, în gloată, înverșunați; cu părul despletit, vânturând deasupra capului sulitele și măciucile, sărind peste focuri, ei năvăliră cu turbare asupra spaniolilor; de bună seamă că în clipele acelea, soldații lui Valdivia și-au

Închipuit că întâlнисeră niște demoni scăpați din iad. După cea dintâi năvală împotriva călăreților spanioli, indienii dădură înapoi și, îndată, o adevărată ploaie de săgeți țâșni din tufișuri. Cei dintâi avură de suferit cail. Văzând că indienii reluau tactica lor vicleană, Don Pedro zvârli un strigăt de luptă: - Înainte, atacați, spanioli! ...

Și, în fruntea călăreților săi, se năpusti asupra vrăjmașului care se ascundea în tufișuri. Lupta fu îngrozitoare; spaniolii destrămară pâlcurile de indieni, după care intrară în lucru săbiile. Indienii începură să dea înapoi; săgețile lor erau neputincioase împotriva zalelor dese și trainice ale spaniolilor, iar sulile lor aproape că nu foloseau la nimic în lupta corp la corp. Fără să le dea răgaz, spaniolii întorceau cail și călcau în picioare trupurile indienilor, care cădeau cu grămezile. Don Pedro însuși conducea măcelul. Până la urmă, araucanii fugiră lăsând sute de morți și răniți pe câmpul de luptă. Spaniolii se întoarseră la adăpostul focurilor, istoviți, dar cu bucuria izbânzii întipărită pe față. Dar bucuria lor avea să fie de scurtă durată. Nu trecu mult și araucanii năvăliră din nou, de astă dată în număr sporit. Spaniolii, deși vestiți de strigăte, abia dacă avură timp să sară în șa. Indienii luptară cu puteri supraomenești, cu o îndârjire pe care până atunci spaniolii nu o mai întâlнисeră, în clipele acelea, Don Pedro își dădu seama că luptele din nordul și centrul ținutului Chile nu fuseseră decât preludiul unui război pe viață și pe moarte care abia acum începea; până atunci izbânzile lui fuseseră oarecum ușoare; deși yanaconii din Mapocho îl stânjeneau în ținuturile cucerite prin atacuri neprevăzute - dintre care unul nimicise Santiago - nu fuseseră totuși niciodată dușmani de temut. Întemeiase orașul Santiago și înaintase în liniște până la Maule. Acum însă lucrurile se schimbaseră; dușmanul lovea și, cu toate că fusese aruncat înapoi, se întorcea la luptă neobosit, setos de sânge și sălbatic ca puma. Spaniolii loveau în dreapta și în stânga; fiecare lovitură zbura de pe umeri cel puțin un cap, dar după acest cap se ivea altul și altul și, la lumina flăcărilor, conchistadorul vedea mereu în fața sa aceiași ochi plini de

îndârjire, aceleași priviri tăioase ca niște pumnale. Spaniolii începură să se simtă copleșiți; mărgininu-se la apărare, aveau senzația că sunt strânși ca într-un clește de un braț uriaș care își întindea și își încolăcea din ce în ce mai amarnic tentaculele. Parcă întreaga pădure prinsese viață și voia să-i înăbușe cu mii de brațe vegetale.

Trebuiră să descalece; nu le mai era de nici un folos să lupte călări. Acest lucru îi salvă; într-un anumit fel, lupta era acum mai ușoară, mai directă, adversarii se înfruntau față în față. De astă dată, puterea săbiei spaniole, a zalelor, a scutului și a coifului își dovedi superioritatea asupra indienilor cu trupul gol, asupra sulitelor și măciucilor de lemn. Spaniolii îi împinseră înapoi și chiar se luară după ei; se povestește că izbânda a fost atât de deplină, încât chiar și cele două femei care însoțeau trupele lui Valdivia au luat parte la luptă, iar una dintre ele ar fi ucis cu un târnăcop nu mai puțin de șase indieni...

În ziua următoare, Valdivia înainta cu oamenii săi până dădu de un loc prielnic, unde ordonă să se clădească un fort. Cu toată izbânda dobândită, știa ce fel de vrăjmaș va trebui să înfrunte de acum încolo și, ca un bun comandant, instruit pe câmpurile de luptă din Belgia de către Henric de Nassau, iar în Lombardia de marchizul de Pescara și de Prospero Colonna, se grăbi să ia măsurile de precauție necesare. Ridică deci palisade, săpă șanțuri, dură adăposturi și își întocmi cu grijă planul de apărare.

Apărare! Iată că acum nu mai era vorba de înaintare, de a merge fără oprire mai departe, ci de a întâri ceea ce cucerise până aici. O singură noapte, o singură întâlnire cu araucanii fusese de ajuns pentru conchistador ca să-și dea seama de greutatea acestei noi etape a expediției sale. Adevărul este că, fără ca el s-o știe, în acea noapte luptase nu numai cu un trib, ci cu o coalitie întreagă de indieni, de la Itata la Cautin. De data asta rezistența era organizată și, împotriva unui dușman priceput în arta războiului, el trebuia să opună, pe lângă cunoscuta sa îndrăzneală și o tactică de luptă. Valdivia auzise de mult despre faima războinică a araucanilor; știa că, după ce străbătuseră

biruitori partea de miazănoapte și de mijloc a ținutului Chile, războinicii incași fuseseră opriți în fața râului Mau le și loviți nimicitor la fiecă încercare de a trece peste apă. Totuși plecase din Santiago hotărât să-i supună, pentru întâia oară în istorie, pe araucani și nu avea să se întoarcă mai înainte de a-și aduce la îndeplinire hotărârea. Nu, pe toți sfinții! Chiar dacă ar trebui să folosească cele mai îngrozitoare mijloace.

După ce ridică fortul Penco, conchistadorul făcu scurte recunoașteri prin împrejurimi și nu-i trebui mult ca să se îndrăgostească de regiune. Clima era temperată, pământul roditor, străbătut de numeroase râuri, ca un organism vânjos de artere; curând descoperi că în măruntaiele acelu pământ se ascundeau bogate zăcămintе de aur și lucrul acesta fu hotărâtor. Aurul, visul tuturor spaniolilor care au purces la cucerirea Americii, era iubit mai mult ca orice și de Don Pedro; cu aur se putea întemeia un imperiu, cu aur îl putea sătura pe îndepărtatul și atotputernicul Carol al V-lea, cu aur putea să adauge noblețe și glorie propriului său nume.

În anul 1550, iernă pe meleagurile acelea; iernă împreună cu soldații, sub șoproane mari, acoperite cu fân și cu coceni de porumb. Dar înainte ca amintirea luptei de la Andalien – cea dintâi întâlnire a sa cu araucanii – să intre în istorie și să se șteargă din memoria indienilor înfrânți, într-o noapte, împins de o cruzime fără margini, își puse în gând să o eternizeze. Conducând chiar el una din incursiuni, se năpusti în câteva din așezările cele mai populate ale regiunii; dând roată călări, cu săbiile scoase, el și ai lui adunară pâlcuri-pâlcuri de indieni, după care Valdivia ordonă soldaților să taie tuturor indienilor dintr-un grup picioarele, celor din alt grup mâinile, iar altora să le taie urechile, nasul și obraji.

Dar partea cea mai groaznică a priveliștii a fost stoicismul cu care victimele au îndurat martiriul: nu s-a auzit un țipăt, un plâns, un geamăt. Păreau a fi uniți cu toții printr-un jurământ. La vederea insuccesului întreprinderii sale, conchistadorul nu putu să-și stăpânească mânia. El ar

fi vrut să-i sperie pe indieni, să-i încovoae prin teroare pentru a nu se mai împotrivi poruncilor sale; aici întâmpină însă o voință mai puternică decât a sa, un eroism aproape de neconceput la acești oameni pe care el îi socotea sălbatici. Turbat de furie, puse să se taie capetele unui număr de 150 de indieni, iar altora 150 le tăie mâinile și le agăță de gât capetele morților, dându-le apoi drumul să se ducă încotro vor vedea cu ochii, „ciungi și împovărați cu capetele celor uciși”, ca să răspândească fama măreției și a puterii imperiului spaniol.

— Asta va fi o lecție, o pildă pentru toți aceia care ar avea de gând să se împotrivească voinței împăratului – spuse el îndată ce se sfârși îngrozitoarea schingiuire.

În clipa aceea, zări în fața unei colibe un bătrân impunător stând sprijinit de brațul unui tânăr indian. În jurul lor plutea o aureolă care-i făcea invulnerabili și le dădea un vag aer de măreție. Intrigat, conchistadorul își îndreptă calul spre ei și vorbi cu asprime, adresându-se bătrânului:

— Cum te cheamă?

— Carinancu – răspunse acesta, netulburat.

— Este căpetenia acestui trib, senor – lămuri tălmaciul, în limba dumneavoastră, numele lui înseamnă „Vultur Negru”.

Conchistadorul privi o clipă spre bătrân și apoi atenția lui se îndreptă asupra băiatului. Nu putea să aibă mai mult de șaisprezece ani; era de statură mijlocie, cu mușchi vânjoși, dar croiți cu finețe; pielea, destul de smeadă și catifelată; capul, bine alcătuit, îl ținea drept, fără mândrie, dar cu hotărâre; părul negru; buzele cărnoase abia se închideau, iar ușorul tremur arăta tinerețea stăpânului lor. Ochii atraseră însă îndeosebi atenția lui Don Pedro: negri și strălucitori, oglindeau o noblețe pură și străveche, ascunzând în ei, în întunericul lor, datini de veacuri; dar acum, însuflețiți de emoția acelei nopți, de tragedia la care tocmai fuseseră martori, ochii aceia făcuți să privească cu uimire minunile universului se înfingeau în conchistador ca niște pumnale reci. Spaniolul le înfruntă privirea o vreme, dar până la urmă întoarse capul spre bătrân și-i spuse batjocoritor:

— Oamenii tăi au primit azi o lecție și să dea Dumnezeu să n-o uiți nici tu, nici frații tăi, pentru că n-aș vrea să fiu nevoit s-o repet.

— Spaniolule - răspunse căpetenia - tu și oamenii tăi ați venit în noaptea asta ca să ne învățați minte și noi v-am ajutat; începând de astăzi, mâinile tale sunt pline de sânge araucan și el te va duce la pieire. Vino să ne măcelărești de câte ori poțesteți, oamenii noștri învață cu răbdare și, până la urmă, ai să înveți și tu...

— Dar când ai să înveți, are să fie prea târziu - întregi tânărul cu dârzenia.

Valdivia îl privi uimit: tăria glasului, hotărârea din ochii lui și gravitatea tinerească a cuvintelor îl tulburară.

— Bătrâne - adăugă el - îmi place fiul tău și o să-l iau cu mine; la noi va învăța să-l slujească pe împăratul nostru și să-l cinstească pe Dumnezeul nostru. După ce se va civiliza printre noi, îl voi trimite înapoi să vă fie căpetenie.

— N-o să fie nevoie să-l trimiți, spaniolule - răspunse căpetenia - știe el singur să vină înapoi atunci când va sosi clipa să ne fie căpetenie...

Conchistadorul cugetă în tăcere asupra vorbelor bătrânului; șovăi o clipă, dar îndată, redobândindu-și siguranța, strigă:

— Înainte, spanioli! Și, făcând semn tânărului indian să meargă alături de calul său, îl întrebă: Cum te cheamă?

Fără să-l privească, cu glas plin, parcă rostind o amenințare, băiatul răspunse:

— Lautaro!

Din ziua aceea, Lautaro trăi aproape clipă de clipă în preajma conchistadorului. Tânărul vorbea puțin, privindu-i pe toți cu neîncredere; nu se arăta nici dușmănos, nici prietenos, părea nepăsător. La început, Valdivia se îngriji de el cu râvnă cu care te îngrijești de un animal de rasă; făcea haz de dârzenia stăpânită a indianului și privea cu încântare felul lui de a fi, atât de tineresc și totodată atât de isteț. Curând descoperi în el însușiri nebănuite: o imaginație nespus de vioaie, un deosebit spirit de observație și o mare energie, vădite în toate faptele lui, cu

toată lenea aparentă cu care le îndeplinea. Lautaro învăță spaniola foarte iute și se deprinse cu munca de îngrijitor de cai cu care îl însărcinase Valdivia; ajunse foarte curând de neînlocuit și conchistadorul, satisfăcut oarecum de sine însuși, începu să-l numească „paj”.

În legătură cu aceasta, Valdivia era stăpânit fără îndoială de un complex de simțăminte. Căci îl numea „paj” și se mândrea cu acest lucru, deoarece faptul dovedea o schimbare în propria lui situație socială: a avea un paj, în afară de un majordom al casei tale și de un călugăr care să te însoțească în calitate de capelan, era pe vremea aceea un semn de noblețe și de putere. Dar să nu uităm că Valdivia nu încetase totuși să fie om; că-și lăsase în Spania soția și copiii, ca să întreprindă această anevoioasă expediție din America; sălășluia deci în el o duioșie tănuită și neexprimată care poate că se trezise, dezlănțuind criza în noaptea de la Andalien; când Valdivia văzuse pe căpetenia tribului privind în tăcere, îndurerat, cum era nimicit satul și oamenii lui, în timp ce fiul său, încremenit, îl sprijinea de braț, se pare că ceva se frânsese în sufletul conchistadorului. În grija mărinimoasă cu care-l înconjura pe Lautaro, dezvăluindu-i tainele ostășești și pe acelea ale puterii spaniole, Don Pedro încerca poate să-și plătească o datorie, să se dezvinovățească înaintea lui Dumnezeu și să-și aline astfel inima rănită, care de atâtea ori îl făcea să-și întoarcă cu mâhnire ochii către îndepărtata sa patrie.

Dar dacă acestea erau simțămintele conchistadorului, ale lui Lautaro erau mult mai încâlcite; rămânea alături de stăpânul său, ascultând de o chemare stranie; adevărul este că privea tot timpul împrejur cu uimire, simțind că o lume nouă se deschide în fața ochilor săi. Când i se alăturase lui Valdivia, el credea, ca cei mai mulți dintre indieni, că spaniolii erau zei sau cel puțin demoni și că veniseră din altă lume în palate plutitoare; la începutul războiului, crezuse că ei și caii lor sunt o singură ființă, fără îndoială, nemuritoare. Încet-încet, Lautaro învăță limba lor: mitul se spulberă în cea mai mare parte; descoperi că zeii vorbeau într-un mod simplu despre lucruri simple, că

sufereau de foame, de sete, de frig, ca și araucanii, că se certau adesea și spuneau prostii. Mai ales duminica, privea femeile, gătite cu cele mai strălucitoare podoabe și soldații, înzorzonați cu cele mai frumoase armuri, îngenunchind smeriți în fața unei imagini ce înfățișa o femeie cu un copil în brațe... Lautaro zâmbi și norii începură să se risipească din mintea lui. Apoi văzu oameni și cai și unii și alții obosiți, ba chiar murind în fața navei vrăjmașilor. Dar dacă o mie de închipuiri se spulberară în urma conviețuirii lui cu spaniolii, alte o mie le luară locul. Lautaro îl asculta pe stăpânul său într-o tăcere evlavioasă; îl auzea făcând planuri de luptă, îl vedea împărțind trupele pe teren: călăreții, pedestrașii, tunarii, archebuzierii, sau așezând tabăra și trimitând posturi de pândă... Lautaro sorbea de pe buzele conchistadorului arta războiului.

În vara anului 1551, conchistadorul înainta spre Cautin; întemeiase orașul Concepcion, căruia îi urmase Imperial, apoi împinse hotarul spre Tolten și ajunsese până la poalele vulcanului Villarrica. Indienii se retrăgeau pretutindeni din calea spaniolilor, plecând în necunoscut. Se spune că în această expediție, câștigată ușor, Valdivia a avut călăuză pe un indian numit Alican, care și-a trădat compatrioții în valea Mariquina spre a se răzbuna pe iubita lui care-l respinsese. Se pare că însăși firea conchistadorului se mai îmblânzise; se povestește că, odată, un indian din preajma Anzilor i-a dăruit drept omagiu o tărtăcuță și că, în timp ce lua darul, conchistadorul ar fi spus:

— Pentru mine, această tărtăcuță valorează mai mult decât tot aurul din lume – și apoi, înapoindu-i-o bucuros, își luă boneta din cap și o dăruie indianului.

Cu spirit mai mult de civilizator decât de războinic, Don Pedro întemeia orașe și-și consolida puterea: pe malurile unui râu frumos puse temelia unui oraș căruia îi dădu numele său; după acesta urmă Villarrica; apoi clădi forturile Puren, Arauco și Tucapel...

Întotdeauna în preajma lui, Lautaro îl însoțea atât în clipele pașnice cât și în război; pe câmpul de luptă îngrijea de cai; la Concepcion ședea cu el la masă, privind totul cu

luare-aminte și învățând. La ospete, ascultându-l pe Den Pedro, învăța arta de a vorbi cu oamenii. În noaptea aceea, pe care n-avea s-o uite niciodată, îl văzuse atât de crud, încât crezuse că nu-i om, ci poate chiar un zeu; acum știa că e un om ca oricare altul, un om care lupta pentru a subjuga un popor, așa cum alții luptau ca să-și salveze viața. Lautaro nu înțelegea limpede gândul sau pornirea celui mâna pe conchistador, dar știa că acel gând sau pornire există, că războiul pe care-l ducea era o verigă a unei acțiuni ce sta mai presus de înțelegerea lui.

Noaptea, după luptă, în liniștea pădurii străbătute de vântul răcoros și de săgetările liliiecilor, conchistadorul se odihnea așezat pe o piatră, cu chipul luminat de flăcările focului, cu părul încărunțit, cu fruntea brăzdată, cu privirea tristă și cu trupul vânjos strâns în jacheta de catifea împodobită cu dantele. Nu mai avea sabia în mână; privirile lui alunecau peste tăciunii aprinși, se înălțau cu flăcările, urmăreau drumul fumului până pierrea din vedere. Aproape de el, Lautaro, așezat pe iarbă, îi urmărea privirea și părea că înțelege pricina tristeții sale. Poate că avea și el soție, copii și o țară ca și această Araucanie; și poate că după luptă, după această îndeletnicire a sa de fiecare zi, se simțea deznădăjduit fiindcă lupta nu se isprăvea niciodată, fiindcă drumul conchistadorului nu avea sfârșit, nu se isprăvea nici în păduri, nici în munți, nici pe mări, nici la capătul lumii; drumul conchistadorului era ca un fir subțire ce se învârtește în jurul pământului, căutându-și fără odihnă celălalt capăt. Și atunci lui Lautaro îi era milă de el și, chiar când drumurile păduri i se deschideau înaintea, nu se hotăra să-l părăsească și rămânea lângă el, așteptând, așteptând nici el nu știa ce.

Într-o zi, conchistadorul, după una din crizele lui de nostalgie, ordonă trupei să se pregătească pentru marșul de înapoiere la Santiago. Se sfârșea iarna anului 1552. Călătoria avea să fie lungă și grea; Don Pedro simțea în aer că a sosit primăvara și se gândea de pe acum ce primire i se va face când va sosi în capitală; după aceea va veni decembrie, va petrece încă un Crăciun la Santiago și apoi

va veni o altă vară, alte expediții. Sfârși grabnic pregătirile și, în după-amiaza unei zile ploioase și reci, plecă în fruntea oastei, spre nord. Lautaro își dădu seama numaidecât, ce însemna această călătorie; pentru întâia oară în viața lui se îndepărta de pământul său și cine știe, poate n-avea să se mai întoarcă niciodată; dar în același timp, pentru întâia oară în istorie, un araucan, fiul unei căpetenii, el însuși o viitoare căpetenie, intra în capitala statului spaniol chiar alături de guvernator, ca să cunoască punctul cel mai de seamă al puterii și cel mai slab al apărării sale.

Era o aventură, cea dintâi în viața lui, dar o aventură care avea să-i hotărască soarta; și porni la drum. Depărtându-se de pădurile din Arauco, trecând râurile care pe atunci alergau grăbite și năvălește ca niște armăsari voinici de argint, Lautaro simți pentru întâia oară durerea despărțirii de pământul natal. Ochii lui, umeziți de o ușoară mâhnire, căutau pe culmile Anzilor zăpezile veșnice care învăluiau ocrotitor, ca o mantie a lui Dumnezeu, singurătățile țării sale, căutau pe cerul strălucitor al acelei latitudini Crucea Sudului, care străjuia soarta neamului său ca un simbol și o profeție pe care el nu le știa, dar care nu aveau să întârzie să se arate aieva.

RĂSCOALA

Colo-Colo, mai-marele araucanilor în vreme de pace, chemase la sfat căpeteniile triburilor din Arauco. Trimișii lui plecaseră din afundul pădurii unde își avea el așezarea, ducând săgeata însângerată – semnul poruncii: căpeteniile de triburi să se adune la sfat pentru că zilele de pace se sfârșiseră și trebuia să-l înlocuiască un bărbat tânăr, voinic și viteaz care să-i ducă la luptă pe araucani.

Trimișii alergau zi și nopte de-a lungul crângurilor, pădurilor și munților și, oprindu-se o clipă ca să arate căpeteniilor săgeata, spuneau:

— Să ajungeți la Colo-Colo când va străluci luna plină.

Apoi își urmau drumul; aveau la ei și o șuviță lungă de piele, făcută toată numai noduri; în fiecare zi desfăceau câte un nod, ținând astfel socoteala timpului.

În vremea asta, Colo-Colo, înconjurat de supușii săi, aștepta tăcut și pe gânduri. Era un bătrân mărunțel, cu capul rotund și părul încărunțit, aspru și scurt; fața lui era brăzdată de zbârcituri; gura mare, ascunsă de mustață, îi dădea un aer veșnic zâmbitor; ochii săi miei și vioi priveau ageri și batjocoritori prin pânza sprâncenelor; se legase la cap cu un fel de basma, trupul îi era înfășurat într-o mantie și, în mâna mare, neliniștită și neagră, ținea o ramură ele *canelo*, semnul puterii sale. Oamenii îl priveau, neîndrăznind să-i tulbure gândurile. Colo-Colo pusese la cale dezlănțuirea răskoalei împotriva lui Valdivia, dar nu o răskoală răzleață, ci o mișcare care să ridice triburile din întregul Chile de miazăzi, urmând să cuprindă poate chiar și pe yanaconi, care trăiau alături de spanioli, în orașe; bătrânul rânduia lucrurile liniștit, luând toate măsurile de siguranță. Avea de gând să lovească numai atunci când

totul va fi gata, când va fi sigur că, indienii din toată țara vor răspunde la chemarea lui. Iscoadele sale mișunau pretutindeni, ducând și venind cu vești de pretutindeni.

„Bătrâni, femei, copii, slujnicele soțiilor sau ale fiicelor spaniolilor – scria mai târziu un istoric – întregul popor subjugat pe neașteptate, doborât la pământ de archebuză și de bici s-a ridicat la luptă deznădăjduită și-a făcut auzit glasul mâniei sale.”

Săgeata care vestea războiul, trimisă de Colo-Colo, ajunsese până la Concepcion. Indienii care munceau în minele de aur de la Quilacoya, suferind de foame și de frig, aveau să fie, fără îndoială, luptătorii cei mai înflăcărați în acest război pentru dezrobire. Vântul răscoalei prinse să sufle în toată țara, pe câmpuri și la ferme, prin mine și forturi, prin orașele și casele spaniolilor, până ce ajunse și în preajma conchistadorului; căci Don Pedro nu făcea un pas, nu rostea un cuvânt care să nu-i fi fost de îndată adus la cunoștință lui Colo-Colo de către iscusitele sale iscoade.

În vremea aceasta, în satele araucane viața părea că-și urmează cursul obișnuit; femeile semănau ca totdeauna ogoarele, țeseau veșminte și velințe, găteau mâncare, făceau coșuri, vase de lut și preparau băutură. Bărbații se odihneau și se pregăteau de luptă; așa era obiceiul lor: bărbatul se năștea ca să lupte, ca să-și apere țara de năvălitori și de dușmani, iar femeile ca să muncească, să împlinească toate acele mici obligații ale vieții zilnice, pe care războinicul araucan le socotea nevrednice de el.

Războinicul își pregătea armele, călindu-și totodată și trupul. Soarta lui fusese hotărâtă încă din clipa când se născuse; mamele araucane nășteau lângă râu și acolo ridicau pruncul și-l scăldau în apa cristalină, care prin părțile acelea duce și sloiurile de gheață coborâte din munți. Acest contact cu asprimea naturii îl făcea pe copil să simtă ceea ce avea să fie viața lui; așa cum erau investiți cavalerii altor vremi, din clipa când îl atingeau tăișul rece al râului, pruncul era socotit un războinic araucan. La șase ani, învăța să mânuiască sulița sau măciuca, să tragă cu arcul, să alerge cu alți copii, apoi să înoate și să treacă râul,

cu sulița în gură sau în mână. Copilul creștea vânjos și viteaz, învăța să mânuiască o singură armă, până ajungea stăpân pe ea. Își închina toate clipele îngrijirii acestei arme și trupului său. Fără a se preocupa de alte lucruri, creștea numai cu gândul de a fi mai puternic decât ceilalți războinici, de-a dobândi prețuirea lor, de a-i întrece. Cu acești tineri avea de gând Colo-Colo să-și înfăptuiască țelurile sale.

Când răsări luna plină, căpeteniile începură să sosească la locul unde trebuia să se țină sfatul; veneau de pe toate meleagurile ținutului Arauco; pășind pe potecile tainice ale pădurii, se iviră în fața lui Colo-Colo, printre copaci, ca niște făpturi din basme. Bătrânul îi primi cu zâmbetul pe buze și îi pofti să se așeze în jurul său. Erau de față cele mai vestite căpetenii: Tucapel, războinic mândru și de o vitejie neînfrântă, căpetenie a trei mii de oameni; Angol, tânăr și aprig, căpetenie a patru mii de oameni; Paicabi, Lemolemo, Gualemo și Elicura, poate cel mai vajnic războinic din Arauco. Toți așteptau începerea sfatului. Locul unde se aflau, un luminiș în pădure, presărat cu flori, era de o neasemuită frumusețe; vântul înviorător și plăcut înfiora copacii murmurând ușor; prin luminiș curgea un pârau limpede; în jurul pajiștii rotunde în formă de piață sau de amfiteatru se înălța ca o perdea de frunze un șirag de plop, aruncând o umbră răcoroasă. Când soarele scăpată și învăpăierile asfințitului începură să se frângă printre plop, Colo-Colo dădu poruncă să se aducă de mâncare. Ca și oamenii de la țară din vremea noastră, araucanii mâncau porumb cu prilejul anumitor mari sărbători; în răcoarea amurgului, pământul chilian își împrăștia miresmele. Când umbra serii se îngroșă, dinspre focuri prinse să se înalțe în văzduh un miros de carne friptă; sângele se prelingea și sfârâia sorbit de nesațul cărbunilor; bătrânele mestecau pentru ultima oară fiertura de porumb, iar *chicha* fierbea sub spuma atât de gustoasă, care părea o dantelă de flori.

Araucanii mâncau strașnic și beau fără măsură; *chicha* fierbea în oale, fierbea în pânțece, fierbea și în creier; ca și cum ar fi sorbit furia unui taur amestecată cu cântecul

privighetorilor, băutura aceea îi ațâța la gâlceava și totodată la dragoste. Căpeteniile beau și mâncau cu lăcomie. Lăsându-i în voie, Colo-Colo se uita la mișcările lor, de pe acum nestăpânite din pricina băuturii, le asculta vorbele aprinse; bătrânul zâmbea; sunt oameni buni, viteji și tineri; lucrul cel mai de seamă e să știi, să folosești această vitejie, această tinerețe și asta va fi sarcina lui. Tresări deodată, dându-și seama că cel mai bun om al său, căpetenia cea mai vestită din Arauco, nu venise. Nu era cu putință să nu se fi supus chemării sale; trebuie să se fi întâmplat ceva, poate că întârziase doar. Dar, oricum, Colo-Colo nu voia să înceapă sfatul și cu atât mai puțin să aleagă căpetenia cea mare de război, în lipsa lui Caupolican. Încercă deci să prelungească ospățul și să-i îndemne la vorbă pe cei de față; dar aceștia băuseră prea mult; glasurile lor începuseră să răsună din ce în ce mai tare și vorbele lor să fie tot mai înțepătoare, până când cearta păru de neînălțurat. Vorbeau despre meritele fiecăruia... Tucapel, cel mai mândru și mai arțăgos dintre toți, spuse:

— Nimeni nu-i deopotrivă cu mine în vitejie și sunt gata să dovedesc acest lucru cui dorește...

La care Elicura răspunse:

— Numai eu pot să fiu căpetenie în acest război și cine e de altă părere va avea de-a face cu ascuțișul sulii mele...

Mânios și trufaș, Lincoyan strigă:

— Toate vorbele voastre sunt laude deșarte: stăpânul lumii pot să fiu eu, cu sulia asta în mână.

Gâlceava creștea, oțelurile sclipeau în mâinile vânjoase ale căpeteniilor indiene, gata să se încaiere; se stârnise o larmă asurzitoare; femeile se ascunseseră în colibe și de acolo priveau prin perdelele de trestie spre cei care strigau. Colo-Colo își dădu seama că, dacă nu face rânduială, adunarea se destramă; din nenorocire însă Caupolican, care făcea mai mult decât toți acești gălăgioși războinici și zurbagii la un loc, nu sosea. Bătrâna căpetenie chibzui repede și născoci un șiretlic ca să-și mai amâne hotărârea și să-i liniștească totodată pe cei ele față. Cuvântul său răsună deodată în mijlocul larmei și, ca prin minune,

amuțiră numaidecât toate glasurile, toate zgomotele; părea că și vremea pășește în vârful picioarelor ca să-l asculte. Colo-Colo sta în mijlocul podinei, ținând într-o mână ramura de *canelo*, semnul puterii sale și în cealaltă o săgeată însângerată cu vârful îndreptat spre partea în care trebuiau să pornească la luptă. Liniștit și cumpănindu-și în chip iscusit vorbele cu întorsături retorice, după cum era obiceiul la araucani, bătrânul rosti acea cuvântare care a intrat în istorie, pildă de îndemn la lupta pentru libertate și de eroism, pe care și azi poporul chilian le admiră:

— Căpetenii, apărători ai țării, nu setea de putere este cea care-mi insuflă cuvintele, pentru că, la vârsta mea, după cum prea bine știți, dragii mei, eu sunt mai aproape de lumea cealaltă, ci dragostea pe care v-am arătat-o întotdeauna mă îndeamnă să vă povățuiesc. Putem oare să dorim fală și cinste înainte de a dovedi lumii că nu suntem învinși și subjugați? Împilați de spanioli, mânia voastră ar trebui să se dezlănțuie nu împotriva voastră înșivă, în această adunare de frați, ci împotriva vrăjmașului hain pe câmpul de luptă. Ridicați-vă împotriva asupritorului, puneți mâna pe arme și loviți cu înverșunare în piepturile acelor care ne-au robit atât de crâncen. Scuturați jugul rușinos, luptați cu vitejie și nu risipiți sângele țării, atât de trebuincios pentru izbăvirea noastră! Deopotrivă sunteți cu toții în vitejie și putere; cerul v-a făcut deopotrivă prin naștere, dar trebuie să avem o căpetenie, care să pornească la luptă în fruntea noastră.

Se așternu o tăcere adâncă, fiecare așteptând să audă ce va ieși de pe buzele bătrânului, care păreau gata să rostească numele alesului; dar Colo-Colo era prea înțelept și îl prețuia prea mult pe Caupolican pentru a pomeni ceva atâta vreme cât acesta nu se afla încă printre cei de față. De aceea spuse numai atât:

— Căpetenie va fi acela care va putea să țină mai mult pe umăr un trunchi de copac. Deoarece sunteți toți deopotrivă, neavând nici unul mai multe drepturi decât ceilalți, să-și dovedească fiecare puterea!

Un murmur surd se stârni după vorbele mai-marelui lor;

pe de o parte se simțeau amăgiți: bătrânul, nu voise să facă alegerea numaidecât. Dar nu trecu mult și, încântați că vor avea prilejul să-și dovedească voinicia în văzul tuturor, își arătară bucuria și începură întrecerea. Fu adus un trunchi uriaș de copac; nu se știa cât cântărește, fiind însă un trunchi gros, care abia putea fi cuprins cu brațele, e lesne de închipuit ce greutate trebuiau, să ridice în spate acești viteji.

Cel dintâi care își dovedi puterea fu Paicabi, care, stând drept, privit cu nerăbdare de ceilalți, ținu trunchiul în spate șase ceasuri. După ei, Cayocupil îl ținu cinci ceasuri; nici Gualemo, nici Angol nu fură în stare să-l întreacă pe Paicabi. Când veni rândul lui Puren, nerăbdarea căpeteniilor spori, deoarece puterea și dârzenia lui erau vestite. Puren luptă o jumătate de zi și, în sfârșit, doborât de oboseală, aproape nemaiputând face un pas, zvârli trunchiul și așteptă ca alții să-l întreacă. Părea că va fi învingător Tucapel, cel mai năzuros dintre toți, care, întrecându-l pe Puren, ținu în spate greaua povară paisprezece ceasuri încheiate.

Dar în clipa aceea se apropie de podină cruntul Lincoyan, voinicul voinicilor. Toți amuțiră parcă, în așteptarea unei priveliști deosebite. Căpetenia își scoase mantia și o zvârli cu nepăsare pe iarbă; spatele lui se ivi în toată splendoarea puterii sale; carnea-i arămie, îndesată și umflată de încordarea mușchilor ce se profilau desăvârșiți pe trupul vânjos, părea făcută din fibrele unui metal fin și prețios. Ridică trunchiul pe umeri și începu să alerge și să sară de colo-colo, vrând să arate celorlalți ce ușor era pentru el. Se scurse în felul acesta o zi întreagă, după care se opri fără însă a da semne de oboseală și ținu trunchiul în spate mai departe toată noaptea și jumătate din ziua următoare; când soarele ajunse în crucea nămiezii, spatele lui umflat, vinele gâtului încordate și tot trupul părea că vor plesni; scoțând un țipăt ciudat, în care se amestecau mândria, înverșunarea și oboseala, Lincoyan zvârli trunchiul și privi cu dispreț spre potrivnicii săi.

Nu mai era nici o îndoială în privința luptătorului care

avea să fie numit mare căpetenie de război; chiar Colo-Colo, care în timpul întrecerii privea mereu spre potecile pădurii, tot așteptându-l pe Caupolican, își zise că șiretlicul prin care voia să câștige timp dăduse greș și că, în sfârșit, trebuia să-l numească pe Lincoyan. Se și ridicase în picioare, gata să rostească hotărârea, când, spre uimirea tuturor și spre bucuria multora care împărtășeau alegerea bătrânului, Caupolican se ivi în lumină. Mersese zile și nopți întregi din îndepărtatul său sat ca să ajungă până la locul unde se ținea sfatul arăta obosit și mâhnit, crezând pesemne că sfatul se încheiase. Văzându-l, Colo-Colo înainta spre el și, întâmpinându-l cu zâmbetul pe buze, îi spuse:

— Caupolican, fiu mult iubit al Araucaniei, sosești la ceas de grea cumpănă pentru poporul nostru, ca trimis de marile duhuri. Numai tu poți să-l înfrunți pe viteazul Lincoyan în această întrecere de puteri în care trebuie să alegem căpetenia războinicilor noștri. Iată, privește acest trunchi de copac! Lincoyan l-a ținut pe umeri o zi, o noapte și încă o jumătate de zi; dacă ești în stare să-l întreci, pe umerii tăi va cădea răspunderea acestei lupte; dacă Lincoyan nu va fi învins, el va fi singura noastră căpetenie, pe el o să-l ascultăm noi toți, oamenii din Arauco.

Caupolican voi să-și scoată mantia, gata să înceapă de îndată întrecerea, însă din rândurile căpeteniilor se ridică un murmur: Caupolican era istovit de drumul lung prin pădure.

— Să fie lăsat să se odihnească până mâine în zori...

Asta fu părerea tuturor, căreia se supuse și Caupolican și Colo-Colo. Noaptea o petrecură schimbând păreri cu aprindere, punând rămășaguri și chefuind. Caupolican însoți pe marea căpetenie de pace până la coliba sa și acolo, așezați jos lângă vatra care ardea mereu în colibe, vorbiră despre viitorul țării lor. Caupolican era „un bărbat de vază, aspru, cu un cuvânt greu”, neînduplecat, dârz, stăruind cu tărie în părerile și în hotărârile sale. Se născuse chior și acest beteșug ce dădea chipului său o înfățișare cruntă și oarecum mohorâtă nu scădea cu nimic din

destoinicia lui, părând chiar o însușire a sa proprie. Anevoie îi putea citi cineva gândurile, anevoie prindea privirea fugară, fulgerătoare, a singurului său ochi; era înverșunat și neîndurător, părând a-și călăuzi viața lui și pe aceea a tribului său așa cum pesemne au făcut ciclopul în vremea lor: tot înainte.

Noaptea trecu repede și înainte pe a-și ascunde cununa și mantia de rouă, soarele săgeta piscurile Anzilor și se revărsa jos, în văi, ca un puhoi de aur peste verdeța pădurilor și peste spuma proaspătă a râurilor. Căpeteniile, înviorate de adierea dimineții, așteptau să-l vadă pe Caupolican încercându-și puterea. Colo-Colo se așezase iar în mijlocul poienii și, după ce vesti începutul întrecerii, se trase într-o parte ca să facă loc.

Caupolican, gol până la brâu, ridică trunchiul ca pe o surcică și-l puse pe umăr. Pe chipurile indienilor se zugrăvi uimirea și încântarea. Lincoyan îngălbenise: izbânda lui părea acum îndoielnică. Căpetenia cea fără un ochi pășea de colo-colo fără să pară că face cea mai mică efortare, fără să dea cel mai mic semn de neliniște. Singurul său ochi se ațintise în gol, dar nu se citea nimic în privire; strângea din buze cu îndârjire. Trupul lui era un imn viu care cânta măreția Araucaniei; capul, bine croit, încununat cu un păr negru și răzvrătit și-l ținea semeț; gâtul era gros ca al unui taur și ceafa abia umbrită de un puf negricios ca pana aripii unui sturz. Trupul era uriaș, vânjos și îndesat; mușchii brațelor și ai picioarelor erau vii, aproape de sine stătători față de trup, ca niște mici mecanisme care lucrau la înaltă presiune. Se plimbă cu copacul în spate o zi și o noapte și încă o zi și încă o noapte. Stihurile unui poet spun că în această a doua noapte chiar și luna s-a oprit pe cer ca să vadă o putere atât de minunată. Nici oboseala, nici nerăbdarea nu-l tulburau; în timp ce se plimba de colo-colo cu pas bărbătesc, cu fruntea sus și cu privirea ațintită spre depărtări, se revărsară zorii celei de a treia zi și, când văzu soarele deasupra Anzilor, făcu un salt uriaș ca o puma ce se năpustește asupra prăzii și zvârli cât colo trunchiul de pe umerii săi, dovedind că-l mai putea duce cel puțin o zi.

Colo-Colo rosti simțământul tuturor când strigă hotărârea:

— Soarta Araucaniei va sta de azi înainte pe acești umeri puternici.

— *Veyllechi! Veyllechi!* strigară într-un glas căpeteniile, ceea ce însemna: Da! Da!

Apoi cuvântară și alții, rostind amenințări împotriva spaniolilor și lăudând pe noua mare căpetenie de război. Când ultimul vorbitor coborî de pe podină, apucară toți sulile și le ridicară deasupra capului; apoi, fără a scoate o vorbă, începură să tropăie din răsputeri, de părea că întregul pământ se cutremură. Prinseră apoi un guanaco, îl uciseră și-i smulseră repede inima, care trecu din mână în mână, încă zvâcnind; căpeteniile o apropiau de gură și-și mânjeau buzele cu sânge, apoi și armele. În felul acesta, hotărârea de a începe lupta era pecetluită și aleasă marea căpetenie de război care trebuia să-i ducă la izbândă.

Caupolican își luă fără șovăire asupra-și răspunderea luptei; prima lovitură împotriva puterii spaniole trebuia dată repede și nimicitor. O izbândă a araucanilor putea fi pentru toate triburile din Chile un semnal spre a se ridica la luptă în aceeași zi și la același ceas. El se gândi deci să lovească ținta cea mai apropiată. Adună optzeci dintre cei mai buni războinici ai săi și, dându-le toate îndrumările cuvenite, îi trimise spre fortul spaniol din Arauco.

Indienii se apropiară de fort, încărcăți cu poveri de lemne, arătându-se foarte umili și obosiți. Văzându-i atât de sărmani și de neprimejdioși, soldații de pază îi lăsară să intre. În vremea aceasta, Caupolican își așezase războinicii în locuri potrivite la intrarea fortului, tăind toate drumurile. Fortul clădit din ordinul lui Valdivia avea ziduri groase, trainice și era înconjurat de un șanț care ținea orice dușman la distanță. Înăuntru se afla o mică garnizoană de cavaleriști și arcebuzieri. Când cei optzeci de indieni ajunseră în piața fortului, aruncară sarcinile de lemne, scoaseră la iveală sulile, arcurile și măciucile pe care le ținuseră ascunse și, răcnind asurzitor, se năpustiră asupra soldaților. Lupta se încinse pe viață și pe moarte; spaniolii, luați pe neașteptate, abia avură timp să-și scoată săbiile și

să-și pună platoșele; trăgându-se înapoi și răspunzând la fiecare lovitură pe care o primeau, opriră năvala araucanilor. Apoi trecură la atac și, cu ajutorul arcebuzelelor și al cavaleriei, aruncară pe indieni înapoi spre intrarea fortului, iar aici îi loviră atât de năprasnic, încât aceștia fură siliți să dea înapoi. Văzându-și războinicii luptând la poartă, Caupolican se repezi într-acolo cu oamenii săi, dar ajunse prea târziu, deoarece spaniolii, zvârlind afară ultimii dușmani, ridicară puntea mobilă a fortului, apărându-se astfel de orice nouă năvală.

În, felul acesta, lupta rămânea nedecisă: dar să nu uităm că pe acele vremuri faptele de vitejie personală cântăreau mai mult decât lupta în masă; erau vremurile romantice ale soldaților lui Carol al V-lea, căroră le plăceau mai mult duelurile decât cruntele măceluri de pe câmpurile de bătaie. Astfel se întâmplă că un tânăr soldat spaniol, socotind că felul în care scăpaseră de la pieire ai săi era mai curând josnic și rușinos, hotărî să coboare puntea și să înfrunte singur năvala indienilor. Cu asta dorea, poate, să dea o pildă de vitejie camarazilor săi sau, poate, o făcea cu gândul la îndepărtata Europă, unde vreo tânără doamnă aștepta vești despre faptele lui glorioase. Tânărul ieși deci în fața araucanilor și, cu glasul sugrumat, îi chemă la luptă. Araucanii, care nu înțelegeau romantismul lui, năvăliră puzderie și, înconjurându-l, începură să-l lovească. Cei dinăuntru, văzându-și camaradul în primejdie de moarte, ieșiră din fort și astfel vrăjmașii se încăierară pentru a doua oară; de astă dată însă numărul araucanilor era copleșitor, printre ei aflându-se și brațul lui Caupolican, care, cu fiecă lovitură, făcea să zboare cel puțin patru capete.

Izbânda se hotărâ la iuțeală: spaniolii se retraseră din nou în fort pentru a ieși numaidecât după aceea. Călări, ei rupseră rândurile războinicilor lui Caupolican și fugiră spre fortul Penco sau Tucapel, cu gândul de a duce vestea răscoalei araucane și de a găsi întăriri.

În felul acesta, Arauco dobândi cea dintâi biruință; răscoala împotriva asupririi spaniole începea cu o lovitură bine țintită. Indienii îi puneau pe fugă pentru prima dată pe

semizeii călări și înarmați cu archebuze; triburile din Chile aflau pentru întâia oară că spaniolul nu era nici de neînving, nici nemuritor. Războinicii araucani sărbătoriră în noaptea aceea prima lor izbândă și îl priviră pe Caupolican cu cinste și prețuire. Dar uriașul fără un ochi nu se culcă pe lauri și, înainte de a se lumina de ziuă, își duse oamenii înainte, în

na
ia
le
ca

O SĂGEATĂ ÎN NOAPTE

Nu trecuse mult de când Don Pedro de Valdivia ajunsese pentru prima oară în valea Mapocho. Amărât și deznădăjduit după drumul lung prin pustiu, Valdivia sosise în februarie 1541 pe o colină în jurul căreia se așezaseră numeroase triburi. Din vârful ei, conchistadorul privise ținutul și își spusese:

„Iată că Dumnezeu ne dăruiește pământul făgăduinței după ce am învins infernul deșertului”.

Acum, apropiindu-se de Santiago, îl încerca un simțământ asemănător. Cât vedea cu ochii de pe culmea Huelen – căci astfel se numea locul unde Valdivia hotărâse întemeierea orașului Santiago, opera lui de căpetenie – valea se desfășura dinaintea ochilor vrăjiți, verde și mănoasă. Plopii se legănau în văzduh și chiparoșii se aplecau greoi spre pământ. Din râuri se desprindeau canale care ajungeau până în oraș, alergând printre case și pe străzi ca niște mici ștregari. Dimineața, pâcla subțire începea să se topească sub razele soarelui, descoperind vârfurile înalte ale plopilor și canalele care murmurau melancolic. În depărtare se zăreau colibe înconjurate de maidane; acolo se înjghebase o așezare. Găinile mișunau, cotcodăcind și ciugulind într-una.

Clopotul de la Vinita răsuna zglobiu ca un copil. Negura poposi o clipă pe vârful San Cristobal, ca un vâl agățat de măracini, care apoi scapă și se înalță în văzduh, lăsând în urma lui o mireasmă nedeslușită de ierburi. În 1552, casele din Santiago începuseră să nu se mai clădească din paie și lemn, ci se zideau trainic din cărămizi nearse; copacii înalți își aruncau umbra peste drumurile de pământ. Piața Armelor era locul unde vechiul pământ din Mapocho dădea

primii săi muguri de civilizație.

Don Pedro de Valdivia nu-și dădea seama cât de mult iubea Santiago decât atunci când era departe de el. De pe pământul Araucanei se întorsese vesel, nerăbdător și emoționat ca un adolescent.

Orașul are o climă blândă, statornică. Anumite străzi, bulevarde, arbori și case, anumite priveliști sunt numai ale lui și când le vezi, îți încântă inima, o cuceresc, iar când ești departe, ele prind viață, îți tulbură sufletul; atunci te cuprinde nostalgia și nostalgia aduce suspine și dorul întoarcerii și te întorci întotdeauna, dar numai pentru ca să pleci din nou. Ce fatalitate face ca Santiago să existe numai în amintire și în legendă?

Don Pedro l-a înființat doar ca pe un loc de trecere pentru trupe și pentru întăririle care veneau din nord; aici puteau poposi, pentru ca apoi să-și continue drumul spre sud, unde în adevăr regăseau paradisul pierdut. La nașterea lui, Santiago nu a prea fost luat în seamă. Dar, în ciuda tuturor visurilor și a înfăptuirilor lui Don Pedro, Santiago a crescut și a fost singura operă care i-a rămas credincioasă, răsplătindu-i faima de conchistador. Da, a crescut și numai Santiago a făcut din valea Mapocho ceea ce conchistadorul n-a fost în stare să facă străbătând pădurile și visând la îndepărtate mări care să-l ducă până la capătul pământului.

Lautaro privea orașul fără a spune un cuvânt, urmându-și stăpânul cu simțământul că pătrunde într-o lume nouă. Locuitorii capitalei își primiră guvernatorul cu mare entuziasm; era pentru întâia oară când un comandant spaniol izbutea să se întoarcă victorios dintr-o expediție împotriva araucanilor. Valdivia se întoarse stăpânit de impresia că a cucerit pe vecie Chile de Sud și o spunea tuturor, pe stradă, acasă, în biserică, oriunde găsea un auditor pentru înfumuratele sale cuvântări. Locuitorii din Santiago vedeau în el pe singurul om în stare să-i supună pe indienii din Chile și ziceau că atâta timp cât conchistadorul se găsea acolo, Santiago era în siguranță și ei puteau să-și vadă de treburile în liniște, feriți de orice atac

neașteptat.

Casa lui Don Pedro de Valdivia câștiga tot mai mult prestigiul unui palat; aici veneau căpitanii spanioli, demnitarii, negustorii îmbogățiți, puținele familii care pe atunci emigraseră din Spania. Aici dădea conchistadorul ospete, la care doamnele purtau cele mai frumoase toalete și unde se bea „a la flamenca”, comesenii spunându-și unul altuia: „În cinstea dumneavoastră”, în timp ce vinul licărea ca o rodie în grelele cupe de aur. După masă, invitații jucau pe sume mari de bani, iar ceva mai la o parte, cu multă curtoazie, se înfiripau primele idile între fetele de curând sosite din Spania și tinerii militari din trupele lui Don Pedro. Dimineața, conchistadorul asculta slujba religioasă, apoi ieșea cu prietenii și, oprindu-se în ușa bisericii, își povestea în gura mare isprăvile sau comenta veștile din Europa ori vorbea despre afacerile din colonie.

În timpul acesta, Lautaro cunoștea tot mai bine persoana conchistadorului; acum credea că înțelege pentru ce veniseră Valdivia și ai săi în America. Îi auzea vorbind despre fantastice zăcămintе de aur și despre un imperiu care cuprindea întreaga lume și era cârmuit de un singur om, mai puternic decât Dumnezeu; îi auzea făcând planuri pentru supunerea poporului său, pentru a-i jefui bogățiile, bogății pe care să le ducă apoi în Europa. Îi auzea, de asemenea, luându-se la ceartă cu prilejul jocurilor de noroc în timpul petrecerilor nocturne. Odată conchistadorul se înfierbântă la joc și, fără a se mai putea stăpâni, miză mai multe mii de pesos împotriva unui căpitan; pierzând și neavând bani la el, puse drept miză o căpetenie indiană, dar pierdu și de astă dată. Atunci, spre uimirea lui Lautaro, nu-și recunoscua datoria și-și insultă adversarul. În noaptea aceea, indianul își deprinse stăpânul: îl văzu tot atât de mic și de josnic ca cel mai nevrednic om din tribul său.

Conchistadorii erau stăpâniți de un singur gând: aurul, de un singur imbold: lăcomia. Ei nu se apropiau de poporul pe care-l cucureau, nu se gândeau să-l civilizeze, îl disprețuiau pur și simplu și, subjugându-l, îi furau aurul și recoltele, iar apoi, după ce-l vedeau doborât, îl păraseau. Lautaro învăță

astfel să-i disprețuiască pe spanioli; acum când cunoștea tainele puterii lor ostășești, când știa cum să tragă cu o archebuză și cu un tun, când se obișnuise să îngrijească și să strunească bine caii, acum când cunoștea bine scopurile conchistadorului și ale oamenilor săi, când trăise în casele lor și văzuse josnicia existenței lor, Lautaro nu se mai temea de ei, își iubea mai mult ca oricând poporul său și aștepta prilejul să-l dezrobească.

Într-o noapte, Lautaro se afla în grajdurile conchistadorului când un glas duios ca un murmur îi rosti numele. Indianul tresări; nu se mai întâmplase să vină cineva la el în timpul lucrului și cu atât mai puțin la ceasul acela. Locul abia era luminat de flacăra pâlpâitoare a unei torțe; de afară nu se auzea nici un zgomot; doar din când în când nechezatul vreunui cal sau o lovitură de copită în piatră tulburau tăcerea. Lautaro își încorda auzul. Glasul răsună din nou și, dintr-un colț întunecos, văzu răsărind o umbră. Tânărul se trase înapoi șovăind.

— Lautaro, nu te teme... - murmură glasul, atât de dulce, atât de apropiat, că indianul se opri liniștit, vrând să spună ceva, dar umbra înainta și, intrând în lumina torței, nu-i dădu răgaz să vorbească.

Lautaro era atât de uimit, încât poate că nici n-ar fi avut glas să pună întrebarea ce-i stătea pe buze. În fața lui se afla o fată. Nu avea mai mult de șaisprezece ani; era îmbrăcată ca spaniolele, dar trăsăturile ei arătau că e indiană; apropiindu-se de el și mai mult, îl luă de mână și-i zise:

— Să vii în noaptea asta la Francisco de Villagra; acolo, în curte, te-așteaptă un om; mi-a spus că are o veste pentru tine, o veste de la Cayumanque... căpetenia din Arauco.

Lautaro nu-și putea crede ochilor și urechilor; cine era fata care se ivise noaptea ca o nălucă și care-i vorbea în graiul poporului său? Ce veste îi aducea omul din Arauco, trimisul lui Cayumanque, căpetenie și rudă cu tatăl lui? În timp ce fata vorbea, Lautaro îi citi în ochi jalea poporului său; simți căldura care-i atingea mâna și sângele său, zvâcnind fulgerător, îl zgudui până în cea mai adâncă

tainiță a ființei.

— Cum te cheamă? întrebă el.

— Guacolda - răspunse tânăra, zâmbind.

— Bine - zise Lautaro. La noapte am să vin la casa lui Villagra ca să mă întâlnesc cu trimisul.

Guacolda nu mai spuse nimic și, retrăgându-și mâna, se depărta în umbră, pierind tot atât de tainic precum venise. Lautaro rămase îndelung pe gânduri; întâmplarea îl tulburase adânc; mâna lui încă mai păstra căldura mâinii ei, în ochii lui stăruia încă privirea ei și în urechi, murmurul catifelat al glasului său. N-o cunoștea, o vedea pentru întâia oară, dar era întâiul glas frățesc care-i vorbise acolo, în locul acela straniu și dușmănos. Guacolda îi adusese chemarea neamului său - era ca un semn, ca glasul tatălui și al neamului său, glasul pădurii care venea să-l trezească, amintindu-i ce răspundere are.

Lautaro o revăzu cu ochii minții. Era zveltă și vioaie, ca fiicele căpeteniilor din Arauco; pielea ei era oacheșă și părul negru, ochii mari, căprui erau mârniți și blânzi, amintind de foșnetul pădurii în amurg. Un cal lovi pământul neliniștit; în casa conchistadorului domnea o liniște adâncă; Lautaro privi bolta spuzită de stele și, trăgând în piept aerul proaspăt al primăverii, se ridică și-și îndreptă pașii spre casa lui Villagra.

Merse cu grijă; ar fi fost primejdios să se întâlnească cu cineva la acel ceas. Guvernatorul nu îngăduia indienilor să iasă noaptea pe străzile orașului. Ajungând în dreptul casei lui Villagra, Lautaro se opri în loc, nehotărât, neștiind ce. Să facă. Dar îndată zări umbra unui indian care-l aștepta, ascuns după un copac. Lautaro se apropie și spuse:

— Sunt Lautaro, fiul lui Carinancu.

Indianul îl privi lung, apoi, fără să spună nimic, îi puse ceva în mână și plecă. Nedumerit, Lautaro voi să-l oprească, să-l cheme înapoi, dar totul fu zadarnic; indianul se și îndepărtase în fugă, mistuindu-se în beznă. Atunci Lautaro, cu teamă, ridică în dreptul ochilor ceea ce îi lăsase trimisul. La lumina stelelor, el desluși conturul unei săgeți însângerate. Era săgeata de război care sosea tocmai din

Arauco, adusă de vestitorii neamului său de-a lungul munților, pădurilor, râurilor, învingând vremea și depărtările, trecând peste toate piedicile, ascuțită ca ochiul zeului răzbunării.

Lautaro își dădu seama că în mâinile lui se afla soarta neamului său și, privind săgeata, se grăbi să plece. Dar, spre groaza lui, văzu, că mai privise cineva săgeata împreună cu el: era un soldat spaniol; poate unul din cei ce făceau de pază noaptea; în întuneric se deslușea făptura-i vânjoasă ce părea un munte pe lângă trupul tânăr și zvelt al lui Lautaro. În mîna lui strălucea mânerul săbiei. Lautaro vru s-o ia la fugă, dar celălalt îl prinse cu mîna sa uriașă și, fără a-i da răgaz să se apere, vru să-l lovească năprasnic în cap, dar îl nimeri în umăr, Lautaro se prăvăli la pămînt și rămase nemișcat; soldatul simți cu piciorul umezeala sîngelui; cu o mișcare rapidă, îl tăvăli în țărână și zise:

— Să fie drept pildă pentru alții. Ticăloșii ăștia n-au să învețe niciodată să asculte de ordinele guvernatorului...

Și se îndepărtă fără măcar să privească trupul ce zăcea la pămînt. Nu pricepuse rostul săgeții. Pentru el, Lautaro era un oarecare indian care încălcase crimele conchistadorului, ieșind în oraș la un ceas când nu-i era îngăduit. Încredințat că-l ucisese, era și mai mândru ca înainte de puterea brațului său.

Lautaro rămase câteva minute buimăcit; nu simțea durere, dar nu putea să facă nici o mișcare se părea că un lanț greu și fierbinte îi ferecă toată partea stîngă a trupului; simțea sângele curgînd din umăr și n-avea cum să-l oprească. Închise ochii. Liniștea nopții târzii era adîncă. Vîntul de noiembrie părea că poartă pe aripile lui o pulbere de stele; vara lui Santiago se apropia și sosirea ei era vestită de amortîrea copacilor, de miresmele sporite ale portocalilor și, mai ales, de cerul jos și siniliu, aproape negru.

Deodată, fără să fi auzit vreun zgomot, simți o mîna pe inimă, o mîna micuță; apoi o simți pe frunte și atunci i se păru că-l mîngâie cineva: întâia oară în viața lui. Fără să deschidă ochii, știu că este Guacolda. Simți cum mîna îi

răsfiră părul cu o duioșie pe care n-o cunoscuse, iar apoi umărul îi fu apăsător de ceva care oprea sângele. Acolo, în întuneric, Guacolda îi legă rana fără să spună nimic; Lautaro văzu lacrimile ce curgeau pe fața ei, îi luă mâna și, cu o duioșie naivă, recunoscătoare, de copil, i-o sărută. Ea încercă să zâmbească printre lacrimi.

— Într-o bună zi am să te iau cu mine - îi spuse el. Ai să-ți vezi din nou mama, o să trăiești din nou în pădure și ai să fii soția mea.

Guacolda zâmbea; ochii ei sclipeau mai frumos ca cea mai luminoasă stea. Aproape leșinat, Lautaro îi simțea mâna-i micuță pe frunte, vedea aproape cerul înstelat și adulfmea mireasma portocalilor care-l învăluia ca în vis. Anevoie, ca din depărtare, o auzi pe Guacolda spunând:

— Acum trebuie să faci o efortare și să te îndepărtezi de aici. Stăpânul meu Villagra ar putea să te găsească și să te ucidă... Lautaro, te cheamă araucanii?

El încuviință dând din cap.

— Într-o zi ai să te întorci și ai să mă iei cu tine, nu-i așa?

Lautaro îi sărută mâna prelung fără să răspundă; apoi, căznindu-se din răspuțeri, se ridică; înainte de a-și pierde din nou cunoștința, șopti abia auzit:

— Am să te iau cu mine...

Din mintea lui nu avea să se mai șteargă chipul micuței indiene creștine, care în noaptea aceea îl călăuzise spre săgeata de război și care plânsese murmurând o rugăciune deasupra rănii sale. În sufletul ei părea că se naște ceva: o nouă credință, zămislită din dragostea ce o purta Dumnezeuului asupritorilor și din dragostea, poate mai puternică, pe care o simțea pentru Lautaro, cel ce urma să-i nimicească.

SPRE CUCERIREA ARAUCANIEI

Chiar în zilele acelea, Don Pedro de Valdivia primi vestea că bogatele sale zăcămintele de aur de la Quilacoya erau în măsură să-i aducă o rentă de 1.000.000 de pesos anual. Fu una din marile bucurii ale vieții sale; o asemenea avere însemna încoronarea întregii sale lupte; lăcomia lui era mai mare ca niciodată; fără să-și mai poată stăpâni nerăbdarea, ordonă soldaților să fie gata pentru a porni spre Concepcion înainte de Crăciun.

După ce rana se tămăduise, Lautaro se gândea să-l părăsească pe Valdivia și să fugă spre Arauco. Își dădea seama că se ivise prilejul pe care-l aștepta. Se arătă mai supus ca niciodată, îngriji caii cu o râvnă deosebită și, când veni ziua plecării, el fu acela care ținu frâul calului pe care încalecă conchistadorul. Purtându-se în acest fel, tânărul își câștigase prețuirea soldaților spanioli, ceea ce făcea să fie privit cu ochi buni; știindu-l destoinic și isteț, cinstit și viteaz, Valdivia ar fi dorit să-i dea o sarcină de răspundere în expedițiile sale; Lautaro era însă prea tânăr – nu avea mai mult de douăzeci de ani – și, pe deasupra, băștinaș, ceea ce nu-i îngăduia să-l ridice printre trufașii comandanți spanioli. Valdivia găsi însă puțința de a-și răsplăti pajul; înainte de a pleca în această expediție, îl numi căpetenie peste toți indienii yanaconi care urmau trupele spaniole și care, până atunci, se dovediseră a fi aliații cei mai folositori în războiul dus împotriva araucanilor. Yanaconii erau slugarnici și cruzi, în luptă nu arătau îndurare; îndeobște însă nu puteau înfrunta un atac și, îndată ce vedeau că dușmanul se apropie de ei, gata să-i atace, fugeau lăsând drum liber cavaleriei spaniole. Lautaro primi sarcina care i se dăduse fără a se grozăvi. Purtând un corn de-a

curmezișul pieptului, încalecă pe un falnic cal sur și își rânduie războinicii în spatele conchistadorului.

Timp de zile întregi cât merseră prin valea centrală, sub soarele neîndurător de decembrie, yanaconii învățară să se supună lui Lautaro, ba chiar să se teamă de el, deoarece tânărul – povățuit de Valdivia, care în război era necruțător – știa să-și strunească oamenii, cu o mână de fier.

În timp ce se afla la Concepcion, însoțindu-și stăpânul în scurtele incursiuni pe care acesta le făcea în vecinătățile Araucaniei, Lautaro nu înceta o clipă să se gândească la Santiago. Orașul făcuse alt om din el, îl învățase să cunoască altă lume, alt fel de viață. Cine ar fi putut spune câte visuri se perindau în mintea lui Lautaro când se gândea la Santiago? Poate visa să-și ducă războinicii asupra capitalei și să întemeieze aici un stat puternic și mare; poate o împărăție ca aceea a Spaniei îndepărtate, despre care vorbeau soldații lui Valdivia; poate într-un colț tainic al sufletului său dorea să ajungă guvernator, ca Valdivia, să încalece pe cel mai frumos cal, cu pieptar de catifea și cu ciorapi subțiri, cu o sabie sclipitoare la șold, înconjurat de căpitani cu bărbi și de bălaie doamne de curte. Neamul lui era atât de înapoiat! Atunci își amintea de Guacolda și de tatăl lui, de neamul său și de săgeata însângerată. Da, ar fi frumos să fii mai mare peste toți, ca Don Pedro de Valdivia; să te duci la slujbă îmbrăcat în haine scumpe, să dai ospete și să bei din cupe de aur, dar mai frumoasă ca toate acestea era viața liberă, sălbatică a pădurii, vântul munților care-ți biciuie trupul, râurile din Arauco ce par că sfredelesc pământul; mai frumos decât suita spaniolilor era sfatul căpeteniilor; mai frumos decât aurul era porumbul auriu și înmiresmat; mai frumoase decât doamnele bălaie erau fetele din țara lui, iubitoare și credincioase, coborâte pe razele lunii ca să îndulcească viața războinicilor; mai frumoasă decât mantiile de catifea era pielea arămie a neamului său, pe care își întipăreau urmele soarele, vântul și marea.

Lautaro își iubea țara cu o dragoste bărbătească; se simțea legat de pământul său ca un copac; se socotea

copilul pădurii așa cum prăpastia este fiica muntelui. Crescuse și se jucase în pădure, copacii îi erau vechi prieteni, deosebea păsările după cântec, poamele și ierburile după miros. Numai în pădure putea trăi, acolo era casa lui, acolo erau ai lui; pădurea era țara lui.

În vremea aceasta, conchistadorul, mai însetat de aur ca oricând, se frământa fără răgaz, străduindu-se să găsească cât mai mulți robi, cât mai multe unelte, ca să scoată cât mai mult minereu din pământ. Ajunsesse în culmea puterii; era cuceritorul vestit în toată America și Spania; supușii îi dădeau toată cinstirea, avuțiile îi sporeau repede; părea deci că a lui e lumea. Își vedea înfăptuite aievea cele mai mărețe visuri. Dar zgârcenia lui nu avea margini; egoismul său pune a stavilă între el și oameni; îl înstrăina de prieteni și crea o legendă sumbră în jurul său. Nu numai zgârcenia, ci și cruzimea nimicea faima lui Valdivia. Ucidea indienii cu miile; în minele sale din Quilacoya robii mureau de foame și de frig și erau biciuiți fără milă. Astfel trecu iarna anului 1553; Valdivia sugând ca un vampir sângele araucan, Lautaro tăcând, privind, învățând.

Într-o duminică de decembrie, conchistadorul, care tocmai ascultase liturghia la mănăstirea Mercedarios și se pregătea să ia micul dejun, auzi cele dintâi vești despre răscoala din Arauco. La început nu voi să le acorde vreo însemnătate, dar, aflând că indienii nimiciseră fortul Arauco și că se îndreptau spre Tucapel, fu cuprins de tulburare. Adunându-și căpitani, le ordonă să se pregătească de plecare chiar în seara aceleiași zile, mai cu seamă că răscoala putea să izbucnească și în minele sale, lucru care-l neliniștea îndeosebi.

Aflând acele vești, Lautaro nu putu să-și stăpânească un zâmbet de bucurie și, pipăind săgeata pe care o păstra sub pieptar, se gândi că ceasul hotărâtor se apropia.

În după-amiaza aceea, conchistadorul primi o vizită neașteptată; tocmai își pune a armura ajutat de Lautaro, când, în fața sa, fu adus nimeni altul decât Cayumanque, căpetenia din Arauco. În cea dinții clipă, Valdivia nu știu ce să creadă. Uimit, Lautaro făcu ochii mari, dar nu scoase o

vorbă. Nemișcat, indianul aștepta un semn al conchistadorului ca să vorbească:

— Vin cu gând de pace – începu el – am aflat că niște răzvrătiți s-au ridicat împotriva ta și, cum tu mi-ai fost până acum un prieten bun, vin să-ți dau ajutor.

În timp ce vorbea, nu-și aruncă nici o clipă ochii spre Lautaro; părea că nici nu-l zărise.

— Foarte frumos din partea ta – răspunse Valdivia, socotind că poate ambiția sau teama îl făceau pe indian să-și trădeze frații. Între soldații mei va fi un loc pentru tine și oamenii tăi.

— Primesc acest loc pentru oamenii mei, trei mii de arcași – răspunse căpetenia – dar nu pentru mine. Brațul meu a îmbătrânit, a obosit și nu-ți va fi de nici un folos în luptă... Și după o clipă de tăcere, rosti: Dar ai lângă tine un tânăr viteaz, fiu al neamului araucan ca și mine, care de bună seamă că socotește o cinste pentru el să-ți slujească.

Pentru întâia oară privirile celor doi indieni se întâlneau. Aceea a lui Lautaro era rece și disprețuitoare și el privea cu ură, fără să se obosească a răspunde. Privirea căpeteniei era blândă și mohorâtă, parcă oglindind suferința pe care i-o pricinuia fiecăre cuvânt rostit. Valdivia privi îndelung spre bătrân; în mintea lui de războinic încercat cântări toate laturile. Trei mii de arcași ar fi fost un ajutor de seamă pentru oamenii lui, dar poate că era vorba, pur și simplu, de un vicleșug. Într-adevăr, Cayumanque se arătase până atunci un indian prietenos și pașnic, dar zvonurile care sosiseră arătau că răscoala se întindea și părea să capete un caracter național; era într-adevăr ciudat că această căpetenie araucană nu se găsea alături de celelalte triburi. Se uită la Lautaro și acesta îi înfruntă privirea cu capul sus, senin; în clipa aceea, în mintea lui Valdivia se desfășură fulgerător întreaga viață a lui Lautaro de când acesta se afla lângă el. Își dădu seama cu uimire că, deși Lautaro era de atâta timp pajul său, nu ar fi putut spune că îl cunoaște. Indianul fusese întotdeauna o fire închisă, de nepătruns; niciodată nu-și deschisese sufletul. Nu știa ce simțăminte, ce gânduri îl frământă; cu alte cuvinte, nu știa dacă se

schimbase ceva în viața lui, în firea lui; după trei ani de când îl slujea, Valdivia nu știa dacă pajul era într-adevăr „pajul său” sau era încă același indian pe care îl adusese cu el într-o noapte de la Andalien.

Lautaro nu fusese o slugă în casa lui Valdivia, ci mai mult un captiv, nu fusese „un slujitor la curtea sa”, ci mai mult un prins de război pe care-l adusese în tabăra lui. În felul de a fi al lui Lautaro era însă atâta seninătate și atâta hotărâre, încât conchistadorul zâmbi încă o dată plin de încredere și îi spuse:

— Iată încă trei mii de arcași care vor spori rândurile războinicilor tăi!

Lautaro dădu ușor din cap, iar căpetenia, făcând o plecăciune adâncă, părăsi încăperea.

La Concepcion, în noaptea aceea fu o forfotă și un dute-vino neconținut. În sfârșit, soldații își luară rămas bun de la ai lor și, punându-și platoșele strălucitoare, coifurile împodobite cu pene și săbiile grele, încălecară pe cai și-l așteptară pe conchistador să-i inspecteze. Orașul trăia într-o atmosferă de război; așezat la hotarul Araucaniei, oricând se putea aștepta la un atac, care, ori din ce parte ar fi venit, ar fi adus nenorocire și moarte.

Conchistadorul se apropie călare pe un armăsar falnic. Era îmbrăcat ca un prinț. Avea o mantie țesută cu fir verde și purpuriu, împodobită din belșug cu argint și aur; pieptul îi era apărat de o platoșă tare, iar pe cap purta un coif de oțel strălucitor, străjuit de o egretă cu smaralde. În pasul rar al calului, începu să-și treacă în revistă soldații. Ici și colo, aceștia țineau în mână torțe și, în lumina lugubră, ochii cailor luceau ca niște bani de aramă. Fețele bărboase ale ostașilor păreau aproape stacojii și luceau de sudoare; în vârful coifurilor unora fluturau panașe roșii, iar pe scuturi se aflau inscripții sau felurite embleme. Steagurile împăratului Carol al V-lea fâlfâiau în noapte ca niște păsări uriașe. Când Valdivia se apropie, Lautaro sună din trâmbiță și toți războinicii săi tropăiră pe loc, stârnind un duduie ca de cascadă. Mândru de puterea lui, încrezător în forța de neînvins a oamenilor săi, conchistadorul trecu în fruntea

trupelor și porni în marș. Se scurseră archebuzierii, după ei cavaleria și, în cele din urmă, Lautaro cu arcașii lui. Locuitorii se uitară după ei până ce ostașii se pierdură în noapte; apoi multă vreme auziră bubuitul tobelor și strigătele indienilor, care se îmbărbătau în timpul înaintării.

Trupa mărșalui până la minele de la Quilacoya. Conchistadorul, hotărât să evite o surpriză, dădu ordin să se clădească un fort și închise în el pe cei douăzeci de mii de indieni care munceau acolo. Reținut de aceste lucrări, pierdu zile prețioase, deoarece în acest timp răscoala se întindea în toată țara și războinicii lui Caupolican, marea căpetenie de război, înaintau tot mai departe, nestăviliți. De la mine, Valdivia se îndreptă spre Puren, ca să ia în drum întăriri și trecu pe la fortul Arauco, care fusese nimicit de Caupolican îndată după marele sfat al căpeteniilor. Și mai mânios la vederea ruinelor fortului său, conchistadorul ordonă continuarea marșului spre Tucapel, unde spera să găsească trupe spaniole de întărire. În ziua de 24 făcu un popas cu toată oastea; puse pe preotul care-l însoțea să slujească o liturghie și apoi, cu oamenii săi de încredere, se sfătui asupra planului de luptă.

În timpul acesta, Lautaro fusese vestit de unul din yanaconi că o căpetenie de vază dorea să-l vadă. Stând jos în preajma taberei sale, Lautaro porunci cu toată trufia ca necunoscutul să fie adus în fața sa; uimirea lui nu avu margini când văzu că acesta era Cayumanque, căpetenia din Arauco. De astă dată, privirile lui Cayumanque nu mai erau nici mohorâte, nici părintești, ci reci ca un pumnal; încet, dar hotărât, îi spuse lui Lautaro:

— Fiu al Araucaniei, neamul tău vine la tine ca să-ți ceară ajutor. Toată suflarea seminției noastre așteaptă sfârșitul acestei lupte: Arauco s-a ridicat împotriva cotropitorului străin. În mâinile tale se află săgeata de război; în mâinile tale am încredințat săgețile a trei mii de războinici. Ajută-ne! Folosește aceste săgeți împotriva cotropitorului, nu împotriva fraților tăi.

Lautaro înțelese atunci fapta căpeteniei în toată măreția ei; își aminti de disprețul cu care-l privise când acesta îi

făgăduise lui Valdivia să-i dea ajutor cu cei trei mii de războinici ai lui și se rușina de greșeala sa. Căpetenia îi dăduse o pildă de iubire de țară și de șiretenie.

— În mâinile mele se află săgeata de război - răspunse Lautaro.

Dar nu făgădui și nu lămuri nimic. Căpetenia văzu totuși hotărârea din privirea lui și, fără să mai rostească o vorbă, se îndepărtă, bucuros că araucanii aveau acum un luptător chiar în rândurile spaniolilor.

În timpul nopții, spaniolii, după obiceiul lor, aprinseră focuri mari și rămaseră de veghe. Dar nu se întâmplă nimic. Totuși în văzduh plutea o amenințare; prea adâncă era liniștea pădurii ca să fie firească. Forfota umbrelor și săgețile tainice care îl urmăriseră pretutindeni în cea dintâi expediție împotriva araucanilor nu-i speriaseră pe spanioli. Acum însă în tufișuri nu se auzea nici un foșnet. Părea că toți araucanii ascultau de o singură poruncă, așteptau, ascunși într-un loc anumit, clipa prielnică spre a se năpusti asupra spaniolilor cu toată înverșunarea.

Pentru întâia oară în viața lui de războinic, Pedro de Valdivia se temea că a pornit spre moarte pe un drum fără întoarcere. I se părea că oștirea lui era neînsemnată față de puterea acestor păduri și a acestor munți care ascundeau mânia unui popor întreg, a unui neam întreg. Se simțea încercuit; nu știa unde se află vrăjmașul, nici cine este; se spusese că răscoala s-a întins peste tot și că indianul Caupolican avea câteva mii de războinici. De mai multe ori se simți ispitit să se întoarcă; odată aduse vorba pe deoparte despre acest lucru; dar căpitanii săi, tineri, fără experiență, îndrăzneți, se împotriviră disprețuitori. Totuși conchistadorul știa că, cu fiecă pas pe care-l făcea în pădure, pătrundea tot mai mult într-o capcană din care nimeni nu putea spune dacă avea să mai scape cu viață.

În zorii zilei următoare, spaniolii porniră mai departe. Dușmanul nu se ivea de nicăieri. Valdivia, din ce în ce mai neliniștit, trimise înainte cercetași, ordonându-le să dea îndată de veste avangărzii dacă vedeau ceva suspect. Ceasurile treceau unul după altul și cercetașii nu se iveau

de nicăieri. Obosit, conchistadorul ordonă să se continue marșul. Deodată, un strigăt de groază se auzi dinspre capul coloanei. Pe pământ zăcea un braț însângerat. Nimic altceva decât brațul; spaniolii recunoscuseră bucăți dintr-un pieptar de piele albă al unuia dintre tovarășii lor. Porniră mai departe, palizi, cu inima bătând, fără să scoată un cuvânt. Și deodată, groaza lor nu mai avu margini: de crengile unor copaci atârnav capetele cercetașilor spanioli și peste tot, împrăștiate într-o înspăimântătoare neorânduială, resturi de trupuri ciopârțite.

Valdivia simți un fior de moarte în spate. Privi spre ai săi și nu spuse nimic; în inima lui se învâlmășeau spaima, mânia și suferința. Trăgând de dârlogi și dând mânios piteni calului, trecu în fruntea trupelor sale și, de data asta, cu o hotărâre bruscă, neclintită, înainta în căutarea dușmanului. Toți ceilalți, cu fălcile încleștate, strângeau aprig mânerul săbiilor. Ajunseră în cele din urmă pe o colină; de acolo se putea vedea în depărtare fortul Tucapel. Totul părea liniștit, ca și cum nici o ființă omenească n-ar fi călcat vreodată prin locurile acelea singuratic. Apropiindu-se, zăriră cu uimire deasupra zidurilor fortului trâmbe de fum. Valdivia avu o presimțire; când ajunse mai aproape, nu se mai îndoia: ceea ce se înfățișa ochilor săi nu mai erau decât ruinele fortului Tucapel. Ce se întâmplase cu apărătorii lui? Ce se întâmplase cu întăririle pe care el nădăjduia să le găsească acolo? Toți priveau uluiți silueta mohorâtă a fortului, când un vuiet groaznic, asurzitor cutremură văzduhul:

— Indienii! ... Indienii! ...

În fața soldaților spanioli răsări ca un tăvălug o gloată deasă de araucani, strigând și ațâțându-și dușmanii la luptă. Valdivia dădu piteni calului, care se ridică în două picioare, înspăimântat și, fără să mai șovăie, își împărți oastea în companii, trimițând prima companie să înfrunte năvala araucanilor.

CONCHISTADORUL ȘI EROUL

Începu una din luptele cele mai sângeroase pe care le pomeneste cronica cuceririi spaniole în Chile. Compania întâia spaniolă era comandată de un ofițer viteaz numit Bobadilla. Acesta se năpusti cu călăreții săi asupra primului șir al araucanilor. În fața navei turbate a cailor, războinicii araucani se prăvăliră la pământ ca niște făpturi de ceară, iar spaniolii înaintară o bună bucată de vreme în galop întins. Crezând că vor dobândi repede izbândă, Bobadilla și ai lui străpunseră cu lăncile ceea ce ei crezură că e ultima linie a araucanilor. Oștirea lui Caupolican se deschisese ca un evantai, lăsându-i pe călăreții dușmani să pătrundă în sânul ei; apoi Bobadilla fu învâluit repede din ambele părți. Valdivia îl pierdu din vedere. Totul ținu doar câteva clipe; ghearele araucane se deschiseră curând din nou și în, mijloc rămase doar un morman de leșuri și de cai sfârtecați. Caupolican nimicise cu o repeziciune de necrezut una din cele mai bune unități ale conchistadorului.

O clipă spaniolii părură că șovăie. Valdivia ordonă îndată aghiotantului său să atace cu toți oamenii pe care-i avea. În tot timpul acesta, Lautaro aștepta pe un colnic cu arcașii lui; Valdivia îl păstra pentru ultima clipă.

Al doilea batalion spaniol se repezi în galop întins împotriva araucanilor; de data aceasta se ciocniră pieptiș; indienii nu se răsfirară, ci dimpotrivă își îngroșaseră rândurile în așa fel, încât spaniolii se loviră de un adevărat zid de sulite și măciuci. Această luptă se sfârși chiar mai repede și mai uimitor decât cea dinții. Spaniolii fură măcelăriți aproape chiar în clipa când se ciocniră cu dușmanul. Fulgerător, Valdivia își dădu seama de primejdia cumplită care-l pândea; era pe cale de a fi învins de doi

dușmani îngrozitori: surpriza și inferioritatea numerică. Nici el și nici oamenii lui nu se gândiseră vreodată că vor avea de înfruntat o oștire de zece mii de araucani bine înarmați, cu un plan de luptă alcătuit dinainte și care să dea dovadă de un asemenea curaj, de o asemenea hotărâre de a învinge. Conștient că în acele clipe se decidea soarta lui, ca un adevărat aventurier ce era, hotărî să riște totul pentru tot și se repezi în fruntea trupelor sale chiar spre inima oastei araucane.

Caii porniră întâi la trap, apoi trecură la galop și, în cele din urmă, se năpustiră în goană aprigă; pământul duduia; ochii cailor ieșiseră aproape din orbite, cozile le fluturau în vânt, urechile ciulite prevesteau primejdia. Călăreții strigau:

— La luptă, spanioli!

Indienii răspunseră cu țipetele lor înfiorătoare ca ale fiarelor sălbatice. Când se ciocniră, s-ar fi zis că tot pământul se cutremură. Spaniolii trecură peste primele rânduri ale dușmanului retezând brațe, capete, picioare; săbiile mari cădeau ca niște coase ale morții peste trupurile goale ale indienilor. Sulițele, săgețile, pietrele pe care araucanii le zvârleau cu praștiile se ciocneau de scuturi și de platoșe, pricinuind doar zgârieturi. Pumnalele spaniolilor tăiau însă ca fulgerul. Caupolican își strigă măciucașii: tinerii cei mai voinici, cei mai buni războinici ai săi, arma cea mai puternică din Arauco. Aceștia își cumpăniră măciucile grele, mari cât trunchiurile de copac și le lăsară să cadă peste dușmani, doborând grămadă până și caii, cu șira spinării ruptă. Pământul era scăldat în sânge; chipurile războinicilor abia se deslușeau. Era epoca luptelor corp la corp, când luptătorii se vedeau și se cunoșteau după nume, epoca în care se bătea om cu om, epoca eroilor și duelurilor izolate când oamenii, în plină luptă, se opreau ca să se odihnească, să se răcorească, pentru ca după aceea să se înfrunte cu și mai multă înverșunare. Potrivnicii își zvârleau unul altuia ocări sau chiar stăteau de vorbă unii cu alții și fiecare din părți se îmbărbăta cu strigătele sale de război. Era timp și pentru cuvântările comandanților către luptători și pentru ca generalii să-și schimbe tactica chiar pe câmpul

de luptă.

Năvala spaniolilor fu atât de cumplită, atât de vijelioasă, încât culcă la pământ dușmanul. Valdivia prinse inimă și, strigând: „La luptă spanioli!”, începu să dea pilde de măiestrie în retezarea capetelor araucanilor.

Bătrânele căpetenii ale triburilor priveau lupta de pe un dâmb apropiat; în sufletele lor, bucuria izbânzii se schimbase mai întâi în îndoială, apoi în deznădejde. Era aproape de necrezut că războinicii lui Caupolican, după ce fuseseră atât de aproape de izbândă, să se găsească acum în apărare, ba chiar să dea înapoi. Cu ochii lui ageri și blânzi, Colo-Colo privea cele ce se petreceau, fără să spună o vorbă. În privirile sale ardea o credință nestrămutată. Cayumanque se uita ținută spre colnicul pe care se afla Lautaro cu arcașii lui. „E oare cu puțință gândea el – să ne fi trădat? Ne va părăsi în aceste clipe hotărâtoare pentru neamul său?” Ochii lui nu-i puteau da încă răspunsul la aceste întrebări.

Deodată, văzduhul fu străbătut de un șuierat sfredelitor, ca o săgeată nevăzută. Era semnalul cu care Lautaro își aduna războinicii. Spaniolii simțiră că-i străpunge un fior; pentru o clipă încremeniră cu săbiile în mână și se priviră nedumeriți; conchistadorul se uită spre locul de unde se auzise trâmbița. Îndoiala și teama îi ținură locul pe toți, dar îndată după aceea continuară să lovească ucigător. Caupolican și ai lui dădeau mereu înapoi.

În timpul acesta, sus pe colnic, pe calul său falnic, cu sulița strânsă voinicește sub braț, Lautaro vorbea războinicilor:

— Fii ai Araucaniei! Priviți cum fug acei îndrăzneți învinși, întinând astfel faima de viteji pe care araucanii au câștigat-o într-o mie de ani. Vă veți pierde legea dacă astăzi nu veți ști să vă apărați cu înverșunare, împotriva cotropitorilor străini, datinile și drepturile și veți ajunge robi. Nu v-am adus aici ca să vărsați sângele fraților voștri, ci ca să vă dezrobiți țara și să lăsați lumii o amintire veșnică. Vedeți ce istoviți sunt spaniolii, aproape că nu mai au vlagă; de pe zăbalele cailor lor curge sudoare și sânge. Să schimbăm

această înfrângere în cea mai frumoasă izbândă a araucanilor. Să le arătăm cu brațele noastre că țara aceasta nu e încă subjugată. Războinici araucani, pentru dezrobirea noastră, pentru apărarea pământului nostru, la luptă!

Un strigăt nesfârșit întâmpină cuvintele căpeteniei, care în clipele acelea își înscria numele în istoria Americii. Lautaro își struni calul și, încrezător în oamenii săi, se repezi pe colnic în jos împotriva trupelor biruitoare ale lui Valdivia. Văzându-se loviți din flanc, spaniolii se zăpăcită și se împrăștiară. În primele clipe nu-și dădură seama ce se întâmplă, dar văzându-l pe Lautaro înaintând în fruntea indienilor săi, înțelesesă totul. Conchistadorul Valdivia nu avu nici măcar răgazul trebuincios ca să gândească; ochii lui rămăseseră pironiți asupra lui Lautaro, la început măriți de uimire, iar apoi de mânie și dispreț.

Lautaro fu numaidecât înconjurat de spanioli, dar el începu să se apere strașnic, știind să mânuiască foarte bine sulita și să-și strunească armăsarul; dintr-o lovitură străpunse pe unul în coastă, apoi își săltă și-și întoarse calul, izbind și rănind o dată, de zece, de o sută de ori. Sulita lui străpunse piciorul unui spaniol și, în efortul pe care-o făcu spre a o scoate, se rupse și el rămase cu mâinile goale. Sărind de pe cal ca un tigrul, apucă o măciucă de jos și, învârtind-o deasupra capului ca pe un băț, începu să lovească în stângă și-n dreapta croindu-și drum printre călăreții spanioli, rănind și ucigând, stârnind uimirea printr-o asemenea dovadă de vitejie și putere. Yanaconii se revărsau după el, înfigându-și săgețile în fiecare locșor de la încheieturile zalelor soldaților și cailor spanioli. Văzând ajutoarele care-i soseau astfel și uitându-se cum cad spaniolii ca secerați, Caupolican se năpusti din nou asupra vrăjmașului cu războinicii lui. Pe dâmbul apropiat, căpeteniile triburilor se bucurau din toată inima de noua întorsătură pe care o luase lupta.

Lautaro părea că răzbate înainte cu un scop anume; nu-l opreau nici caii, nici săbiile, nici archebuzele; trecea printre toți, iute ca o pasăre de pradă, puternic ca o puma. În cele din urmă păru că și-a atins țelul; plin de sânge, scăldat în

sudoare, se găsi față în față cu conchistadorul Valdivia. Cei doi bărbați se măsurară din priviri. Valdivia ar fi putut să-i fie tată lui Lautaro. Dar acum, în luptă, vitejia și iscusința cu care mânuiau armele îi făceau deopotrivă. Stăteau față în față. Don Pedro de Valdivia, căpitan în armata imperială a lui Carol al V-lea, încununat de glorie în Flandra și la Pavia, la Florența și Roma, în Venezuela și Peru, cuceritor al pământului chilian, comandant vestit, spadasin cu faimă și Lautaro, fiul pădurii, un copil încă, cu cartea vieții nescrisă, frumos la trup și la minte, apărător al pământului său, ocrotit de duhurile araucane...

Unul, îmbrăcat în oțel, apărat de o platoșă de argint, cu coiful împodobit cu pene și cu o sabie zdravănă în mână, celălalt, cu pieptul acoperit doar de un pieptar subțire de piele, cu pulpele goale, cu brațele goale, cu capul descoperit, doar cu o măciucă drept armă. Valdivia îl privea și aproape că nu-i venea să creadă; era de neînchipuit: micul paj pe care îl crescuse în casa lui și pe care-l credea câștigat pentru cauza spaniolilor se punea de-a curmezișul drumului, îi amenința stăpânirea și chiar viața, ca trimis de o neagră soartă. Pentru întâia oară își dădu seama de marea sa greșală: venise ca un străin printre oameni liberi, rămăsese un străin și voia să-i stăpânească și să le smulgă avuțiile cu prețui sângelui. Pe Lautaro îl luase cu sine într-o zi, ca o simbolică încercare de a câștiga pe cineva de partea stăpânirii spaniole, cu ajutorul învățăturii și al dragostei; dar egoismul său îl ținuse departe de băiat și îl împiedicase să vadă ceea ce se petrecea de fapt în această inimă tânără, răzvrătită. Acum era prea târziu. Stătea față în față cu Lautaro și se simțea învins. Față în față cu întreaga Araucanie, față în față cu pădurile, cu munții chilieni și se simțea străin, nedorit, urât, pândit de moarte. Cu o expresie disprețuitoare pe buze și mânat numai de instinctul său de bătrân soldat și aventurier, apucă hotărât sabia și se pregăti de luptă.

Primele stele ale amurgului sclipeau în acea noapte de Crăciun pe cerul albastru. Crucea Sudului răsări în nemărginirea cerului ca un dar al divinității pentru ființele

care se simt singure pe pământ. O adiere caldă aduse mireasma pădurilor și risipi duhoarea sângelui și a morții. Pe pământ, trupurile spaniolilor și ale araucanilor zăceau învălmășite, laolaltă cu mormanele de cai morți, cu picioarele întinse într-un ultim zvâcnet de durere și de neputință sau chinuite ca niște sărmene făpturi părăsite. Lautaro îl privi pentru ultima oară pe conchistador și, ridicându-și șovăitor măciuca, îi spuse:

— Fugi, Valdivia, fugi!

Dar celălalt strigă:

— Ticălosule, ce-ai făcut?

Pentru a doua oară rosti Lautaro mărinimoasa lui rugămintă:

— Fugi, Valdivia, dacă nu vrei ca mâinile mele să-ți plătească loviturile pe care le-a primit poporul meu!

Valdivia răspunse la aceste cuvinte cu o năprasnică lovitură de sabie, care căzu peste mâna lui Lautaro; sângele țâșni, dar brațul indianului răspunse iute la lovitură; măciuca lui se prăvăli din plin peste coiful spaniolului, despicându-l de sus până jos. Valdivia scuipă sânge, se clătină pe picioare, dar atacă din nou. Izbînd cu sabia când într-o parte, când în cealaltă, îl urmărea pe Lautaro, care sărea în jurul său, ferindu-se sprinten ca o pisică și așteptând să se deschidă un gol în apărarea potrivnicului pentru a-i da lovitura hotărâtoare. Sabia cădea mereu peste măciucă, din care zburau când și când așchii.

Conchistadorul lovea din ce în ce mai încet. Lupta se prelungea. Lautaro era neobosit și părea că se bucură de înverșunarea luptei. Căpeteniile priveau de departe încăierarea. Colo-Colo zâmbea. „Două neamuri luptă vestind o lume nouă – gândea el. Izbîndă nu va întârzia să vină” – și zâmbea.

În preajma celor doi luptători, războinicii araucani își vedeau mai departe de îndeletnicirea lor nimicitoare; spaniolii piereau unul câte unul; căzuseră toți faimoșii căpitani ai cuceririi spaniole, cei mai buni tovarăși de lupte ai lui Valdivia; pieriseră și Andres de Villarroel și Juan de las Penas și Juan de Lamas și Diego Oro, toți căzuseră

vitejește, luptând până la ultima suflare. Valdivia era istovit, brațul lui se mișca anevoie și sabia îi atârna fără vlagă. Lautaro se apăra mereu sprinten, mlădios, întrecându-se în șiretlicuri, vioiciune și putere. Conchistadorul se năpusti asupra lui pentru ultima oară, copleșindu-l cu o ploaie de lovituri pe care Lautaro abia le putea stăvili; una din aceste lovituri ce se abătu asupra lui se pierdu în aer și atunci indianul, din spate, zvârli măciuca din rășputeri, fulgerător, așa cum își repede o fiară laba, trăsându-și potrivnicul sub ceafă; lovitura fu hotărâtoare; platoșa spaniolului sări cât colo sfărâmată și, prin ochiurile zalelor, sângele țâșni gâlgâind. Conchistadorul căzu greoi la pământ și rămase nemișcat la picioarele lui Lautaro, învins, el, care nu cunoscuse vreun potrivnic vrednic de sine, care biruise în mii de lupte, el, căpitan al lui Carol al V-lea...

Lupta se sfârșise; dintre spanioli nu mai rămăsese în viață decât Don Pedro, care, rănit greu, doborât, trebuia să înfrunte curând judecata marelui sfat al căpeteniilor de triburi. Caupolican îl întâmpină pe Lautaro cu bucurie și adâncă prețuire; Colo-Colo îl numi izbăvitorul araucanilor și îl pofti să stea jos, alături de el, în sfat.

Araucanii se bucurară nespus de această primă izbândă; ei puseră la cale mari serbări și trimiseră vestitori în toate colțurile țării, îndemnând triburile să se răscoale și să împărtășească biruința cu ei; numele lui Lautaro avea să facă ocolul țării pe buzele vestitorilor avea să fie auzit de indieni și de spanioli, cu uimire, cu cinste; avea să se ducă faima, să se afle pe buzele tuturor, să intre în legendă. Spaniolii vor tremura la auzul lui și indienii îl vor rosti cu evlavie, ca pe o rugăciune de mulțumire adusă duhurilor, care, în sfârșit, trimiseseră pe izbăvitorul pământului chilian.

Colo-Colo era mai-marele sfatului; alături de el ședeau Lautaro, Caupolican și apoi, așezați roată, celelalte căpetenii. Începu judecata conchistadorului și îndată se vădiră două tendințe în rândurile căpeteniilor: aceea a lui Lautaro, care cerea îndurare pentru viața lui Valdivia și alta a acelora care cereau să fie osândit la moarte. Lautaro își

rostise părerea și temeiurile lui găsiră ecou adânc în inimile celor mai mulți, când se întâmplă ceva groaznic, ceva ce se petrece atât de repede, încât nu putu fi înlăturat. Una dintre căpetenii se ridică pentru a-și spune cuvântul și, înflăcărându-se, se îndreptă spre prizonier.

— Pentru a ne pleca urechea la un învins – spunea, el – vreți să pierdem vremea și să întârziem pregătirile?

În mână ținea un ciomag pe care-l bălăbănea amenințător; dintr-o dată și spre uluirea tuturor, se apropie de Valdivia și, înjurând mânios, îl lovi atât de năprasnic în cap, încât conchistadorul, fără a scoate un geamăt, căzu la pământ, mort pe loc. Lautaro și Caupolican se repeziră la indian și voră să-l pedepsească pentru îndrăzneala lui, dar glasul lui Colo-Colo îi opri și ei trebuiră să se potolească, lăsând lucrurile așa cum se întâmplaseră pentru a nu stârni o dezbinare ce ar fi pus în mare primejdie lupta abia începută.

Așa a murit, moarte josnică și cruntă, conchistadorul Don Pedro de Valdivia, întemeietorul orașului Santiago, soldatul aventurier care plecase din Spania, mânat de legenda fantastică a aurului din America și care visase să-și făurească un imperiu în singurătățile australe, unde nici un alt om să nu-l poată umbri.

Dar dacă sfârșitul i-a fost nefericit și mai nefericită a fost soarta leșului său. Indienii puseră stăpânire pe el și, îndepărtându-se ca să nu mai fie struniți de Lautaro și de bătrânele căpetenii, săvârșiră cele mai groaznice cruzimi. Cu un cuțit pescăresc îi scoaseră inima, îi descărnară oasele lungi și făcură din ele fluieri; apoi îi goliră țeasta și băură din ea vin până se îmbătară. Cruzimea araucanilor era vestită; să nu uităm că ei erau sălbatici și uneori chiar canibali. După unele versiuni, Valdivia n-ar fi murit de o lovitură de măciucă, ci ar fi fost schingiuit pe îndelete; se spune că indienii l-au legat de un stâlp, i-au tăiat brațele și le-au mâncat în fața lui; la fel au procedat și cu pulpele sale, după cum relatează istoria; dar toate acestea pot fi admise doar ca legendă.

După sacrificarea lui Valdivia, fură adunați toți războinicii

araucani pentru a asculta hotărârile sfatului. Caupolican începu să vorbească arătând cum crede el că trebuie să fie dus războiul; îmbărbătat de izbânda dobândită, fu de părere ca indienii să năvălească în orașele spaniole, grăbind astfel sfârșitul luptei. Merse chiar până acolo, încât spuse pe departe că ar trebui să pornească împotriva Spaniei și să nimicească prin luptă împărăția!

Când Lautaro se ridică să vorbească, fu primit cu o larmă însuflețită: după izbânda de la Tucapel, el era omul cel mai iubit. Cu o mișcare senină, dădu cinstirea cuvenită căpeteniilor, apoi se întoarse spre războinici; glasul lui era plăcut dar hotărât; rostea vorbele într-un chip ciudat, obicei pe care-i căpătase cât trăise printre spanioli: frazele sale erau mai lungi și mai răsunătoare decât ale celorlalți indieni. Învățase să țină cuvântări, ascultându-l pe Don Pedro de Valdivia. Își însoțea vorba cu gesturi mândre, aproape mânioase, înflăcărand, cucerind inimile.

— Caupolican a spus că luptăm pentru dezrobirea noastră - începu el - și este adevărat; dar eu nu vreau ca acum când putem învinge, să ne zvârlim înainte orbește și să pierdem totul. Să fim cumpătați, să ne ținem firea, să chibzuim fiecare pas și să nu ne lăsăm îmbătați de o înflăcărare deșartă. Să lăsăm ca vremea să desăvârșească ce mai rămâne de făcut.

Cuvintele lui sunau ciudat pentru araucani, obișnuiți cum erau cu vorbăria sforăitoare, cam găunoasă a căpeteniilor. Lautaro se adresa minților; cuvintele lui erau ca niște lovituri de măciucă, limpezi, simțite.

— L-ați ucis pe Valdivia și pe ai lui și ați nimicit o întăritură însemnată. Dar spaniolii au să vină să se răzbune îndată ce veștile au să ajungă în orașele lor. Să deschidem dușmanilor drumul; să-i lăsăm să vină mânioși, în goana cailor, pentru ca după aceea să nu se mai poată întoarce. Să-i momim în străfundul pădurilor noastre, să-i înecăm în ape și în mlaștini, să-i ucidem în munții înalți și aspri. Aici e leagănul nostru, aici luptă bine araucanul, dar nu și spaniolul, care știe să mânuiască sabia numai în întăriturile lui.

Era atâta înțelepciune în cuvintele sale și o cunoaștere atât de adâncă a spaniolilor, încât indienii îl ascultau ca pe un Dumnezeu și nu îndrăzneau să-l întrerupă nici măcar cu strigătul obișnuit: „Așa este!” Vorbi astfel îndelung, lămurind cum înțelegea el că trebuie dusă lupta, arătând în amănunt câți luptători aveau spaniolii și cum se băteau aceștia.

— Să-i așteptăm în toate trecătorile care duc spre Arauco - încheie el. Iar dacă frica o să-i împiedice să vină să ne caute, atunci noi, războinicii din Arauco, să coborâm până în orașele lor și să-i scoatem cu sila din case.

Ultimele cuvinte rostite cu dispreț batjocoritor stârniră strigătele înflăcărate ale indienilor. Caupolican se ridică în picioare și, cerând să se facă liniște, se întoarse spre Lautaro și spuse:

— O! Bărbat care ai sporit faima araucanilor, tu ai mântuit pământul nostru, scăpându-l din ghearele asupritorilor. Numai ție ți se datorește această biruință! Prieteni - adăugă el, întorcându-se către sfat - fapta lui e atât de vrednică de răsplată și de cinstire, încât, cu puterea pe care mi-ați încredințat-o, îl numesc de astăzi înainte ajutor al meu în treburile de căpetenie ale războinicilor din Arauco!

În tabăra araucanilor izbucniră strigăte voioase. Lautaro fu numit căpetenie, cu tot tipicul obișnuit la araucani; apoi se dădură tot felul de petreceri în cinstea lui; întâi întreceri în dibăcie: salturi, lupte și *chueca*; după aceea, când se lăsă noaptea, dănțuiră în jurul focurilor și, în cele din urmă, mâncară și băură ca de obicei până se îmbătară.

Caupolican și Lautaro stăteau de vorbă cu celelalte căpetenii, când deodată sosi în goană un vestitor, fără suflare, lac de nădușeală și plin de praf.

— Căpetenie, căpetenie - îi strigă el lui Caupolican - pândarii tăi au fost puși pe fugă, străjile ucise. Vino repede să-ți ajuți războinicii... Prin ținutul Elicura coboară paisprezece luptători spanioli, îmbrăcați cu platoșe tari; au și nimicit două cete de sulițași de-ai tăi.

— Avea dreptate Lautaro - spuse Caupolican.

Răzbunarea lor nu întârzie... Noaptea asta sunt paisprezece, mâine au să fie o sumedenie... Să mergem să dregem lucrurile chiar acum...

— Mă duc eu - zise Lautaro. Tu rămâi aici cu grosul războinicilor; am să iau cu mine doar o ceată de luptători pe alese. O să știm noi să venim de hac acelor îndrăzneți.

În timp ce în tabără petrecerea nu contenise, iar războinicii se desfătau cu cântece și jocuri, Lautaro își călăuzi oamenii pe un drum ascuns prin pădure, în

CĂLĂREȚII CĂZUȚI ÎN CAPCANĂ

Căpitanul Gomez de Almagro și treisprezece viteji plecaseră din fortul Puren spre Tucapel, fără a cunoaște încă soarta pe care o avuseseră soldații lui Valdivia; drumul pe oare urmau să-l facă nu era decât de optsprezece leghe, dar între cele două forturi se înălța șirul munților Nahuelbuta, cu tufișurile lor dese și cu potecile tăiate prin păduri de nepătruns.

Cei paisprezece spanioli înaintau pe armăsari sprinteni, înarmați cu lăncii și săbii, împovărați de platoșe care scânteiau ca nestematele în bătaia soarelui de ianuarie. Cu mare uimire vedeau că indienii îi lăsau să treacă fără să-i atace sau fugeau pe drumeagurile ascunse ale munților. Căpitanul Gomez de Almagro, obișnuit cu dârzenia araucanilor, începu să se teamă de o capcană; mergând mai departe, bănuiala sa spori, cu toate că de data aceasta din pricini felurite. Când îi vedeau trecând, unii indieni le strigau:

— Încotro vă duceți, creștini? I-am și făcut seama guvernatorului vostru!

Să fie cu puțință o astfel de nenorocire? Pe fețele spaniolilor se oglindea neliniștea; dar, aventurieri căliți în focul a mii de lupte, nu-și împărtășeau aceste temeri, ci înaintau dârzi, fără a scoate o vorbă, hotărâți să descopere taina pădurii care-l înghițise pe conchistador.

În timp ce străbăteau o potecă îngustă care urca șerpuind pentru a ajunge la un podiș întins, fură atacați pentru întâia oară de araucani. De pe potecă se putea zări în fundul prăpastiei un lac cu apă albastră, neclintită, încrustată între stânci ca o oglindă în care cerul se tot privea fără să obosească și unde norii amurgului treceau

fără să lase urme, ca niște lebede aeriene. Indienii săriră asupra spaniolilor, din copaci, de pe stânci, învârtind în mâini măciucile lor grele. Se încleșta o luptă scurtă și înfrigurată, chiar la marginea prăpastiei. Cu o mână strunind caii care tropăiau pe loc nervoși și aproape că lunecau în prăpastie și cu cealaltă dând lovituri, spaniolii răzbiră până la capătul drumeagului și puseră stăpânire pe o parte a podișului înverzit.

Văzându-i dârzi pe caii lor, întărâtați de focul luptei din care abia scăpaseră și cu lăncile căutând în aer trupurile dușmanilor, Lautaro se hotărî să-i înfrunte. Se iscă o adevărată întrecere; pe podișul îngust, străjuit de lanțurile munților, sub cerul senin de vară și sub soarele care-și arunca razele ca o ploaie de foc pe zalele cailor și pe pielea goală a indienilor, potrivnicii se încăierară corp la corp. Aruncându-se în luptă, araucanii, după obiceiul lor, începură să chiuie și să sune aspru și răgușit din cornuri; spaniolii, la rândul lor, atacă cu strigătul: „La luptă, pentru Spania!”

În cea dintâi ciocnire, spaniolii își rupseră lăncile de măciucile indienilor; se retraseră și atacă din nou în plină goană, mânuind acum săbiile împotriva măciucilor lui Lautaro și ale tovarășilor săi. Vuietul ciocnirii fu asurzitor; sângele țâșni din toate părțile, pățind argintul scuturilor și hamurile curate. Trupurile păreau că nu simt nici cele mai groaznice răni; loviturile curgeau cu o adevărată turbare; tăișul săbiilor sfâșia pielea negricioasă a indienilor ca și cum ar fi fost mătase; Lautaro lovea în stânga și în dreapta cu măciuca lui și, cu fiecă lovitură, doboră în genunchi un cal sau zvârlea în aer o bucată de armură. Unul dintre spanioli, numit Cortez, primi o lovitură în cap atât de năprasnică, încât scăpă sabia și, amețit, se lăsă dus de calul său care fugea orbește, până când, venindu-și în fire, apucă din nou frâul, căută o lance și-și lovi adversarul cu atâta înverșunare, încât îl străpunse printre coaste dintr-o parte în cealaltă; înainte de a scoate însă lancea din trupul ce se prăbușea la pământ, primi o altă lovitură în ceafă care îl dădu grămadă jos de pe cal și, de data aceasta,

pentru totdeauna.

Spaniolii cădeau luptând vitejește; nu le erau de prea mult folos nici zalele subțiri de metal, nici pieptarul din două piei; voinicii araucani loveau zdravăn ca niște uriași și păreau că nu cunosc oboseala.

Soarele începea să scapete; nori deși se îngrămădeau pe cer, privind lupta; s-ar fi zis că iau și ei parte la încreștarea dintre oameni, deoarece se năpusteau unii asupra altora ciocnindu-se cu mânie, pentru a se despărți apoi și a fugi să se ascundă, sfâșiați, dincolo de piscuri.

Luptătorii se îndepărtară unii de alții pentru câteva clipe; spaniolii își puneau în rânduială armele și dădeau cailor un mic răgaz ca să răsuflă; indienii își întocmeau din nou rândurile; deodată o săgeată vicleană străbătu aerul și se înfipse în ochiul spaniolului Moran. Săgeata pătrunse adânc; sângele țâșni și durerea îi smulse spaniolului un răcnet din piept. Blestemând cumplit, Moran, cu mâna lui, își smulse săgeata și, o dată cu ea, ochiul; după aceea, sărind în șa, turbat de durere și de furie, se năpusti asupra araucanilor urmat de tovarășii lui; începu o nouă luptă, mai crâncenă și mai înverșunată ca cea dinții. Ajutat de ai săi, Lautaro înfruntă noul atac cu atâta dârzenie, ca și când abia atunci ar fi început lupta. Nino căzu cel dintâi și, după el, Diego Garcia se prăvăli la picioarele lui Lautaro, cu pieptul mutilat de o groaznică rană, urmat de Nereda și de Manrique.

Cei „Paisprezece Vestiți” care cutezaseră să pătrundă în pădurile din Nahuelbuta pentru a-și scăpa comandantul se prăbușeau unul după altul, plini de praf și de sânge; peste ei aveau să crească mai târziu pe pământul araucan florile legendei.

Tunetul bubui în munți aidoma glasului mânios al lui Dumnezeu. Cerul era negru și norii învâlmășiți se tălăzuiau de colo-colo cu încărcătura lor de fulgere. Furtuna se dezlănțui printr-o ploaie torențială, iar după aceea, în timp ce fulgerele și trăsnetele săgetau văzduhul, începu să cadă o grindină mare cât nuca, despărțind oamenii și punându-i pe fugă înspăimântați. Cei câțiva spanioli care scăpaseră cu viață o luară la goană prin pădure, fără să mai țină seama

de indieni și nu se opriră decât ca să se aștepte unii pe alții în preajma fortului Puren. După ce dobândise o nouă izbândă, Lautaro se trase spre inima ținutului, în Arauco, pentru a se uni cu grosul taberei sale. Când ajunse aproape, unul dintre numeroșii săi vestitori ieși înainte și-i spuse:

— Lautaro, spaniolii din Imperial au aflat de moartea lui Valdivia și l-au chemat pe căpitanul Francisco de Villagra, care vine de la Osorno, cu mulți războinici, împotriva ta...

Lautaro ascultă fără ca pe chipul lui să se oglindească zvâcnetul inimii. Villagra venea spre el! Villagra, însoțit poate de toată suita, de slujitori, de... nu, nu, cu neputință, ar fi fost prea frumos...

— Unde o să se oprească? îl întreabă el pe vestitor.

— Se oprește la Imperial, dar acum toți îl așteaptă în Concepcion.

— Toți... - șopti Lautaro fără să vrea - toți slujitorii lui?

— Da, Lautaro. Slujitorii lui indieni îl așteaptă la Concepcion!

Lautaro scoase un strigăt de bucurie. Guacolda trebuie să fie printre ei... Romantismul luptei sale pentru neatârhnarea țării dobânda acum și un farmec tineresc propriu; va lupta pentru a scăpa fata din mâinile cotropitorului; ca și cavalerul medieval care ucide balaurul pentru a o scăpa pe doamna visurilor sale, tânărul indian se va năpusti asupra spaniolului pentru a răsplăti pe mica indiană, care, într-o noapte, îi îngrijise rana, în întunericul străin din Santiago. Cu zâmbetul pe buze, cu toată făptura încordată din pricina noii tulburări și a apropierii noilor primejdii, Lautaro plecă să arate sfatului căpeteniilor de triburi cum crede el că ar trebui dusă lupta.

Era hotărât să năvălească cu o parte din cei mai buni războinici ai lui în Concepcion, cel mai bine întărit oraș spaniol de la miazăzi, mândria îndreptățită a cuceritorilor, apărât acum de puternica oaste a căpitanului Francisco de Villagra.

VICTORIA DE LA MARIHUENU

Lautaro ajunsese în tabăra cea mare și rânduind repede felul în care urma să se desfășoare lupta. Își împărți războinicii în șiruri, numind o căpetenie pentru fiecare șir; rânduind tabăra așa cum făceau spaniolii, punând străji, pândari și cete înaintate; își strânse căpeteniile și le învăță arta războiului în funcție de strategia și de repartizarea forțelor; îi povățui să aleagă locul cel mai potrivit pentru luptă, să scurteze drumurile, să-și ascundă oamenii pentru a-l prinde pe dușman în capcană, să cucerească tunurile și mii de alte amănunte pe care le învățase în timpul răbdătoarei sale ucenicii pe lângă Don Pedro de Valdivia. Pe deasupra, fu de părere ca grânele să fie culese la vremea potrivită și toamna să se strângă merinde; dar, cum vom vedea mai departe, acest înțelept sfat pentru împlinirea nevoilor războiului, din nefericire nu a fost urmat de araucani.

Pe de altă parte, Lautaro era înștiințat la vreme despre mișcările dușmanului. Știa că Francisco de Villagra fusese numit în Concepcion ca urmaș al lui Valdivia; vestitorii îi spusese că Villagra, a cărui tabără se afla pe malurile lui Rio Bueno, îndată ce aflase împrejurările în care își găsisese moartea Valdivia, se îndreptase spre orașul acestuia și după aceea spre Imperial; străbătuse Araucania și ajunsese la Concepcion; acolo își organizase forțele și, cu o armată care, pe drept cuvânt, putea fi socotită una dintre cele mai puternice trimisă vreodată pentru cucerirea pământului chilian, plecase în căutarea dușmanului. Avea opt tunuri - de altfel pentru prima dată artileria grea urma să fie întrebuințată împotriva araucanilor. Tunurile de bronz, bine calibrate și montate pe dispozitive ușor de mânuit, nu erau

încă puternice ca cele moderne, dar, fiind ușoare și noi, aveau să le fie de mare ajutor în lupta contra lui Lautaro.

Spaniolii trecură râul Bio-Bio în plină vară, pe plutele unor indieni care locuiau în apropiere; meraseră apoi pe un drum între munții de pe coastă și mare, până în valea Aldalican; acolo constatară cu uimire că indienii își părăsiseră casele și ogoarele semănate cu porumb, chiar în timpul culesului. Purtându-se cu sălbăticia lor obișnuită, ei făcură lanurile una cu pământul și plecară mai departe. Ajunseră în munții Marihuenu, care înaintează până în mare, ascuțiți ca niște ace; prin munți, împărțindu-i în două, curge râul Chivilingo, care, înainte de a se arunca în apele mării, străbate o vale, unde spaniolii își așezară tabăra.

Lautaro îi lăasă pe inamici să înainteze, iar el își rânduia războinicii în vederea luptei; chiar în noaptea aceea, ocrotiți de întuneric, în timp ce spaniolii dormeau liniștiți lângă râu, o parte din războinicii araucani urcă pe înălțimile peste care Villagra abia trecuse. În zorii zilei următoare, trupele cuceritorilor porniră mai departe, de data aceasta suind pe drumeaguri înguste spre culmile munților Marihuenu. Ajungând sus pe pajiște, spaniolii se simțiră oarecum mai liniștiți din pricina locurilor singurate și a vântului răcoros ce vestea apropierea oceanului. Deodată, lătratul unui câine îi făcu să asculte cu luare-aminte. Într-adevăr, câinele dăduse în vileag mișcările tainice ale araucanilor, deoarece aceștia se iviră îndată de pretutindeni, scoțând obișnuitele lor strigăte de război; și chemându-și dușmanul la luptă cu gesturi îndrăznețe. Fără șovăire, Villagra își așeză tunurile în prima linie, archebuzierii în spate, iar călăreții îi trimise pe două rânduri pentru acoperirea flancurilor.

Lautaro se afla în fruntea oamenilor săi mândru, pe calul lui alb, cu un pieptar subțire de piele, ținând în mână sulita ascuțită, suna din corn prin singurătățile muntelui. Numai douăzeci de ani avea căpetenia araucanilor și la vârsta aceasta a poeziei și a aventurii trebuia; să înfrunte puternica armată a lui Villagra. Ochii tuturor chilienilor erau ațintiți asupra tânărului; pentru prima dată avea să lupte împotriva unor trupe spaniole, folosind ceea ce învățase

chiar de la spanioli. Priceperea, destoinicia și vitejia lui urmau să fie puse la încercare o dată pentru totdeauna. Dacă biruia și de astă dată, libertatea poporului său ar fi fost întărită; dacă era învins, invazia și cucerirea spaniolă n-ar mai fi întâlnit stavilă. Lautaro privea manevrele dușmanului cu toată liniștea; dăduse poruncă războinicilor săi să aștepte ca spaniolii să pornească cei dintâi la luptă. Indienii credeau în el ca într-un tânăr zeu. El știa însă că puterea sa nu era supraomenească; își dădea seama că ei îl urmau cu o încredere oarbă și nu încerca să-i dezamăgească. Această încredere a mulțimii, neșovăitoare, obștească, amestec de evlavie și pornire războinică, era tocmai ceea ce îi trebuia lui pentru a învinge pe vrăjmași și a întemeia un stat mare. Mai mult încă, știa că spaniolii erau oameni ca și el și că puteau fi ușor învinși prin viclenie, vitejie și deșteptăciune.

Deci acolo, sub cerul munților de pe coastă, într-o caldă dimineață de ianuarie, ostile vrăjmașe stăteau față-n față, gata să-și măsoare puterile. Văzând că Lautaro nu se hotăra să înceapă lupta, Villagra dădu ordin cavaleriei să atace. Ca de obicei, aceasta fu întâmpinată cu pietre, cu săgeți și nu izbuti să treacă dincolo de primele șiruri ale indienilor. Spaniolii se întoarseră în liniile lor și Lautaro aruncă înainte o ceată de războinici. Villagra îi primi cu salve de tun ucigătoare. Lautaro nu se tulbură; sună din corn și alți războinici porniră la atac. Indienii mergeau în rânduri de câte cinci, în adâncime și astfel, șir după șir, ceată după ceată, încercară să meargă înainte, nestăviliți, spre spanioli. Când o ceată era doborâtă, alta îi lua locul și așa la nesfârșit. Cei loviți își dădeau drumul pe povârnișurile munților ca să nu fie prinși de spanioli; aceștia erau uimiți în fața tacticii de luptă a dușmanului; nu-și puteau închipui cum se născuse un plan de luptă atât de dibaci în mintea unor sălbatici! Villagra auzise vorbindu-se de Lautaro și-și amintea că-l văzuse pe străzile din Santiago ducând caii conchistadorului Valdivia; de data aceasta, numele căpeteniei indiene avea să se întipărească în minte cu litere de neșters. Spaniolii erau hărțuiți din toate părțile;

indienii luptau cu înverșunare năvălind mereu cu o stăruință deznădăjduită.

Villagra ordonă din nou cavaleriei să atace. De astă dată însă soarta ei fu și mai cumplită, deoarece araucanii, folosind o armă nouă, grozavă, o nimiciră în câteva clipe. Lautaro pusese să se facă niște lațuri, împletite din tulpini de plante agățătoare, care să poată fi legate de prăjini. Indienii aruncau lațurile spre capetele spaniolilor și smuceau de ele; călăreții erau smulși de pe cai și, odată la pământ, deveneau o pradă ușoară pentru sulițași. La un moment dat, însuși Villagra fu smuls din șa în felul acesta și scăpă de la pieire datorită ajutorului dat la timp de soldații săi.

Dar înfrângerea nu se opri aici. Când Lautaro văzu că spaniolii pierduseră o bună parte a cavaleriei, își aruncă indienii drept spre tunuri. La cea dintâi năvală, indienii uciseră unsprezece arcebutieri, iar la a doua, pe cei care mai rămăseseră. Araucanii puseră stăpânire pe tunuri și le târâră după ei ca pradă de război. Acesta fu începutul sfârșitului, înspăimântați de dibăcia și vitejia araucanilor, spaniolii hotărâră să coboare în valea Chivilingo spre a încerca să se apere acolo. Când își întoarseră însă caii într-acolo, zăriră în depărtare o nouă mulțime de războinici araucani, hotărâți să le taie drumul. Pierzându-și de-a binelea cumpătul, slăbiți, înfricoșați, urmăriți pas cu pas de indieni, spaniolii se cățărară pe stânci în sus, spre pisc.

La priveliștea cuceritorilor puși pe fugă, Lautaro începu să râdă cu hohote; în dimineața aceea, nu numai că-i învinsese, dar își și bătuse joc de ei, căci mulțimea de războinici pe care o văzuseră spaniolii nu era decât o gloată de femei și copii araucani. Înarmați cu sulițe și puși acolo ca să sperie dușmanul. Când spaniolii ajunseră pe vârful Marihuenu, găsiră toate trecătorile astupate cu trunchiuri de copaci și păzite de alte pâlcuri de indieni. Pierzându-și capul, nu se gândiră decât cum să fugă mai repede; în fața lor se deschideau două drumuri: unul ducea spre câmpiile de la miazănoapte, altul, pe marginea mlaștinii, spre ocean. Mulți dintre ei apucară pe acesta din urmă și acolo, sub

loviturile necruțătoare ale araucanilor, își făceau seama aruncându-se în prăpastie. Cal și călăreț se prăbușeau în hău, înspăimântați și istoviți; răsună un răcnet deznădăjduit, apoi trupul bufnea de o piatră netedă și, în sfârșit, un val ștergea orice urmă. De sus, indienii se aplecau spre prăpastie și se uitau la priveliștea morții, blestemând. Ceilalți spanioli care o luaseră spre miazănoapte, într-acolo de unde veniseră, fură urmăriți fără răgaz de Lautaro și de oamenii lui.

Când se înnopta, din puternica armată a lui Villagra nu rămăseseră mai mult de douăzeci de oameni. Araucanii, vlăguiți și ei de luptă, încetară urmărirea; spaniolilor nu le fu greu să treacă înapoi peste Bio-Bio, deși pentru aceasta nu avură la îndemână decât patru mici canoe. La adăpostul întinericului, mereu cu teama în suflet, traversară râul, în pâlcuri. Bio-Bio era parcă un prieten al araucanilor; nestăvilit, maiestuos, oglindea în undele sale albastrii scânteierea măreață a nopții de vară și totuși abia dacă mișca luntrele; le lăsa să lunece ca și când ar fi știut că purtau numai înfrângere și că nu vor face decât să-i amărască pe spaniolii care-și puseseră toată nădejdea în căpitanul Villagra.

Lautaro se gândi să se îndrepte îndată spre Concepcion; era nerăbdător ca o căpetenie biruitoare și totodată ca un tânăr îndrăgostit. Guacolda se afla la Concepcion. Fără îndoială că Villagra, dându-și seama că forțele lui sunt atât de slabe, va încerca o faptă deznădăjduită: să fugă spre Imperial sau poate spre Santiago... Lautaro nu putea să îndure gândul că ar fi cu puțință s-o piardă pe Guacolda tocmai în clipa când ar fi fost atât de ușor să ajungă la ea. Îndată ce încetă urmărirea, chemă toate căpeteniile și le spuse să se pregătească pentru a trece de îndată Bio-Bio. Dar aceștia nu împărtășeau nerăbdarea care-l zburcuma pe el: erau totuși oameni și se simțeau istoviți; după lupta aprigă din ziua aceea nu era cu puțință să le mai ceri încă o efortare, își ascultară căpetenia fără tragere de inimă și-și spuseră părerea lor. Aprinzându-se, Lautaro îi dojeni cu asprime, dar mai apoi, cugetând în liniște, uitându-și

simțămintele și ascultând de glasul înțelepciunii, își dădu seama că au dreptate. Pentru a o cuceri pe Guacolda în acele împrejurări, ar fi fost nevoie de un efort supraomenesc. Doar un om putea s-o facă; ar fi fost mai curând o ispravă romantică, o faptă care să fie imortalizată de legendă sau de cântece. Dar el lupta pentru un ideal mai înalt decât propria sa fericire; în mâinile lui se afla dezrobirea țării și soarta neamului său; deci nu putea să păsească înaintea orbește. A-și arunca războinicii, în noaptea aceea, asupra orașului Concepcion, ar fi însemnat o biruință copleșitoare sau o înfrângere deplină; totul s-ar fi petrecut la voia întâmplării. Hotărând să aștepte două zile pentru a-și rândui din nou cetele de războinici, lucra cu înțelepciune și-și asigura izbânda.

Trei zile după înfrângerea spaniolilor la Marihuenu, Lautaro trecu Bio-Bio în fruntea războinicilor săi și se opri în fața orașului Concepcion. În acele trei zile suferise mai mult decât în toată robia sa la Valdivia; în sufletul lui se întipărise adânc chipul micii indiene cu ochi blânzi și cu o duioșie tăcută în priviri; nu putea să uite noaptea aceea de vară din Santiago; amintirea aerului primăvăratic, a cerului albastru, a mireasmelor de portocali și a căldurii unor mâini tinere care le strângeau pe ale lui se împletea în toate gândurile sale.

Când ajunsese în fața orașului Concepcion, spaniolii fugiseră mai toți din oraș. A doua zi după luptă, Villagra adunase consiliul municipal și, după o scurtă consfătuire, se hotărî ca toți locuitorii să părăsească Concepcion și să fugă la Santiago. Îngrijorarea bieților oameni era de nedescris. În câteva ceasuri trebuiau să se pregătească de plecare și să pornească la drum; zoriți de comandanți, care nu mai voiau să dea ochi din nou cu Lautaro, abia dacă avuseseră timp să-și strângă lucrurile mai de preț. În golful apropiat se aflau numai două vase; cu ele plecară copiii, femeile și slugile; ceilalți locuitori și soldați porniră la drum pe jos. Călătoria avea să țină mai bine de o lună! Mult a mai fost ponegrit căpitanul Villagra pentru această fugă rușinoasă din Concepcion. Unii spun că, întâmpinând greutăți la

Santiago în legătură cu numirea sa ca guvernator, Villagra proferase să părăsească lupta și să se ducă la Santiago pentru a-și aranja lucrurile el însuși; alții zic că victoria obținută de Lautaro cu câteva zile mai înainte îl făcuse să înțeleagă că nu era cu putință să împingă mai departe cuceririle, cu puținele trupe pe care le avea și că s-a întors în capitulă după întăriri. Oricum ar fi, înainte ca Lautaro să poată intra pe porțile orașului Concepcion, spaniolii de sub ordinele lui Villagra plecaseră de acolo, iar cele două vase pescărești pe care fuseseră îmbarcate slugile se îndepărtau semețe de golf.

Guacolda se făcuse nevăzută aproape chiar din brațele tinerei căpetenii. Gingașă și duioasă, ea avea să rămână și de aci înainte un vis în viața lui, un vis care-l va face să dorească cu sporită îndârjire deznodământul aceluia război pe viață și pe moarte. De pe vas, văzuse și ea ca și ceilalți intrarea lui Lautaro în oraș; îl văzuse, după cum spune istoria, cuvântând războinicilor săi de pe înălțimea unei coline. Îndurerat de acea înfrângere, care numai pentru el era înfrângere, căci nimeni nu știa ce se petrece în inima lui, Lautaro îngădui războinicilor săi să jefuiască orașul și, după aceea, să-i dea foc. În vreme ce flăcările se înălțau vijelioase și lacome, în vreme ce fumul se îndrepta spre mare urmărind vasele, el striga:

— *Inche Lautaro, apumbin ta pu huinca...*

Eu sunt Lautaro, cel care i-a nimicit pe spanioli... Eu sunt cel care i-a învins la Tucapel și pe coastă. Eu l-am ucis pe Valdivia, iar pe Villagra l-am pus pe fugă. Eu le-am căsăpit luptătorii; eu am pârjolit orașul Concepcion...

Oamenii lui răcneau nebunește, cu înflăcărare și mânie războinică, iar căpetenia lor simțea un nod în gât și pentru a nu se prefăce în suspine, se dezlănțuia în strigăte de turbare și de mândrie rănită. Sărmanul suflet tânăr, care vedea depărtându-se în negurile mării singura dragoste a vieții sale, avea nevoie de acest strigăt de vitejie zvârlit peste orașul în flăcări, sub nemărginirea cerului, pentru a nu muri.

— *Inche Lautaro, apumbin ta pu huinca...*

Glasul lui se pierdea în strigătele vesele ale războinicilor săi, în pălălăile focului care prefăcea în scrum ceea ce mai rămăsese din orașul Concepcion.

SE ARATĂ DUHURILE

O singură fortăreață le rămânea acum spaniolilor în Arauco: Imperial. Pedro de Valdivia, întemeietorul acestui oraș, îl numise astfel din cauza unor însemne din lemn pe care le văzuse la ușile locuințelor băștinașilor și care semănau cu aripile vulturului imperial al lui Carol al V-lea. Ca și cum orașul ar fi fost mândru de numele și de răspunderea sa, rezistase până atunci tuturor atacurilor indiene și era socotit de toți o fortăreață de neînvinc.

Lautaro se afla într-o clipă neprielnică a vieții lui când se hotărî să-l cucerească. În ciuda izbânzilor sale zdrobitoare, înflăcărarea lui se mai potolise și închipuirea îi rătăcea de colo-colo, neastâmpărată; nu era, desigur, vremea cea mai potrivită pentru a porni la o nouă și atât de primejdioasă luptă. Se alătură totuși războinicilor lui Caupolican și înaintară împreună spre fortăreață. Spaniolii de sub comanda lui Pedro de Villagra se pregătiră repede de apărare; ridicară baricade pe străzile orașului, trimiseră o parte din trupe pe înălțimile apropiate și așteptară, înspăimântați de moarte, năvala vestiților viteji ai lui Lautaro.

De data aceasta, araucanii erau hotărâți să nimicească fortăreața spaniolă; îmbărbătați de izbânzile câștigate de curând, având în frunte pe vitejii Lautaro și Caupolican cel chior, nu se îndoiau că vor învinge cu ușurință. Se opriră la trei leghe de oraș și făcură ultimele pregătiri de luptă.

Erau tocmai pe punctul de a porni la atac, când se dezlănțui o furtună năprasnică cum nu se mai văzuse până atunci prin părțile acelea. Pe cer se îmbulzeau puhoai de nori, închipuind vedenii ciudate; în spatele lor, tunetul bubui deodată atât de asurzitor, de parcă ar fi plesnit

întregul munte; curând începu să răpăie grindina și, după ea, ploaia; cerul părea un ocean uriaș ce se revărsa; vuietul șuvoaielor de apă străbătea văzduhul ca o călărimă nevăzută. Turna cu găleata; tremurând sub greutatea ramurilor ude, bătuți de vânt, copacii se prăbușeau cu un trosnet fioros, iar sălbăticiunile fugeau înnebunate prin luminișurile pădurii.

Pentru Lautaro, această furtună nu era decât o întâmplare care întârzia ceea ce pusese la cale; pentru indienii care-l urmau, era o priveliște cumplită, hărăzită de zeii din cer care hotărau soarta oamenilor. Astfel, uimirea lui nu cunoscuse margini când îi văzu că aruncă măciucile și fug înfricoșați sub furtuna ce se întetea, îl căută cu privirea pe Caupolican, dar și acesta fugise la adăpostul unui copac uriaș, înconjurat de câțiva războinici, privea cerul și urmărea goana norilor, cu spaima zugrăvită pe față. Lautaro nu putea înțelege ce se petrece; războinicii lui alergau în toate părțile și se ghemuiau sub copaci sau se adăposteau în peșterile pe care vremea le săpase în munte; de acolo urmăreau zbuciumul furtunii, strigând, sărind, ascunzându-se, dând din mâini, uneori veseli, alteori înspăimântați de moarte. Păreau o adunătură de nebuni. Încordându-se din răsuputeri, Lautaro suflă în corn și cornul răsună mohorât în vuietul furtunii. Zadarnic. Războinicii lui nu-l mai ascultau. Ei părăsiseră meleagurile acestei lumi pentru câteva clipe și puneau la cale anumite treburi de-a dreptul cu zeii.

Araucanii credeau în vrăji; credeau în duhurile morților și, în fiecă lucr, în fiecă fenomen al naturii, în fiecă element al vieții, bănuiau că se ascunde o putere ciudată care are înrâurire asupra oamenilor, fie în bine, fie în rău. Zborul pasărilor sau fuga vulpilor erau semne care arătau cum se vor sfârși luptele. Înainte de a pleca la război, mâncau puțin pentru a fi mai ușori, mestecau ierburi cu care se hrăneau păsările și se frecau cu pene sau cu piei de *guanaco*, crezând că în felul acesta vor dobândi sprinteneala și repeziciunea acestora.

A trăi astfel însemna a trăi într-o lume ciudată și

încântătoare. Să crezi în toate: să crezi că glasul viețuitoarelor vestește moartea, dragostea sau izbânda; să crezi în umbra ce ascunde făptura unui mort iubit; să crezi că zgomotele nopții aduc vești de pe lumea cealaltă. Să crezi, pentru a trăi o viață pătimasă în apropierea zeilor. Să te temi, pentru că teama mlădiază sufletul mai bine decât orice patimă, decât cea mai aprinsă dragoste.

Araucanii priveau moartea ca un accident: omul nu putea să moară, moartea era provocată de cineva din afară, era pricinuită de o rană nevăzută cășunată de un dușman, sau de venin, ori de farmecele pe care, fără știrea noastră, ni le face cineva care ne urăște.

Moartea era o altfel de viață; araucanii nu credeau în pedeapsa sau în răsplata de pe lumea cealaltă: omul trăia mai departe ca și înainte. Căpeteniile de trib, sau *pillanes* cum li se mai spunea, locuiau pe colnicele cele mai înalte sau înlăuntrul vulcanilor și-și rosteau voința prin mijlocirea erupțiilor, tunetelor și fulgerelor. Războinicii, la rândul lor, se duceau în nori, unde luptau mereu în mijlocul unor furtuni îngrozitoare. Unii dintre ei, poate cei mai prețuiți din trib, trăiau mai departe în aceleași locuri, preschimbați însă în păsări sau doar în muște. Cea mai mare parte însă o alcătuia mulțimea morților neînsemnați și liniștiți, care purcedeau de partea cealaltă a mărilor, pe un tărâm rece și sărac, unde duceau o viață mai mult sau mai puțin ușoară.

Când murea cineva, ai săi îl înmormântau împreună cu armele, cu straiile și podoabele, punându-i în groapă și merindele trebuincioase pe acolo pe unde avea să se afle. După un an se duceau la mormânt și-i puneau din nou merinde, după care, învărtindu-se în jurul gropii, cu glas tărăgănat și mohorât, îi povesteau tot ce se întâmplase pe acasă din ziua morții sale. Răposatul nu răspundea nimic, dar, în schimb, o frunză din copac cădea pe mâna vreunuia dintre ei, sau un greiere începea să-și depene povestea, ori o muscă trecea zumzând printre capetele celor prezenți; rudele mortului erau mulțumite: duhul răposatului le dăduse de veste că se afla de față.

Era plăcut să trăiești într-o astfel de lume, știindu-te

Înconjurat de atâtea duhuri. Araucanii nu rămâneau niciodată singuri; în pustiul pădurilor sau al munților, în bezna adâncă a unei nopți pe mare, în liniștea colibelor părăsite, ei trăiau uimiți și veghind cu încordare, pentru că ghiceau în apropierea lor prezența a mii de duhuri. Uneori era plăcută și tovărășia unei pietre oarecare.

Lautaro, care își făcuse educația printre spanioli, nu credea în acea lume a poporului său; nu credea în povești, nici în puteri tainice; dar la vederea acestei furtuni și a acestor oameni înspăimântați, inima i se strânse și el se uită în tăcere. Indienii urmăreau deplasarea norilor cu încordare; în fața lor se dădea în clipele acelea o mare luptă în văzduh între duhurile neamului lor și ale dușmanilor. Când norii prieteni înaintau și, tălăzuindu-se înfiorător, păreau că-și învâluie potrivnicii și-i înăbușă, în timp ce tunetul și fulgerele răbufneau mânios, ei săreau în sus izbucnind în strigăte de bucurie. Dar când norii dușmani, negri și vâlmășiți, se năpusteau în văzduh ca niște tauri sălbatici, atunci ei amuțeau și, cu spaima zăgăzită în ochi, se ghemuiau făcându-se mici de tot ca și cum ar fi vrut să se ascundă sub pământ. Acea luptă năzdrăvană dăinui îndelung. Din nefericire pentru Lautaro, norii prieteni se îndepărtară, urmăriți de potrivnici; se îmbulziră în spatele muntelui și se furișară printre creste; soarele își revărsă iar razele lui strălucitoare și picăturile de aur ale ploii conteniră. Un curcubeu uriaș căzu din cer ca o sabie și se înfipse în mijlocul pădurilor.

Indienii pierduseră în cer lupta din acea zi. Nu mai aveau pentru ce să se bată pe pământ. Războinicii făcură cale înapoi și se pitulară în colibele lor. Nu folosiră la nimic nici mânia lui Lautaro, nici strigătele, nici chemările poruncitoare ale cornului său. Lupta fusese pierdută înainte de a începe...

Spaniolii se bucurară din depărtare văzând acest lucru și, robi ai închipuirii și ai fricii, ca și băștinașii, puseră fuga indienilor pe seama unei minuni. Povesteau că fecioara Maria, însoțită de un bătrân gârbov, ar fi pogorât într-un nor luminos și i-ar fi rugat pe indieni să se retragă. E atât de

plăcut să crezi în toate și să trăiești atât de intens când ai sprijinul puterilor supranaturale! ...

Imperialul rămase mai departe fortăreața spaniolilor în Arauco. Lautaro se trase înapoi în păduri; mâhnit, dar nu înfrânt, intră în coliba tatălui său ca să cugete asupra sorții neamului din care se trăgea; acum avea alt potrivnic de învins, tot atât sau mai ele temut decât spaniolii: superstiția. Și el plecă în pădure spre a nimici închipuirile care zbuciumau viața araucanului, spre a-și pregăti războinicii pentru acea zi când trebuia să înceapă din nou lupta și, de asemenea - de ce nu? — Spre a-și plânga marea sa dragoste, care rămăsese neîmplinită.

Caupolican, mândra și încăpățânata căpetenie fără un ochi, nu-și urni războinicii de la porțile orașului, hotărât să-l cucerească fie și prin foamete, chiar dacă pentru aceasta ar fi trebuit să-l țină împresurat și în vreme de iarnă.

VOINȚA DE A TRĂI

Războinicii lui Lautaro dobândiseră o pradă bogată: pânzeturi, mobile, haine, echipaje, ba chiar și aur; valoarea prăzii se ridica la câteva mii de pesos; toate aceste bogății însă, nefolositoare în împărăția pădurilor, erau o bătaie de joc față de goliciunea și sărăcia indienilor; aici, în mijlocul naturii și al unei lumi primitive, aurul, nefiind zeificat de negoțul oamenilor, abia dacă avea o valoare pentru încântarea ochilor; indienii nu puteau căpăta nimic în schimbul lui, afară poate dacă ar fi făcut negoț cu dușmanii lor, ceea ce era cu neputință. Prinși de treburile războiului, araucanii nu strânseseră grânele în anul acela; sfaturile lui Lautaro, care prevăzuse că, odată lupta sfârșită, foametea ar putea să-i pună la grea încercare, nu fuseseră luate în seamă. Acum, în micile colibe, copiii scânceau în jurul mamelor și plângeau pentru o îmbucătură pe care nimeni n-avea de unde să le-o dea. Veni iarna și, cu ea, ploile ce se înstăpâniră pe pământ ca un stol de lăcuste. Indienii stăteau în colibe, neputincioși, potolindu-și foamea cu ierburi sau cu mici sălbăticiuni pe care le vânau în pădure; cei ce trăiau în apropierea oceanului se descurcau mai lesne, hrănindu-se cu pește și cu scoici; dar pentru cei ce trăiau în păduri sau în munți, foamea era ca o fiară care, după ce-și înfinge colții, nu-i mai scoate până nu ucide.

Indienii începură să moară cu miile; mureau în păduri zăcând sub ploaie, cu privirile crunte și cu pumnii strânși a neputință; mureau înecați în râuri, încercând să fugă spre alte ținuturi, sau prăbușindu-se în prăpăstii.

În curând se abătu asupra lor o urgie înfiorătoare; înnebuniți de foame, începură să se vâneze și să se mănânce unii pe alții: deveniseră canibali; după aceea, o

molimă, o ciumă, un fel de friguri, pe care ei le numeau „*chavalongo*”, stârni un adevărat prăpăd. Ca fiarele sălbatice, cutreierau prin păduri, cu cuțitele în mâini, vânând oameni. Obrajii lor erau pământii...

Ciuma și foamea bântuiau ținuturile Araucaniei ca două stafii. Ca o pasăre mare și neagră, moartea trecea în zbor noaptea și lăsa să cadă cenușă de pe aripile e peste colibe; a, doua zi se vedeau leșuri, ba ici, ba colo, cu pielea încrețită, murdară, uneori neagră de tot. Vracii sau prezicătorii, un soi de preoți numiți „*machis*”, făceau tot felul de slujbe pentru a potoli mânia duhurilor; în fața locuințelor acestora se afla așa-zisul *rehue*, un altar ca o scară de lemn, tăiată într-un trunchi de copac și împodobită cu ramuri de scorțișoară: preoții sugrumau jertfele omenești la picioarele acestui altar și se rugau lui Pillan, din înaltul scării. Dar totul era zadarnic; moartea secera mai departe. Arauco pierdea pe cei mai buni fii ai săi; acest popor vânjos și dârz care dăduse o pildă de vitejie și de tărie sufletească întregii Americi pierdea într-un chip nedrept.

Căpeteniile triburilor plângeau văzând nenorocirea care-i lovise. Întregul popor chilian suferea în tăcere; dar în mijlocul morții și al durerii obștești, licărea o luminiță nestinsă, ca și flacăra unei credințe ciudate: încredere în țara și în fiii ei, încredere în soarta acelor oameni care știuseră întotdeauna să se înalțe deasupra tuturor nenorocirilor. Lautaro nu deznădăjdui; el își cunoștea țara, își cunoștea și poporul său. În acele ținuturi australe, natura e capricioasă și mândră, iubește și rănește, nu-și dăruiește niciodată farmecele fără să le însoțească de suferință: inundații, avalanșe, cutremure, totul se întâmplă în această parte a lumii pentru a-i pedepsi pe oameni. Dar de-a lungul veacurilor, se pare că chilenii au învățat să înfrunte toate urgiile, umăr la umăr și astfel, împărțășind nenorocirile, ajutându-se, îmbărbătându-se unii pe alții ca părțile unui organism înzestrat cu o minunată vitalitate care biruie natura, ei înving nenorocirile și trăiesc mai departe, înfruntând primejdiile, sfidând puterile oculte, susținuți de o

credință supraomenească, parcă dăruită de însuși Dumnezeu.

În acele zile amarnice pentru araucani, căpitanul Francisco de Villagra puse la cale o nouă expediție de răzbunare. Plecă din Santiago în primăvara anului 1554 și ajunse înainte de sfârșitul anului în orașul Imperial; trupele lui, destul de întărite, nu întâmpinară nici o rezistență, străpungând încercuirea lui Caupolican; araucanii se ascuseră în păduri și cuceritorii porniră pe urmele lor, înscriind astfel unul dintre cele mai rușinoase episoade pe care le cunoaște istoria, statului Chile.

Pedro de Villagra fu acela care porni în urmărirea araucanilor; când îi văzu că se trag înapoi și se ascund în păduri, se luă după ei cu soldați și cu haite de câini sălbatici, căutându-i până în cele mai îndepărtate cotloane. Câinii, dresați pentru vânătoria de indieni, săvârșiră un adevărat masacru. Câteva triburi trecuseră apele lacului Budi și se refugiaseră pe niște insulițe; până și acolo îi urmări conchistadorul cu dulăii lui. Fugind din insulă în insulă și nemaigăsind nici un ascunziș cu putință, cei mai mulți dintre araucani preferară orice altă moarte decât să piară sfâșiați de colții dulăilor imperiali. Dar curând după aceea, oamenii lui Francisco de Villagra se gândiră să pună capăt urmăririi; într-una din expediții, prinzând numeroși indieni, hotărâră să închidă o parte din ei într-o casă și să le dea foc. În clipa când fu aprinsă casa, unul din spanioli, numit Juan Macias, îi numără din curiozitate și, găsind că erau nouăzeci și nouă, înșfacă de braț un indian nevinovat, servitorul unui spaniol și îl aruncă în flăcări strigând:

— Să fie o sută!

Această cruzime nemaipomenită avu darul de a-i strânge din nou laolaltă pe războinicii araucani. Din pădurile cele mai îndepărtate începură să vână oameni pentru a lupta sub comanda lui Lautaro. Triburile trimiteau pe tinerii care supraviețuiseră printr-o minune molimei și foametei; din toate părțile, din toate colțurile țării, se ridica un singur glas cerând răzbunare. Voința poporului părea că izvorăște ca o poruncă din străfundurile pământului pentru a recuceri

viața, pentru a renaște din înfrângere, din nenorocire și a clădi un stat pe ruinele cötropitorilor.

Lautaro ora căpetenia cea mai potrivită pentru a înfăptui acest țel; numai el îi învinsese pe cuceritori numai el trebuia să fie în fruntea războinicilor araucani. El fu ales ca singura lor căpetenie. Caupolican îi încredința semnul puterii, spunându-i:

— Tu, cei tânăr, cel puternic în izbândă, ai să-ți răzbuni frații și ai să-ți dezrobești țara!

Pentru Lautaro, acesta era momentul hotărâtor al vieții sale; poporul întreg se strânsese în jurul lui. Toate triburile îl proslăveau și se încredeau în marea lui iscusință războinică. Dușmanul său era Villagra, conchistadorul violent și sângeros, caro ținea încătușată, fără ca el s-o știe, pe singura femeie care exista în viața tânărului indian. Lautaro socotea o datorie a lui s-o scape din robie pe Guacolda și s-o dobândească pentru sine, orice s-ar întâmpla; ghicea credința care ardea în sufletul ei acolo, în mijlocul dușmanilor, urmărind din depărtare soarta alor săi, cu nădejdea de a se vedea scăpată într-o zi pentru a trăi alături de el. Lautaro își spunea că atunci când o va smulge din ghearele lui Villagra, va fi ca și cum ar câștiga o luptă; o luptă mai mult simbolică, o luptă numai a lui, fără larma câmpului de bătaie, dar minunată, ca din altă lume; ar fi ca și cum ar smulge într-o clipă conchistadorului pământul cötropit spre a rămâne el stăpânul acestuia pentru toată viața.

MARILE ZILE ALE ARAUCANIEI

Trecu, firește, mult timp până ce Lautaro putu să-și vadă înfăptuite gândurile sale; anul 1555 era pe sfârșite când Audiencia de Lima dădu poruncă spaniolilor din Chile să clădească din nou orașul Concepcion, pe care Lautaro îl pustiise. Coloniștii plecară din Santiago sub comanda dârzului aventurier Juan de Alvarado; cei doi Villagra nu aveau să fie de față la întâmplările care urmau să se petreacă la Concepcion. Când află acest lucru, Lautaro nu-și putu ascunde amărăciunea; scăpa din nou prilejul de a se răzbuna pe cei doi veri, urâți de moarte și, după cât se părea, visul dragostei sale nu avea să se înfăptuiască nici de data aceasta.

Strânse o mână de războinici și, la începutul lui decembrie, înainta pentru a doua oară spre Concepcion. Se apropia de fortul de la Penco, când un băiețandru băștinaș care venea din ținuturile cotropite de spanioli se apropie de el și, cu glas întretăiat de oboseală, îi spuse:

— Din Concepcion ți se trimite asta...

Într-o mână ținea o săgeată micuță, lucrată cu migală femeiască, dintr-o creangă de frasin; alături de vârful ascuțit era prinsă o floriceică gingașă care, strânsă în pumn de către micul indian, se ofilise. Lautaro primi darul și-l ținu îndelung în mână: nu încăpea îndoială, săgeata i-o trimitea Guacolda; ea era singura ființă în Concepcion care putea să-și amintească cu drag de el și să-i ureze izbândă. Cu ochii strălucitori de nerăbdare și de bucurie, Lautaro mulțumi băiatului, apoi, sunând din corn, dădu poruncă războinicilor să pornească mai departe.

Mintea lui începu să cugete asupra felului în care avea

să-i înfrângă pe spanioli și să-i împiedice să scape, își împărți războinicii în două cete și, în fruntea uneia din ele, se îndreptă spre Penco, pe ceilalți trimițându-i spre miazănoapte pentru a împiedica orice retragere cu putință spre Santiago, prin spatele orașului Concepcion.

În noaptea de 11 decembrie, înainta la adăpostul întunericului până la un mic colnic, în fața fortului Puren; alese cu multă grijă locul luptei; adusesse niște bârne grele, pe care oamenii lui le îngropară în pământ și le legară între ele cu opreliști, clădind astfel o adevărată cetate; apoi, fiecare indian cărase maldăre de crengi, în spatele cărora trebuiau să-și ascundă mișcările; dar asta nu era totul – acum aveau asupra lor și armele cucerite la Tucapel și Marihuenu: săbii, coifuri și platoșe, pe care Lautaro îi învățase să le prețuiască.

În zori, spaniolii din Penco dădură cu ochii de o oștire răsărită peste noapte, care le amenința întăriturile. Înfrigurați, se pregătiră de apărare. Araucanii începură lupta îndată ce se luminează de ziuă; ascunși de rămuriș, aproape că nu se vedeau în verdeața îmbelșugată de prin locurile acelea. Acest puternic și ucigător mijloc de luptă care în zilele noastre se cheamă camuflaj a fost folosit de Lautaro pe vremea aceea, tânărul indian dovedindu-și încă o dată iscusința războinică și extraordinara-i imaginație.

Spaniolii, ca întotdeauna, încercară o șarjă învălmășită și năprasnică de cavalerie. Când se apropiam de întăriturile lui Lautaro, un adevărat baraj de proiectile ciudate îi opri în loc și-i sili să facă repede cale înapoi. Folosind alt șiretlic născocit de fostul paj al lui Valdivia, indienii aruncau bețe sau bucăți de lemn în capul cailor, care, loviți cu dibăcie, se ridicau în două picioare, dădeau înapoi și, în cele din urmă, se întorceau din drum fugind în neorânduială. Puținii soldați pare izbuteau să ajungă până la opreliști erau trimiși repede pe lumea cealaltă de săgețile și măciucile araucanilor.

După această ciocnire, Lautaro, schimbând felul său obișnuit de luptă și dând cotropitorilor o nouă pildă, de dată aceasta de bărbăție, de îndrăzneală, înainta împotriva

fortului în fruntea războinicilor săi, cu pieptul descoperit; spaniolii îi așteptau în tăcere, cu armele gata să tragă. Coifurile lor împodobite cu pene verzi, albastre, albe și roșii străluceau în văzduhul limpede al verii. Urmat de războinicii săi, Lautaro înainta cu pas ușor, sprinten, înarmat cu o sulită lungă și groasă, pe care din când în când o apuca de capete și, punându-și la încercare mușchii vânjoși, o așeza de-a curmezișul și o îndoia până ce capetele aproape că se atingeau.

Când ajunse aproape de fort, archebuzierii deschiseră focul. Indienii lui răspunseră cu o grindină de săgeți. Lautaro înainta fără șovăială printre împușcături și când ajunse la fort, disprețuind orice pod, poartă sau loc prielnic, trecu șanțul dintr-un salt, se cațără pe zid și se zvârli de partea cealaltă, urmat de vitejii lui sulitași. Lupta corp la corp fu înverșunată; cu o măciucă în mână, Lautaro își deschise drum cu lovituri, lăsând în urmă ologi, ciungi, înfundându-i unuia „gâtul în piept”, rupându-i altuia „spatele și coastele”. În fața unui dușman atât de îndrăzneț și atât de copleșitor ca număr, spaniolii nu numai că dădură înapoi, dar chiar o luară la goană. Locuitorii din Concepcion fugiră spre mare pentru a se ascunde în singurul vas aflat în golf. Alții alergară pe drumurile ce duceau la Santiago, dar acolo dădură peste trunchiuri mari, așezate de-a curmezișul drumului, care împiedicau trecerea; îndată răsăreau oamenii trimiși de Lautaro pentru a le tăia retragerea și isprăveau iute cu ei. Vasul ridică ancora fără să-i aștepte pe toți fugarii; soldații spanioli se aruncau cu cai cu tot în valuri și încercau să-l ajungă înot. Indienii îi urmăreau necruțător și când nu-i ucideau, îi lăsau, să plece, însemnați pe toată viața. Înfrângerea fu și mai cumplită ca întâia oară; Lautaro înainta spre Concepcion.

După ce lupta se hotărâse și rămășițele trupelor spaniole fugiră spre mare sau spre Santiago, războinicii auziră glasuri răsunând pe o culme. Coborând în goană la vale și vânturând sulitele, venea la luptă o ceată de femei araucane; îndeobște, femeile din Arauco își însoțeau bărbații la război, dar rămăneau deoparte până când soarta

bătăliei era hotărâtă; dacă vedeau că biruie ai lor și dușmanii fug, își scoteau armele sau le luau pe ale celor căzuți și loveau cu cruzime, fără preget, lucru pe care soții lor, istoviți după atâtea ceasuri de luptă, nu mai erau în stare să-l facă. De data aceasta, Lautaro se bucură mai mult ca niciodată când le văzu. Între ele putu desluși din depărtare făptura gingașă și vioaie a Guacoldei. Mica indiană învârtea o sulită în mâini și alerga cu sprinteneala unei sălbăticiuni tinere; și frumoase: cozile ei negre fluturau în vânt și ochii se măreau văzând pretutindeni apropierea primejdiei și spaima morții. Cu dârzenia unor războinici încercați, femeile își începură treaba în urma spaniolilor. Îndată ce putu, Lautaro se apropie de locul unde trebăluiau ele. Văzându-l, Guacolda păli; toată frumusețea tinereții ei fremăta de fericire că se află în fața lui Lautaro, izbăvitorul ei și căpetenia neamului său. El îi luă sulita ce părea că arde aprinsă de dogoarea luptei care tocmai se isprăvisse și a soarelui de amiază și, apucând-o de mână, îi spuse:

— În tribul meu se află un loc pentru tine, Guacolda; așteaptă-mă acolo până mă întorc...

— Lautaro, stăpânul meu - răspunse ea - toată viața te-am așteptat; ferește-te să nu te rănească, păzește-te ca să te pot iubi.

După aceea, încredințând-o unuia dintre cei apropiați ca s-o însoțească în tribul lui, tânărul se despărți de ea, încalecă din nou și-și duse războinicii în urmărirea dușmanului. Concepcionul fu pustiit pentru a doua oară. Flăcări și trâmbe de fum se ridicară din nou în văzduh; noua sfortare a imperiului spaniol de a-i subjuga pe araucanii liberi se prăbușise la pământ. Mânios, crâncen, răzbunând prin moartea fiecărui spaniol o sută de indieni, Lautaro măcelări fugarii pe țarm, în fața vasului ce se îndepărta ducând la Santiago vestea faptelor sale.

Această izbânda consfinți faima lui Lautaro în toată țara, lăsând să se vadă că puterea lui este de neînvins și că stăpânirea spaniolă își trăiește ultimele zile. Chilenii din toate ținuturile vedeau în el căpetenia biruitoare, pe singurul om în stare să învingă și să nimicească trupele

spaniole. În Arauco, căpeteniile triburilor hotărâra să sărbătorească izbândă printr-o serbare măreață, ceva fără seamăn în istoria acestui popor. Poftiră oaspeți din tot ținutul, căpetenii de triburi îndepărtate, locuitori din păduri, din munți și din insule. Se puseră la cale întreceri de putere și dibăcie și urma să se facă și nunta lui Lautaro cu Guacolda. Cei din păduri năpădiră văile, munții și țărmul din partea locului; veniră mii de oameni; părea că toate ținuturile australe se adunaseră pentru a-l sărbători pe viteazul din Arauco.

Caupolican îi pofti pe tinerii luptători să înceapă jocurile și le arătă cu măreție darurile ce urmau să se împartă învingătorilor. Cel care va arunca sulița mai departe decât toți va câștiga o sabie încovoiată, ferecată în argint; cel mai dibaci luptător va câștiga un coif de argint, împodobit cu pene lungi, colorate și încins cu un cerc de aur curat; cel mai iute alergător, un ogar care avea la gât o zgardă cu cusături frumoase; cel mai bun țințaș cu săgeata, un arc și o tolă aurită, dimpreună cu o cingătoare împletită; cel mai bun mânuitor de măciucă, un cal negru cu o șa scumpă spaniolă. Tinerii care se îmbulzeau la locul întrecerilor simțeau că le clocotește sângele, dornici de a arăta ce pot, în fața căpeteniilor și de a se ridica în ochii frumoși ai tinerelor indiene. Caupolican sună din trâmbiță și dădu semnalul de începere a întrecerilor.

În timpul acesta, într-o colibă din apropiere, Lautaro rânduia împreună cu tatăl Guacoldei amănuntele căsătoriei sale. Era obiceiul ca mirele să dea viitorului său socru o răsplată și anume: câteva lama sau *hueques*, câteva haine de lână și câteva urcioare de *chicha*. Mirii și rudele lor se așezară apoi în fața colibei și, desfătându-se la umbra răcoroasă a copacilor, se ospătau cu binecunoscutele mâncăruri de porumb și beau *chicha* spumoasă, nespun de plăcută la gust. Vorbeau puțin și nu râdeau mult; erau mai curând mohorâți, poate pentru că se gândeau prea mult la moarte sau pentru că trăiau pe un pământ prea aspru; striviți de munte, înăbușiți de pădure, îngrediți de râuri, erau niște oameni răzvrățiți; li se tăia răsuflarea, dorind

mereu să uite de toate, fie prin moarte, fie prin băutură sau, în lipsă de altceva, trândăvind. De aceea, când veneau ceasurile izbânzilor și ale bucuriei, beau zdravăn pentru a se înveseli și a-și mai uita zburciul inimilor; din păcate, această veselie era mai curând primejdioasă, deoarece aproape totdeauna sfârșea cu palme sau ghionți. Posomorâți dar voinici, buni dar aprinși, Dumnezeu îi iubea, fără îndoială – de aceea înălțase Crucea Sudului deasupra capetelor lor: pentru a-i ocroti.

Lautaro bea *chicha*, se uita la Guacolda și zâmbea; rudele, de asemenea, beau și zâmbeau, sporovăind de una și de alta. Alături susura cristalin un izvor: aerul plutea ușor printre copaci și în colibă ardea obișnuitul foc ce părea a fi inima pământului.

Când se înseră, Lautaro se despărți de mireasă și de socru ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat și intră în coliba lui, așteptând căderea nopții. Guacolda își luă rămas bun și se duse, de asemenea, în coliba ei. Acestea erau obiceiurile, adevărate datini care nouă pot să ni se pară o legendă, dar care au ființat aievea. Curând pogorâră umbrele nopții și rămase vie doar flacăra buturugilor; atunci Lautaro își părăsi coliba și se duse la aceea a soției sale; intră pe furiș, cu mare băgare de seamă, o luă în brațe și ieși cu ea; la ușă îi aștepta calul lui. Indienii priveau din celelalte colibe, zâmbind și făcând tot felul de glume. Calul porni în goană și îndată îl înghiți pădurea. Lautaro își răpise soția... Așa era obiceiul la araucani: la sfârșitul nunții, mirele se prefăcea că-și răpește mireasa; acest obicei ciudat și pitoresc vădea firea vitează a araucanului, care iubea lupta chiar și atunci când era vorba de dragoste.

Ceva mai departe, femeile jucau între ele, fără bărbați. Cântecul era jalnic și mai mult târăgănat; o tobă mică bătea neîncetat ritmul în timp ce melodia nemeșteșugită izvora ca un plânset din niște fluieri făcute din oase de oameni sau de animale. Uneori un glas se ridica deasupra celorlalte, curat și plăcut; un glas care povestea despre război, despre duhuri sau semănături; la auzul lui, totul părea că se însuflețește, dar după aceea glasul se stinge și numai toba

bătea mai departe în timp ce melodia continua să răsunе jalnic prin găurile fluierelor făcute poate din oasele lui Don Pedro de Valdivia...

Întrecerile se desfășurau cu înfrigurare; tânărul Orompello fusese învins la aruncarea suliței de vestitul Leucoton și, nemulțumit de hotărârea judecătorilor, voia să mai încerce o dată. Caupolican nu-i ascultă plângerea și dădu bineînțeles răsplata potrivnicului său. Apoi se vesti începerea luptelor; Cayeguano îl învinse pe Torquin, iar Rengo pe Cayeguano și pe Talco; îndată ce se ivi însă Leucoton, îi birui pe toți. Orompello, care tot dăduse târcoale pe-acolo rumegându-și înfrângerea și îmboldindu-și dorința de răzbunare, când văzu că Leucoton ieșise învingător, păși spre locul luptei, hotărât să-i smulgă izbândă. Ceilalți, care știau cât se dușmăneau cei doi, se dădură la o parte, dornici de a-i vedea încleștați într-o luptă aprigă.

Cei doi potrivnici se priviră cu ură. Nu aveau pe ei nici un fel de veșmânt. Orompello era mai tânăr, abia un băiețandru; bine făcut, lat în umeri, cu șolduri înguste, cu mâini puternice și nervoase; pe piept abia dacă se zărea o umbră de puf; se mișca sprinten, părând neliniștit și nerăbdător de a vedea lupta sfârșită. Leucoton era un bărbat cumpănit în mișcări; șiret ca o vulpe bătrână, nu se obosea degeaba. Pieptul lui părea o tobă de război, picioarele se înfingeau în pământ ca doi stejari. Caupolican sună din corn și lupta începu.

Înaintară prevăzători, pe jumătate încovoiați; cu mișcări de pisică, Orompello încercă să prindă picioarele potrivnicului său, dar acesta sări iute înapoi și preîntâmpină primejdia. Orompello începu să sară de colo-colo; ochii îi sticleau, fața îi era palidă și părul negru aproape că îi acoperea o parte din obraz. Înaintară cu brațele întinse, parcă ar fi căutat cum să se înșface; se prinseră într-o îmbrățișare sălbatică, crâncenă, care făcu să le trosnească oasele și se învârtiră fără să cadă, mormăind și înjurând; piept la piept, cu genunchii încordați, punându-și piedică unul altuia, se zvârcoliră așa multă vreme. Fără a-și da

drumul, strângându-se în brațe ca și cum ar fi vrut să se zdrobească, se clătinară încolo și încoace, încordați, nădușiți, până când, nemaiputând să se țină pe picioare, căzură amândoi la pământ. După obiceiul araucanilor, într-o astfel de împrejurare nici unul dintre luptători nu era învingător.

Atunci însă începu gâlceava asupra răsplății; luptătorii încercau să hotărască acest lucru printr-o luptă pe viață și pe moarte; părtașii unuia și ai celuilalt se ciorovăiau în gura mare și fu cât pe ce să se stârnească o încăierare între cele două tabere. Însuși Caupolican își pierduse stăpânirea de sine și era gata-gata să se ia de piept cu Tucapel, vărul lui Orompello, când bătrânul Colo-Colo – cel cu povața înțeleaptă – aduse iarăși pacea. Colo-Colo hotărî: coiful să-i fie dăruit lui Orompello, care, mai tânăr și mai aprins, nu s-ar fi liniștit până nu l-ar fi dat, iar Leucoton să primească un pieptar de piele cusut cu fir de aur. Mulțumiți amândoi cu răsplata primită, serbarea urmă mai departe. Învingători și învinși purceseră la pecetluirea prieteniei, în vraja tulburătoare a *chichei*.

Odată sfârșite întrecerile, sosi clipa când trebuiau să se gândească din nou la război. Nimănuia nu-i trecuse prin minte să considere isprăvită lupta pentru dezrobire, cu izbânzile de la Concepcion și Marihuenu; araucanii aveau o fire războinică; lupta era pentru ei munca de fiecare zi; moartea, o întâmplare zguduitoare ce urma după fiecare lovitură.

Căpeteniile triburilor se adunară din nou la sfat; fuseseră chemați o sută treizeci de bărbați voinici din Arauco. Se dăduse poruncă războinicilor să se înfățișeze împodobiți cu prăzile luate în luptele cu spaniolii: un pieptar de piele, o bucată dintr-o platoșă, pana unui coif, o sabie, o lance erau lucruri de preț care umpleau de mândrie pe cei ce le dobândiseră.

Lautaro, îmbrăcat cu hainele lui Valdivia, se afla la loc de mare cinste; pielea-i oacheșă, părul și ochii negri, pe verdele și purpuriul hainelor, izbeau privirile; pieptarul îi îmbrăca pieptul tânăr, iar coiful de oțel strălucitor îi dădea

înfățișarea unui ciudat zeu tânăr; stătea în picioare, cu privirile adumbrite de o nedeslușită mâhnire și ațintite în gol; în ochii lui se citea privirea biruitorilor, privirea vitejilor care disprețuiesc moartea, care astăzi clădesc o lume în palmă, pentru ca mâine s-o spulbere vântul și s-o prefacă în praf și pulbere; privea ca și când podoabele guvernatorului i-ar fi dăruit ceva din învățătura înaltă a acestuia, din înfățișarea lui de european, preschimbându-l pe dată într-un viteaz de dincolo de hotarele Araucaniei. Celelalte căpetenii, cu ciudatele lor podoabe, alcătuiau o priveliște de basm, totodată înfricoșătoare și năstrușnică. Caupolican cel chior purta un coif mare de oțel și avea o sabie la cingătoare prinsă pe trupul gol. Deschizând sfatul, el vorbi cel dintâi:

— Ajutat de inimile voastre, am de gând să cuceresc Spania și să supun pe împăratul Carol al V-lea, sub stăpânirea araucanilor.

Glasul lui era tot atât de puternic pe cât de nesăbuite-i erau năzuințele; copilăros și viteaz, vânjos, sănătos și aspru, uriașul nu-și putea cântări cuvintele; măsura lumea după măreția inimii lui.

— De-acum înainte, spaniolii nu ne mai pot sta împotrivă, acum știm cât prețuiesc săbiile lor, știm cum să-i învingem, fiindcă i-am și învins; cu puterea brațelor voastre, araucani, vom cuceri nu numai Spania, ci lumea întreagă!

Cuvintele lui îi aprinseră pe tinerii voinici, care ardeau de nerăbdare să pornească iar la luptă. Dar printre cele o sută de căpetenii de trib erau și oameni înțelepți, cumpăniți. Petequelen, de pildă, care tocmai urmă la cuvânt.

— Bărbat viteaz și căpetenie fără cusur, nu mă îndoiesc de puterea brațului tău, nici de destoinicia războinicilor tăi – spuse bătrânul – dar mai e mult până să-i gonești pe cotropitori și să cucerești Spania. Mai bine ar fi să ne mulțumim cu pământul pe care l-am moștenit de la străbunii noștri, să-l apărăm ca să nu cadă sub stăpânire străină... Mai departe, soarta va hotărî ce avem de făcut atunci când izbânda are să fie a noastră...

La aceste cuvinte pline de simțire răspunse Tucapel, cel

mai îndrăzneț, cel mai nestăpânit, cel mai mândru fruntaș araucan:

— Pe mine nu mă sperie Spania, nici spaniolii, fie că-s zei, fie că-s oameni; să-i gonesc din Chile, să le smulg puterea din mâini, acest lucru nu-i îndeostulător pentru mine; cu măciuca și cu fierul am să-i urmăresc până la capătul pământului și când n-o să mai rămână nici unul din ei, când am să le nimicesc căminele, când are să se aleagă praful și pulberea din blestemata lor asuprire, am să mă războiesc chiar și cu zeii lor, am să le nimicesc cerul... toată puterea împărăției și a zeilor lor are să se prăbușească la pământ, fărâmată în mii de bucăți. Nu soarta bună sau rea este cea care ne pune stavilă, ci numai slăbiciunea noastră. Soarta bună sau rea nu-i decât puterea brațelor noastre; soarta mi-o hotărâsc eu însumi cu măciuca mea; de noi depinde să ajungem pe culmile măreției sau să ne prăbușim.

Aceste cuvinte înflăcărâte, mândre și bărbătești stârniră un freamăt în adunare; unii bătură din palme cu însuflețire, alții le osândiră; dihonía pândeá amenințătoare; solidaritatea părea să se destrame; atunci omul păcii, bătrânii înțelept Colo-Colo, își înălță glasul și ceru să se facă liniște.

— Vârsta voastră crudă vă amăgește - începu el. Bătrânii au menirea de a aduce pacea și judecata acolo unde clocotește sângele și stăruie lipsa de pricepere. Să nu-i disprețuim pe spanioli; dacă e adevărat că au fost învinși, știți bine ce scump și-au vândut viața... să rânduim lupta pentru dezrobirea țării noastre, cu judecată sănătoasă și în liniște. Să nu ne aplecăm urechea la înflăcărarea nebună pe care izbânzile și licoarea amețitoare au aprins-o în inima noastră... Părerea mea este să împărțim războinicii în trei cete și cu ele să lovim Cautin, Valdivia și Santiago...

Santiago! Orașul întemeiat de Valdivia, cea mai puternică fortăreață a spaniolilor, însăși inima țării, aflat la marginea unui pustiu și în pragul unui rai, unde se sfârșeau expedițiile și se puneau la cale noi aventuri... Pentru Lautaro, acest cuvânt avu un răsunet adânc; a cuceri

Santiago însemna a cuceri Chile; a-i alunga pe spanioli din cel mai mare oraș însemna a-i împinge în mare sau în pustiu. Iată strălucirea care lipsea luptei sale! Acest lucru l-ar fi consfințit ca o mare căpetenie războinică în fața neamului său și în fața istoriei; cucerirea orașului Santiago ar fi însemnat ducerea luptei în afara hotarelor Araucaniei, atragerea celorlalți chilieni la lupta pentru dezrobire, stârnirea urii în inimile lor împotriva asupririi.

Ochii lui străluceau și, din întreaga-i făptură, părea că țâșnește numai putere și înflăcărare când Colo-Colo își sfârși cuvântarea:

Înaintea lui Lautaro trebuia să vorbească Puchecalco, vrăjitorul. Bătrân, învăluit în taina îndeletnicirii sale, Puchecalco aducea sfatului cuvântul duhurilor, prevestirea pe care ochii lui o citeau în mersul stelelor, în cântecul păsărilor, în adierea vânturilor. De data aceasta, vrăjitorul părea mai fioros și mai întunecat ca niciodată; înainte de a vorbi îi scăpă un suspin...

— Veți fi de sine stătători pentru scurtă vreme spuse el – și în bună parte această vreme s-a și scurs... Stă scris în stele că veți trece din nou prin clipe de grea cumpănă și amară asuprire. În văzduh se arată tot felul de semne, păsările de noapte dau buzna ziua nămiaza mare și ne tulbură cu zborul lor înăbușit, în timp ce ierburile, înveninate de o otravă necunoscută a pământului, pier fără a da rod. Prevestirea pe care v-o aduc e nefericită; focul războiului mocnește în pământ; prăpăd și înfrângere, durere și nenorocire văd în toate părțile...

Vrăjitorul își aținti privirea asupra lui Lautaro, care se uita la el, câtuși de puțin tulburat.

— Moartea vine pe aripa vântului, îți dă târcoale, vrea să te pipăie și se oprește; gheară ei parcă te pironeste locului; moartea îți dă târcoale, are să fie lângă tine în zori; au să apună stelele, are să plece noaptea și n-o să sosească ziua: nimeni n-o să te poată scăpa din îmbrățișarea ei! ...

Nimeni nu îndrăzni să rupă tăcerea care urmă cuvintelor bătrânului. Lautaro privea senin în depărtare. Deodată, Tucapel înainta și, ridicând măciuca, o repezi fulgerător în

capul vrăjitorului, zicând:

— Să vedem dacă nătângul ăsta a ghicit că am să-l lovesc și are să se apere de măciuca mea!

Moartea vrăjitorului umplu de spaimă pe frunțașii triburilor; groaza și uluirea îi amuți. Fapta lui Tucapel era o nelegiuire; toate duhurile din Arauco aveau să răzbune moartea vrăjitorului. Dobândindu-și stăpânirea de sine, Caupolican strigă:

— Căpetenii! Să moară!

Și atunci războinicii se aruncară ca niște fiare sălbatice asupra lui Tucapel. Se iscă o învălmășeală de toroipane și măciuci; Tucapel se apăra ca un leu încolțit; la fiecă lovitură a lui zbură câte un cap. Nici zece, nici douăzeci de oameni nu erau în stare să-l doboare. Încăierarea se schimbă într-o adevărată luptă. În cele din urmă, Lautaro sună din corn și vuietul chemării sale îi opri pe luptători. Tremurând de mânie, tânăra căpetenie își începu cuvântarea:

— E o crimă, e rușinos să ne irosim puterile luptându-ne între noi – spuse el. Neamul nostru are nevoie de toată vitejia noastră, de toată dârzenia noastră; nu putem risipi în această nebunească luptă lăuntrică ceea ce ne lipsește atâta. Războinici din Arauco, pământul nostru a fost cotropit. Străinul vine dintr-o împărăție îndepărtată să ne jefuiască; ne ia tot, ne robește, ne ucide bărbații, femeile, ne arde lanurile, ne ia aurul și lasă în urma lui foametea, pustiu și nenorocire. Oameni mișei și nesăbuiți, oameni josnici, ticăloși, se vând cotropitorilor și sunt folosiți împotriva fraților lor; yanaconii și alții care-i slujesc pe spanioli să deschidă ochii, să se deștepte, să se ridice împotriva asupritorii or. Să mergem până la ei, să străbatem țara ca războinici dezrobitori; să ducem glasul dezrobirii peste câmpii, munți și râuri, până în pustiu. Să ajungem, până în Mapocho, să lovim chiar în inima cotropitorilor. Să cucerim Santiago! Văzându-ne, oamenii au să se trezească, chilienii au să-și dea seama că a sosit ceasul luptei pentru neatârnarea țării! La luptă, împotriva acelor care au pus stăpânire pe lanurile, orașele și zăcămintele noastre! Să ne cucerim, din nou țara, de vreme

ce-am pierdut-o! Străbunii noștri au trăit de când lumea pe acest pământ minunat care ne hrănește; rânduri-rânduri de chilieni au să vină după noi să-l locuiască și să-i binecuvânteze roadele. Să fim vrednici de trecutul nostru, să fim vrednici de fiii noștri! Voinici din Arauco, oameni neatârnați și viteji din Chile, să luptăm până când nu va mai rămâne un singur cotropitor, un singur asupritor, o singură slugă a împărăției în țara noastră!

Tinerii din Arauco, toate căpeteniile de triburi, strigară încă o dată în cinstea mai-marelui lor. Lautaro arătă apoi că s-a înțeles cu Colo-Colo în privința ducerii războiului și spuse că e gata să îndrume el însuși lupta împotriva orașului Santiago. El cunoștea acel oraș, trăise în ei, cunoștea valea centrală și triburile care o locuiau, cunoștea mijloacele de luptă ale spaniolilor, părțile lor tari și cele slabe; nimeni n-ar fi putut să călăuzească mai bine ca el această luptă. Își dădură cu toții încuviințarea într-un glas. Lautaro fu ales căpetenie a războinicilor care aveau să încerce cucerirea orașului Santiago.

În scopul acesta, Lautaro nu primi sprijinul miilor de războinici care voiau să meargă la luptă. Spre mirarea tuturor, alcătui o oaste mică și aleasă, numai din șase sute de oameni; alese războinicii cei mai tineri și mai voinici, tot ce era mai bun, ce avea mai curat Araucania. Apoi îi muștrului cu toată grija, arătându-le cum trebuie să lupte cu spaniolii; îi lămurii asupra a tot ce ei a mai de scamă; îi învăță tot ce învățase el pe lângă Valdivia, făcu un războinic fără cusur din fiecare; și când socoti că-s gata, când nu se mai îndoi că erau bine pregătiți în toate privințele, abia atunci porni la drum.

Într-o zi, în zori, își luă rămas bun de la Guacolda, draga lui soție; ea rămase în pădure ca să-și plângă soțul plecat și să-i păstreze vie amintirea, în mijlocul codrilor umbroși și al legendelor care vegheau noaptea asupra sortii războinicilor. Cei șase sute – mai vrednici decât spaniolii să li se spună cu fală „cei vestiți” – plecară din Arauco și se îndreptară repede și hotărâți, ca un stol de păsări sălbatice, spre valea Mapocho.

SPRE CUCERIREA ORAȘULUI SANTIAGO

Lautaro și-a dovedit în acel război iscusința unei încercate căpetenii de oști. Cei ce au cercetat în amănunt mersul luptei împotriva orașului Santiago au rămas uimiți de deșteptăciunea, prevederea și bărbăția tânărului indian. Lautaro l-a întrecut pe învățătorul lui, Pedro de Valdivia; l-a întrecut nu numai în ce privește iscusința războinică, dar mai ales în tâlcul pe care a știut să-l dea faptelor sale. Pedro de Valdivia a fost aventurierul prin excelență; Lautaro – așa cum mai târziu va fi Bolivar – a fost eliberatorul, eroul popular care a luptat pentru o cauză: pentru libertatea și faima patriei sale.

Cunoștea configurația terenului tot așa de bine ca și palma mâinii sale; știa că valea de mijloc, pustie, întinsă, cu drumuri proaste și cu așezări răzlețe, nu-i putea fi de folos în cele ce avea de gând să facă. În schimb, drumul de pe coastă străbătea văi îmbelșugate, locuite; de numeroase tribuni și ajungea în valea Mataquito, cunoscută prin bogăția și mulțimea culturilor sale.

Lautaro avea de gând să-și așeze tabăra acolo, pe acel pământ mănăs, unde putea să găsească hrană și oameni și de unde, ținând legătura cu frații lui de dincolo de Bio-Bio, asigurându-și întăriri din ținutul promaucilor și făcându-și auzit glasul în valea Mapocho și Aconcagua, putea avea Chile în întregime sub supraveghere.

Acum când mica sa oaste mășăluia întins spre miazănoapte, era limpede cât de strălucit chibzuse el lucrurile. Știind că drumul plin de primejdii va fi greu, că va trebui să înainteze repede și să lovească vrăjmașul pe neașteptate, nu luase prea mulți războinici. Ar fi fost cu neputință să străbată cu o mulțime prea mare de oameni

peste râuri și munți spre Mataquito. Cu cei șase sute de viteji, Lautaro se strecură foarte repede; lovea ba ici, ba colo, mai ales noaptea; își lua prada și apoi se făcea nevăzut, dând o nouă lovitură undeva foarte departe, la o distanță aproape de necrezut. Spaniolilor li se părea că au de-a face cu dracul; erau înfrunțați de un dușman șiret și puternic cum nu mai întâlneau până atunci.

Dar asta nu era totul: Lautaro nu avea nevoie de o adevărată oștire pentru a-i bate pe cotropitori; el știa că, după biruințele araucanilor de la Tucapel, Marihuenu și Concepcion, spaniolii își pierduseră faima de altădată; ei nu mai erau zeii neînvinși, făpturile din poveste care veniseră în palate plutitoare, azvârlind fulgere.

Chilienii știau acum că spaniolii pot fi bătuți; ei îi chemau pretutindeni pe Lautaro și îi dădeau oameni, merinde și arme spre a duce mai departe lupta pentru dezrobire. Înaintarea sa era deci o răsccoală. Lautaro năvăli, de pildă, într-o așezare de mineri, puse mâna pe tot felul de unelte, ucise pe mai-marii și scăpă din robie pe truditorii indieni; apoi se întâlni cu toate căpeteniile din partea locului și le ținu o cuvântare, chemându-i să ridice armele împotriva asupritorilor și să se alăture războinicilor săi. De acolo, plecă cu o nouă ceată care se adăugă luptătorilor araucani. Între timp sosi și vara cu căldurile ei. Apele râurilor scăzură atât de mult, încât era ușor să fie trecute cu piciorul.

Tulburate de faima lui Lautaro, toate triburile de pe malurile râurilor Maule și Itata se dezmeticeau și se pregăteau de răsccoală; pe la mijlocul lunii mai, Lautaro trecu râul Macle. Atunci sosiră la Santiago cele dintâi știri despre izbânzile lui.

În mijlocul celei mai populate și mai mănoase văi din Chile, în grădina de la Mataquito, între Peteroa, din valea de mijloc și Lora, pe dealurile de lângă coastă, își așează căpetenia araucanilor tabăra și începu să clădească o întăritură pentru a înfrunța loviturile dușmanului, care nu aveau să întârzie. Această întăritură avea să devină centrul armat al unei răscoale ce va căpăta un caracter național.

În Santiago, știrea că Lautaro trecuse râul Maule stârni o

adevărată panică. Din ziua în care Valdivia pornise spre sud, orașul rămăsese fără apărare. Conchistadorul luase aproape toți bărbații și toate armele disponibile; se spune că ar fi luat nu numai ceea ce îi aparținea, ci și ceea ce nu era al lui; se mai spune că ar fi lăsat, cu mărinimie, doar un fierar, unul singur, care să facă față nevoilor întregii populații.

Când Valdivia muri, Francisco de Villagra sosi din Alto Peru ca un trimis al Providenței. Populația din Santiago l-a primit ca pe un salvator, așa încât, când și el, la rândul său, a fost înfrânt la Marihuenu, Santiago și țara întreagă erau cât pe ce să fie părăsite.

Situația orașului Santiago era deci în acel an, 1556, nespus de îngrijorătoare; conchistadorii își împărțiseră pământurile în mari proprietăți; roși de ambiții, se izolaseră unii de alții la depărtări de sute de leghe, între regiunea Aconcagua și Mataquito. Santiago se afla ca un cătun pierdut în mijlocul acestei singurătăți. Jalnică singurătate! Nu mai putea să aibă altă soartă decât să rămână, așa cum îl destinase Valdivia, ca loc de popas și de împropătare a forțelor pentru soldații care, istoviți după un marș lung, soseau din ținuturile de la miazănoapte. Lautaro cunoștea această situație a capitalei, cunoștea părțile ei slabe, izolarea ei și-și dădea seama ce mari foloase putea trage din toate aceste lucruri.

Acum când primejdia se apropia și spaniolii începuseră să-și dea seama de primejdie, Francisco de Villagra, aflat în acea vreme la Santiago, fu poate singurul om care se încăpățâna să nu țină seama de gravitatea situației: crezând că înaintarea lui Lautaro nu era decât o simplă hărțuială și că indienii săi vor fugi îndată ce vor auzi că o armată spaniolă se îndreaptă spre ei, ordonă lui Diego Cano să pornească împotriva lui Lautaro, în fruntea unei mici unități de cavalerie.

Cano înainta spre Mataquito, fără să-și dea scama că trâmbele de fum care se ridicau la fiecare pas îi vesteau lui Lautaro mișcările lui. Înainte de a zări întăriturile araucanilor, Cano și mica lui unitate de cavalerie, fiind cât

pe ce să cadă într-o cursă, o luară la goană. Lautaro îi urmări îndelung și, după ce prinse un spaniol, îi lăsă în pace. Prinsul fu jupuit, iar trupul lui umplut cu paie fu agățat de un copac, ca o sperietoare de ciori. Această întâmplare îl făcu pe Villagra să înțeleagă mai bine ce se petrece. Santiago se alarmă; bărbații începură să-și scoată armele ruginite de neîntrebuințare și se oferiră să dea ajutor pentru apărare. Până atunci ascultaseră cele ce se povesteau despre isprăvile lui Lautaro cu un oarecare dispreț sau, cel puțin, cu îndoială; nu le venea să creadă că un tânăr, căruia nu-i mijise încă mustața, fost paj al conchistadorului, pe care îl văzuseră pe străzile din Santiago ducând caii la adăpat, să poată pune cu adevărat în primejdie soarta coloniei.

Dar acum când tânărul indian se afla în preajma văii Mapocho, toate veștile despre isprăvile lui vitejești crescuseră în amploare și semnificație. Imaginea lui Lautaro devenise fatidică, se înălța ca aceea a unui zeu răzbunător, cu biciul pregătit pentru a lovi în căminele lor.

Villagra adună cât mai mulți călăreți, îi înarma cu lănci și, pornind la drum, trimise după ei arcebuzierii și câteva sute de robi indieni; hotărâse să pornească el însuși în fruntea armatei, dar se îmbolnăvi și, neavând încotro, încredința comanda expediției vărului său, Pedro de Villagra. Spaniolii plecaseră într-o zi de iulie; curând se dezlănțuiră ploile și vântul înghețat din munți începu să lustruiască conturul lucrurilor. Înfățișarea câmpiei uscate pieri și un verde-cenușiu murdar, de parcă ar fi fost mucegaiul ceții, acoperi pământul. Munții se înălțau pleșuvi, negricioși, sub norii negri ce se alungau pe cer. Râurile prinseră să crească; goneau prin văgăuni întunecoase, gâlgâind printre pietre, cu glasurile lor tainice.

Pe înserat, spaniolii ajunseră în apropiere de Peteroa și își așezară tabăra în fundul văii.

O ceață deasă plutea pretutindeni; mii de brațe de aburi păreau că pipăie lucrurile, că mângâie copacii și apoi se trag înapoi, se lipesc de dealuri, prelingându-se de jos în sus, pentru ca în cele din urmă să se risipească în trâmbe

zdrențuite și întunecate. Deodată, pe un colnic apropiat care străjuia toată întinderea, spaniolii zăriră o mulțime de focuri ce străluceau în întuneric, vrând parcă să înlocuiască stelele. Flăcările izbucneau din ceață tremurând; în văzduh se înălța un fum gros și înecăcios, mirosind a frunze arse și a lemn uscat, aprins.

Villagra își dădu seama, după aceste flăcări și după, locurile bine alese unde izbucneau, că Lautaro se afla acolo. Nu voi totuși să atace; crezu că-i mai cuminte să aștepte ivirea zorilor. Oamenii lui se culcară și peste puțin timp în toată tabăra domnea liniștea. În mijlocul ei se înălța un foc puternic; pocnetul gătejelor fumegânde răsună până departe; din când în când trosnea un vreasc, împrôșcând mii de scânteii ce săgetau bezna. Până și soldații de pază își îngăduiseră să adoarmă, amăgiți de liniștea nopții.

Sub cerul furtunos, taberele vrăjmașe erau despărțite de o mică fâșie de pământ. Părea că soarta oamenilor se țesea în acele clipe din fire nevăzute și că viața încetase să pulseze din pricina unor farmece ciudate.

Să fi fost miezul nopții când tabăra spaniolă fu trezită de un zgomot neașteptat; un strigăt spintecă văzduhul și îndată se auziră pași grei alergând în neorânduială printre corturi.

Trezit din somn, Villagra sări din pat, puse mâna pe arme și ieși din cort, crezând că fusese atacat prin surprindere. Soldații se treziră și ei și, apucând săbiile, începură să forfotească prin întuneric în căutarea dușmanului. Toată tabăra se învălmăși. Oamenii alergau de colo-colo și unii se năpustiră asupra tovarășilor lor, fără să se recunoască. Cineva strigă:

— Pe aici, pe aici au luat-o! ... Alergară cu toții într-acolo. Mare le fu uimirea când dădură cu ochii de un cal fără șa ce alerga speriat căutând o ieșire.

Văzând că spaima lor fusese neîntemeiată, râseră din toată inima. Veselia lor nu ținu însă mult timp, căci îndată își dădură seama că acel cal nu era al lor, ci venise din tabăra araucanilor.

— S-a apropiat cineva să iscodească - spuse Villagra - și

fără îndoială că i-a scăpat calul.

Această întâmplare stârni atunci o adevărată alarmă; soldații se echipară, puseră mâna pe lănci, adunară caii și rămaseră de veghe.

Înconjurat de oamenii săi de încredere, Villagra începu să discute amănunțele luptei ce se apropia.

— Se poate ca în urma celor întâmplate, Lautaro să nu atace în noaptea aceasta: el știe că suntem gata de luptă. În orice caz, să așteptăm și, dacă nu ne atacă el, pornim noi împotriva lui mâine în zori.

În același timp, în tabăra indiană, Lautaro se odihnea în fața cortului său și râdea de spaima pe care le-o trăsese spaniolilor. Într-adevăr, el fusese acela care gonise calul în tabăra lui Villagra. Ocrotit de întunericul nopții și însoțit de doi războinici, se apropiase de tabăra spaniolilor spre a le iscodi puterea și a vedea locul unde poposiseră; după ce văzuse tot ceea ce voia, se gândi să-și bată joc de dușmani speriiindu-i și de aceea goni calul printre corturi.

Lautaro nu se îndoia de izbânda. Până atunci nu cunoscuse înfrângerea; ajungând vestit pe neașteptate, ales căpetenie și slăvit de un întreg popor, tinerețea lui ardea de, nerăbdare să lupte din nou cu vrăjmașul, să nu bată pasul pe loc, să-i stârpească pe cotropitori, într-adevăr, ajunsese în culmea puterii. Drumul lui fusese strălucit; dovedindu-se chiar din fragedă tinerețe o căpetenie neobișnuită, era foarte tânăr în clipa când un popor întreg își pusese nădejtile în el, iar cotropitorii se temeau de el mai rău ca de dracu.

Până atunci, Lautaro acționase sub imboldul tinereții; înaintând pe câmpul de, luptă și pe cel al istoriei ca un bolid, nu avea nici timpul și nici nu voia să se oprească în loc, să stea prea mult pe gânduri. Era un tânăr care, în loc să-și arate iscusința pe un câmp de jocuri, o făcea pe câmpul de luptă. Totuși își dădea seama, foarte limpede că luptă pentru țara lui. Își dădea seama că luptă pentru libertatea patriei sale și pentru măreția poporului său. Dar uneori își punea întrebarea: ce va face cu această libertate și cu acești oameni după ce va dobândi izbânda, după ce va

zdrobi vrăjmașul? Nici unul din răspunsuri nu-i deslușea însă viitorul.

Cuprins de clocotul războiului și de bucuria biruinței, nu dorea decât să înainteze, să înainteze mereu fără a da răgaz dușmanului.

Sârguincios, neobosit, mereu treaz, rânduia totul, chibzuia, pune la cale noi lupte. În ochii lui ardea o neliniște aproape tragică, o presimțire sumbră, o grabă de a-și duce gândurile la îndeplinire cât mai repede, de parcă în adâncul sufletului său ar fi presimțit că viața lui va fi scurtă, că felul lui de a fi era prea neobișnuit ca să poată dăinui îndelung. Indienii îl asemuiau cu o pasăre răpitoare; chiar așa și era: ager, hotărât, îndrăzneț, se repezea ca un vultur asupra prăzii, disprețuind primejdia, voinic, gata de luptă și fără teamă de moarte. Era un mare strateg, un strateg înnăscut. La drept vorbind, știa să facă față în chip minunat celor mai neașteptate împrejurări. El însuși nu era decât o neobișnuită întrupare a spiritului araucan. Copil precoce, născut sălbatic și apoi devenit geniu, crescut în pădure și apoi cuceritor de orașe, știind să facă față împrejurărilor încă din copilărie, acum căpetenie a unui popor, viața lui nu fusese rânduie după o noimă anume. Tânărul era simbolul neamului său, al unui neam care întotdeauna a disprețuit moartea, folosind din plin destoinicia și șiretenia, călăuzindu-se cu înțelepciune și multă agerime în faptele lui, luptând cu dârzenie pentru o năzuință pe care o bănuia numai, fără a ajunge vreodată s-o vadă limpede.

Tabăra lui se ridica pe un mic deal care domina mănoasa vale; locul era foarte bine ales pentru luptă. În spate se afla o pădurice deasă în care se amestecau *pataguas*, *peumos* și stejari; în față și în părți, indienii erau înconjurați de ierburi sălbatice și apărați de mlaștini întinse și de desișuri de trestie. Iarna, locurile acelea acoperite de apă deveneau inexpugnabile. Acolo, spaniolii, care se bizuiau îndeosebi pe cavalerie, nu puteau să se miște, fiind o pradă ușoară pentru săgeți.

Cercetașii săi ajunseseră aproape în vale. Străjile

vegheau scrutând întunericul, făcând cu toată grija paza de noapte a taberei. Războinicii erau struniți în chip pilduitor; se spune că dacă un străjer era prins dormind pierea spânzurat între două sulite, că dacă cineva fura chiar și un spic de grâu era osândit la moarte. Lautaro dădea el însuși pildă celorlalți: era singurul, în întreaga tabără, care, noaptea târziu, rămânea treaz, de veghe; de cele mai multe ori paza de noapte era supravegheată chiar de el.

Așezat în fața cortului său, părea că urmărește pasul vremii, încordat, ținându-și răsuflarea, cu simțurile treze; număra clipele până la ceasul când avea să înceapă lupta. Trupul lui nu cunoștea oboseala, dârzenia sa era fără margini; privirea lui arzătoare rătăcea prin întuneric pentru a zări primejdia. Cerul era negru și un vânt călduț vestea furtuna. Încă nu se iviseră zorile când auzi un glas care-l chema de departe:

— Lautaro! Hei, Lautaro! Marcos Veas dorește să-ți vorbească.

Indianul sări în picioare și apucă sulita; străjerii nu simțiseră apropierea străinilor: semn rău. Se apropie de gardul care împrejmuia întăritură și strigă:

— Cine ești? Ce dorești? Eu sunt Lautaro.

Glasul răspunse de departe:

— Sunt eu, Marcos Veas, am fost prieteni în casa lui Valdivia; ne-am cunoscut la Santiago...

Lautaro rămase pe gânduri: oricât își ațintea privirile în întuneric, nu putea desluși nimic; glasul părea că vine de departe, tocmai de la poalele dealului.

— Marcos Veas... - strigă glasul din nou.

Recunoscându-l, Lautaro zâmbi și răspunse:

— Ei bine, îmi aduc foarte bine aminte de tine. Ai venit să-mi întinzi o capcană?

În răspunsul lui prietenos, zeflemeaua era amestecată cu plăcerea de a vorbi cu o veche cunoștință. Căpitanul Marcos Veas, unul din cei mai buni ostași ai lui Valdivia, fusese într-adevăr, prieten cu Lautaro pe vremea când tânărul locuia la Santiago. Totuși era de neînțeles faptul că venise să-i vorbească în aceste clipe și la adăpostul

întunericului.

— Nu, Lautaro, vin ca prieten să te sfătuiesc să pleci, să te întorci în Arauco, deoarece guvernatorul Villagra a hotărât să te ucidă atât pe tine cât și pe războinicii tăi dacă încerci să ataci cetatea Santiago.

— Căpitane - îi răspunse Lautaro - e adevărat că suntem prieteni și, în numele dragostei ce ți-o port, te rog să nu-mi mai stai în cale. Prietene, tu nu ai nici o putere împotriva războinicilor mei. Tovarășii tăi sunt orbi, nu-și dau seama că eu am oameni mulți și că luptăm pe pământul nostru; voi nu sunteți decât o mână de oameni și o să pieriți într-o clipă când o să ne înfruntăm. Nu aș vrea ca și tu să te afli în primejdie; Marcos Veas, întoarce-te la Santiago...

— Prin gura ta vorbește mândria, Lautaro, nu fi încrezut, supune-te și întoarce-te în pădure. Imperiul spaniol este prea puternic pentru ca tu să i te poți împotrivi.

Vorbeau tare; în liniștea nopții, indienii și spaniolii ascultau schimbul de vorbe; nimic nu-i întrerupea; doar țârâitul greierilor și orăcăitul broaștelor din baltă țineau isonul celor două glasuri.

— Marcos Veas, nu vreau să pierdem vremea cu vorbe de prisos, întoarce-te în tabără și spune-i guvernatorului că eu, Lautaro, îi cer să se predea și, împreună cu toți spaniolii din Santiago, să părăsească țara noastră!

Vorbea cu mândrie, cu puterea pe care i-o dădeau biruințele câștigate; glasul lui liniștit și adânc izbea auzul conchistadorilor, ca glasul unui zeu necunoscut.

— Să plece, să părăsească țara noastră, altfel îmi duc războinicii până în inima orașului, îi strivesc și îi trec prin sabie pe toți, n-o să avem milă de nimeni!... După clipă de tăcere adăugă: Dacă Villagra dorește să rămână, spune-i că-i îngădui, însă numai dacă n-o să treacă niciodată peste râul Maule. Noi, araucanii, suntem fericiți în țara noastră, nu răbdăm nici un jug străin pe grumaz și nici nu urmărim să subjugăm alte neamuri; lăsați-ne în pace, treceți dincolo de Maule. Rămâneți pe pământurile de la miazănoapte și n-avem nimic cu voi. Să-i mai spui că-i cerem tribut în fiecare an și că tributul trebuie să fie alcătuit din treizeci de

fecioare albe, bălaie, zece cai cu hamurile lor, zece câini sălbatici și o sută de găleți de grâne...

Spaniolul nu-și mai putu stăpâni mânia.

— Obraznicule, sălbatic îngâmfat, tăișul săbiilor noastre va pedepsi obraznicia limbii tale! Jur pe Dumnezeu că vei plăti aceste cuvinte! Spaniolul nu se predă; niciodată nu se va spune că un sălbatic a insultat imperiul nostru, fără a fi pedepsit!

— Căpitane! strigă batjocoritor Lautaro, nu te mai osteni cu vorbe goale. Spune cele ce ai auzit de la mine acelaia care te-a trimis aici să iscodești și sfătuiește-i să se hotărască repede și să-și dea încuviințarea, deoarece războinicii mei nu mai pot să-și stăpânească setea de luptă...

Nu se mai auzi nici un răspuns. Lautaro mai aștepta puțin, dar numai orăcăitul broaștelor răsună; pare-se că spaniolul plecase. Bănuind ce va urma, Lautaro sună din trâmbiță și își adună războinicii pentru a fi gata de luptă.

De tabăra spaniolă se apropiau două umbre: Marcos Veas și însuși Pedro de Villagra. Totul nu fusese decât un vicleșug pus la cale de acesta din urmă, care urmărea să se apropie de întăriturile lui Lautaro spre a-și da seama cam câți războinici are și cum e așezată tabăra; îl luase pe Veas cu el ca să abată luarea-aminte a indianului și astfel să poată iscodi în voie. Mulțumit de cele văzute, își strânse oamenii și, dând ordine pe șoptite, înainta de-a lungul văii, ajungând în fața taberei dușmane. O lumină slabă vestea zorii zilei; vântul sufla mai înghețat; siluetele stufărișului se iviră nedeslușite: stejarii se înălțau falnici în zarea întunecoasă a munților; un stol de păsări trecu pe deasupra luptătorilor și, oprindu-se o clipă din croncănit, parcă speriate de prezența oamenilor, zburară în cercuri mari, privind cu luare-aminte cele ce se întâmplă jos; apoi, nemulțumite de liniștea dimprejur, se depărtară scoțând țipete disprețuitoare.

Printre măcăcini, cu trupul ascuns de ramuri și de întuneric, Lautaro se înălță privind spre tabăra spaniolilor. Era gata de luptă și aștepta dezlănțuirea ei. Zorii zilei se

iveau pe nesimțite; umbrele nopții nu se risipiseră încă; cerul era întunecat: se pregătea de ploaie. Încet-încet, chipul căpeteniei începu să se deslușească; se zăriră trăsăturile feței, veșmântul, luci sulia; în spatele și-n jurul lui, cu armele în mână, luptătorii din straja araucană îi așteptau poruncile. Spaniolii priveau spre ei cu teamă și cu prețuire. Făptura lui Lautaro atrăgea privirile. Indienii îi urmăreau mișcările în liniște, așteptându-i vorbele. Erau aproape o mie de tineri, arși de soare, voinici, cu priviri mândre, gata să-l urmeze cu înflăcărare. Căpetenia purta o platoșă de oțel pe deasupra unei cămăși colorate; pe capul lui strălucea un coif roșu cu multe pene. Spaniolii, care îl văzuseră în Santiago ca băiețandru, nu-l mai recunoșteau acum; avea brațe vânjoase, fața plină, pieptul bombat și umerii lași; înfățișarea lui era plăcută și exprima energie, hotărâre și îndrăzneală. Purta trâmbița petrecută peste umăr.

Întăriturile erau clădite cu multă pricepere: ridicase din măracini și din alte materiale turnulețe pentru arcași, înconjurând totul cu un șanț adânc; pretutindeni se vedeau locuri suspecte, care păreau că ascund capcane ucigătoare. Villagra se uita la Veas, dar nici unul nu rostea o vorbă; palizi, păreau că știu dinainte ce-i așteaptă.

— La luptă, spanioli! strigă Villagra, îmbărbătându-se singur.

Dând piteni calului, porni în fruntea trupelor împotriva întăriturilor lui Lautaro. Indienii îi primiră cu o ploaie de săgeți; măciucile se abăteau năprasnic asupra cailor; spaniolii pătrunseră însă în primele linii și atunci lupta se încheșta înăuntrul întăriturilor. Acest lucru nu era spre folosul araucanilor, care, din cauza apropierii, nu puteau să tragă cu arcurile, nici să dea cu *boleadoras* ori să zvârle cu lassourile, ba mai mult chiar, sulile se frângeau în scuturile de fier și oamenii erau striviți sub copitele cailor. Totuși ținură piept cu dârzenie, luptând corp la corp împotriva unui vrăjmaș mult mai bine înarmat. În orice altă împrejurare, indienii ar fi fost învinși, dar acum cei care luptau erau oamenii din straja lui Lautaro, cei mai buni

războinici din Arauco și ei nu dădeau înapoi.

Lupta se prelungea; fapte de vitejie se petrecură de ambele părți, dar acea înclăștare corp la corp nu putea să dăinuie la nesfârșit; cineva trebuia să se gândească la un vicleșug care să hotărască izbândă. Conchistadorii nu se gândiră însă; erau prea încântați de puterea săbiilor lor; în schimb, Lautaro, care nu-și pierdea capul nici măcar în focul luptelor, își dădu repede seama de situație și găsi mijlocul de a întoarce lupta în folosul lui.

În toiul încăierării, glasul lui răsună poruncind luptătorilor să se tragă înapoi. Spaniolii erau siguri de izbândă. Indienii șovăiră o clipă, dar îndată, ascultând de căpetenia lor care îi învățase să se supună orbește, începură să se retragă. Lautaro le strigă să fugă spre mlaștini cu toată iuțeala; așa și făcură. Spaniolii se luară după ei; indienii alergau ca cerbii pe pământul mocirlos; spaniolii șfichiuiau caii, căznindu-se să-i ajungă.

Curând se văzu limpede ceea ce urmărise Lautaro. În goana lor, indienii nu pierdură nici un om, în vreme ce spaniolii se împotmoliră în mâl, astfel că nu mai putură să înainteze cu caii; opriți în loc, ei înfingeau aprig pintenii în pânțelele bietelor animale; dar totul era zadarnic; noroiul înșelător și cleios se lipea de picioare și îi trăgea încet, dar sigur, la fund; caii, cu ochii ieșiți din orbite, cu coada și cu urechile în vânt, nechezau înnebuniți de spaimă. Speriați de moarte, spaniolii săreau de pe cai și încercau să scape prin fugă, ca indienii; dar, îngreunați de platoșe, zale, săbii și lănci, abia de se puteau mișca. Din depărtare, araucanii îi împrășcau cu săgeți și cu pietre. În scurt timp, lupta se preschimbă într-un măcel; conchistadorii puteau fi lesne doborâți; caii, înecați în noroi, cădeau sub loviturile bine țintite ale indienilor.

Se luptau de șase ore când ploaia care amenința de mult începu să cadă. Era una din acele averse torențiale ce părea că are de gând să potopească tot pământul. Spaniolii care scăpaseră cu viață se retrăgeau în neorânduială, încercând să ajungă în tabăra lor. Araucanii, bucuroși de noua lor biruință, îi lăsară să plece. Lautaro nu se culcă însă

pe lauri, ci, folosindu-se de învălmășeala dușmanului, se gândi la încă ceva ca să întărească izbânda și să împiedice o nouă și grabnică dezlănțuire a luptei din partea vrăjmașului. Folosind uneltele pe care le luase din minele cucerite în drum spre Mataquito, schimbă cursul unui braț al râului, așa fel ca apele să se reverse în valea unde spaniolii își aveau tabăra; spre norocul acestora, puțin timp după luptă, Villagra ordonase ca tabăra să fie mutată la poalele unui munte, astfel că viclesugul lui Lautaro nu izbuti.

Noua izbândă a araucanilor avea o uriașă însemnătate; în cea dintâi ciocnire, Lautaro pusese pe fugă două armate spaniole: cea a lui Cano și cea a lui Villagrase părea că drumul îi este deschis spre valea Mapocho. Din punct de vedere militar, lucrurile nu se schimbaseră prea mult; ambele tabere suferiseră pierderi grele; spaniolii știau să-și vândă scump viața și Lautaro cunoștea foarte bine acest lucru. Spaniolii străpunseseră apărarea indienilor și pătrunseseră în întărituri; cei mai buni oameni din straja căpeteniei indiene fuseseră uciși sau răniți.

Pentru a lupta mai departe îi trebuiau întăriri nu glumă. O altă greutate era iarna care bătea la ușă. Oamenii luptau mult mai greu pe frigul anevoie de îndurat; din luna august, iar merindele pe care le aștepta de la triburile din Maule nu soseau de loc. Numai o biruință: fulgerătoare, o înaintare spectaculoasă spre Santiago l-ar fi putut scăpa de la pieire. Dar pentru aceasta îi trebuiau întăriri.

Villagra repezise numaidecât ștafete la Santiago și chiar în aceeași noapte îi sosi o nouă unitate de cavalerie ca să întărească rândurile sale rărite.

Lautaro trimise alor săi vești deznădăjduite: avea nevoie de oameni și merinde, fără de care nu putea să ducă lupta mai departe. Așteptă toată seara și o parte din noapte. Ceasurile trecură liniștite în răpăitul mohorât; al picăturilor de ploaie ce cădeau pe ramurile copacilor și în băltoace. El știa că dușmanii se pregăteau nerăbdători să răzbune înfrângerea din ziua aceea; soarta luptei, întregul vis al vieții sale se hotăra în acele clipe. La porțile orașului

Santiago, biruitor, cu sulița la gâtul cotropitorului, gata să-i dea lovitura de grație, din nefericire; el trebuia să aștepte ajutor de la triburile prietene.

Lautaro se plimba de colo-colo înlăuntrul întăriturilor; peste tot vedea sporind șovăiala și descumpănirea; oamenii lui înduraseră greutatea unei lupte; își dădea seama că nu vor putea face față alteia dacă nu vor primi întăriri. Dar trimișii lui nu se întorceau. Lautaro începu să simtă în adâncul inimii lui tinere și pline de avânt gustul amar al descurajării. Deodată se simți singur, lipsit de orice ajutor, neînțeles, încătușat de neîncrederea, frica și nepăsarea fraților lui de același sânge.

Din clipa în care părăsise Arauco și, înaintând de-a lungul coastei, intrase în legătură cu triburile din mijlocul aceluși ținut, își dăduse seama că pășise într-o lume cu totul nouă. Aici nu mai era pădurea din Arauco, vânjoasă, uriașă, plină de taine, pădurea care i-a sugrumat pe incași și l-a pierdut pe Valdivia. Aici nu mai erau acei oameni aspri, neînfricați, născuți pentru război, crescuți pe câmpurile de luptă și care iubeau cu patimă pământul țării lor. Aici priveliștile erau mai dulci, mai pașnice, mai idilice. Sumedenie de oameni se îngrămădeau în văile mănoase ale râurilor, unde pământul rodea aproape de la sine. Omul abia dacă trebuia să se străduie pentru a-și câștiga plinea. Localnicii erau lipsiți de mândria de om; erau mărginiți, slugarnici, ticăloșiți; se supuseseră cotropitorilor fără luptă; crezând că Lautaro va învinge ușor, îi făgăduiseră sprijinul lor; acum însă când îl vedeau la grea cumpănă, când trebuiau să-și dea viața pentru libertate, pentru pământul țării lor, ei șovăiau, se făceau că nu aud, dădeau înapoi, fugeau în munți temându-se atât de Lautaro cât și de spanioli.

În timp ce noaptea cobora tot mai adâncă și vântul îl înfășură ca o mantie de gheață, în mintea căpeteniei araucane încolți o hotărâre. Se găsea singur în mijlocul a mii de oameni pe care credea că-i înțelesese, că-i câștigase de partea lui. În înflăcărea lui tinerească, nu zăbovise să-și judece noii tovarăși de luptă; era încredințat că toți doresc să scuture jugul străin, că toți își iubesc țara și că

sunt gata să se jertfească pentru ea.

Ceasurile trecură; sosi miezul nopții. Trimișii nu se întoarseră. Lautaro, cu o lacrimă între gene, zbuciumat de cea dintâi dezamăgire în viață, se ridică și, cu glas sugrumat de tulburare, începu să vorbească războinicilor...

ÎMPOTRIVA APELOR ÎNSPUMATE

Înainte de ivirea zorilor, Pedro de Villagra înainta cu trupele refăcute împotriva lui Lautaro. Întinericul încă nu se risipise; înălțimea pe care fuseseră ridicate întăriturile semăna cu prova unei corăbii ce plutea în noapte; stejarii păreau niște catarge pe care vântul le mișca falnic. Spaniolii ajunseră la picioarele întăriturilor și se opriră. Încet-încet se luminează de ziuă și contururile lucrurilor începură să se deslușească. Trestii, cu tulpinile aplecate sub povara ploilor, aproape prăbușite la pământ, semănau cu niște copii slăbănogi. Înălțimile păreau că au cununi de nori. Spaniolii așteptau să zărească ridicându-se din tufișuri fața mândră a lui Lautaro, cu coiful roșu, cămașa roșie și trâmbița aurie. Dar când se luminează de-a binelea, nu văzură decât tufișurile, întăriturile năruite, așa cum rămăseseră din ajun; aceleași arme împrăștiate peste tot, aceleași leșuri încremenite și fumul înălțându-se alene din vreascurile făcute scrum. Cât despre Lautaro și războinicii lui, nici urmă: în timpul nopții, ei părăsiseră câmpul de luptă și acum se trăgeau înapoi, fără îndoială către Maule, pentru a ajunge apoi la Itata și de acolo spre pădurile din Arauco.

Bucuria spaniolilor fu nemărginită. Villagra, care nu credea într-o astfel de minune, ordonă imediat ca o unitate de cavalerie sub comanda căpitanului Juan Godinez să pornească în urmărirea araucanilor, iar cu restul trupelor se îndreaptă spre Santiago ca să ducă vestea cea bună.

Godinez o luă pe urmele lăsate de Lautaro în pământul muiat de ploi. Caii galopau înfundându-se cu copitele în noroi și împrôșcând peste tot apa murdară a bălților.

Urmărirea ținu mult timp. În munți, o burniță deasă, stăruitoare uda fețele spaniolilor și aproape îi împiedica să

vadă; începu să tune și peste puțin se dezlănțui o ploaie torențială. Spaniolii nu se opriă; departe, abia zărindu-se prin sita ploii, se ivi râul Maule, care, umflat de ploi în acest anotimp al anului, alerga vijelios ca o herghelie sălbatică. Pe malul râului se zăreau ca niște umbre făpturile unor oameni ce păreau că forfotesc de colo-colo nehotărâți. Godinez își opri calul și se uită cu luare-aminte.

— Pe Dumnezeu! E Lautaro cu ai lui... Trap viu, să nu ne scape!

Într-adevăr, Lautaro și luptătorii lui se căzneau să-și așeze acolo tabăra până la încetarea ploii. Scoțând săbiile, spaniolii se năpustiră asupra lor. Lautaro îi zări și-și dădu seama îndată de primejdie: de o parte râul, de cealaltă dușmanii – nu avea nici o ieșire; numai o minune îl putea scăpa de la nimicire totală. În clipa în care oamenii lui Godinez se repeziră cu săbiile asupra străjilor araucane, Lautaro strigă:

— La râu! La râu! Treceți râul înot!... lucru care în orice altă împrejurare ar fi însemnat pieirea.

Dând el însuși pildă, apucă sulita în dinți și dintr-o săritură se pierdu în apele înspumate; ceilalți îl urmară fără șovăire; zece, cincizeci, o sută de oameni se aruncară în valuri, hotărâți să moară mai bine înecați decât să cadă în mâna cotropitorilor.

Curând, în vârtejul alb, înspumat se deslușeau numai pete negre; oamenii înotau cu înverșunare. Lautaro simțea încheștarea apei și, luptându-se cu ea, i se părea că au să-i plesnească mușchii. Nu putea să vadă celălalt mal; vuietul apelor învolburate nu-i îngăduia să-și dea seama ce se întâmplă: milioane de glasuri murmurau cuvinte necunoscute, frânturi de vorbe, poate povestea întâmplărilor, încă din leagăn, a râului Maule. Acestor glasuri li se adăugau strigăte și un cântec nedeslușit, învâlmășit. Ar fi vrut să părăsească lupta și să se lase pradă suvoii; inima îi slăbea din ce în ce și o moleșeală îi cuprinse încet mâinile și picioarele; nu mai simțea frigul apei. Aproape de el zări chipul schimonosi™ al unuia dintre războinicii săi, care apoi pieri într-un vârtej.

Spaniolii urmăreau de pe mal lupta indienilor cu moartea; râdeau în hohote și făceau rămașaguri asupra deznodământului.

Umflat de ploi, puhoiul creștea, se rostogolea amețitor; izbindu-se de pietre, apa plesnea ca un bici pe pielea goală; indienii se iveau o clipă deasupra valurilor și apoi se afundau din nou, uneori ca să nu mai iasă deasupra niciodată sau pentru a răsa iarăși ceva mal la vale, amețiți și cu spaima morții întipărită pe față. Lautaro lupta încă; brațele lui spintecau apa ca niște săbii; făcând mișcări liniștite, se lăsa purtat o clipă de șuvoi și apoi, întorcându-se spre mal, se apropia din ce în ce de el. Cât să fi ținut lupta aceasta cu stihiiile apei? Cine ar putea s-o spună? Când te lupți cu moartea, nu-ți dai seama cum trece vremea; totul se desfășoară prin fața ochilor ca într-un vârtej; vezi totul ca într-o învolburare: clipele par ani și anii se perindă prin mintea noastră într-o clipă.

Lautaro nu știu când și cum dădu cu picioarele de fund în momentul când se prăbuși pe celălalt mal. Întins pe pietre, fără simțire, zăcea nemișcat sub ploaia care-i biciuia trupul gol, în vreme ce noaptea înghițea încet-încet licăririle înserării.

În ciuda acestei retrageri mai mult sau mai puțin nimicitoare, nu se putea spune că Lautaro fusese învins. Istoricii recunosc cu toții că această primă expediție a lui Lautaro împotriva cetății Santiago a fost o mare biruință pentru războinicii araucani, cu toate că nu au dobândit o izbândă hotărâtoare din pricina trădării unor triburi în clipele cele mai grele ale luptei. Lautaro îi scuturase bine pe Cano și pe Villagra; înaintase în ținuturile din centrul țării și, punând stăpânire pe bogata vale Mataquito, își câștigase dragostea și prețuirea indienilor promauci, care, dacă nu erau prea buni războinici, în schimb aveau atâta belșug de merinde, încât ar fi putut îndestula nu una, ci chiar mai multe oști care s-ar fi războit cu Santiago.

Pe lângă aceasta, zbuciumul care-l chinuise pe viteaz în noaptea aceea în Peteroa nu lăsase urme în sufletul lui tânăr și avântat. Înconjurat de supraviețuitorii ultimei

Întâmplări prin care trecuse pe râul Maule, se îndreptă spre pădurile din Arauco pentru a căuta pe pământul unde se născuse puterea care să-i îngăduie să adune noi războinici și să se întoarcă împotriva cetății Santiago.

Iarna trecuse; era în septembrie, cerul își cernea ultimele ploi; diminețile aveau o strălucire de cleștar; ceața ușoară, străvezie părea un vâl de mireasmă aninat de copaci; cireșii își deschiseră florile roze înmiresmând văzduhul; chiar și din pământ se ridica o chemare la viață; era chemarea năvalnică a celor neînsuflețite și a fapturilor vii de a zămisli o viață nouă, de a săvârși fapte care, în alte împrejurări, s-ar fi crezut că nu le poate face decât Dumnezeu.

Lautaro, viteazul, simțea cum îi clocotește sângele în vine; faptele războinice trecură pe plan secundar și dorința de a se bucura din plin de frumusețea firii și de a afla în căminul său un răspuns la duioșia lui nemărturisită îi copleșea voința și îi călăuzea pașii, mereu mai grăbiți, spre vechea-i colibă.

Acolo, pe câmpia Itata, aproape de mare, îl aștepta soția lui. Îl aștepta în mijlocul firii și al înserărilor, acele înserări care tulbură sufletul trezind amintiri ciudate și dorințe nedeslușite, în mijlocul priveliștilor australe din Chile, unde strălucirea culorilor ia proporții de vrajă, unde corul se revarsă în culori dumnezeiești, verzi, albastre, iar roșul aprins al răsăritului trece de la o nuanță la alta, care de care mai gingașă, unde râurile curg alburii și liniștite, pentru ca apoi să se întunece ca fierul și să înceapă să cânte în noapte legendele din alte vremi. Florile alcătuiesc pe acest tărâm o lume deosebită; *copihue* se agață de copaci cu tulpina ei verde și subțiratică, iar floarea roșie pare un rubin preschimbat în mătase sau chiar inima copacului, ce va sângera la cea dintâi atingere. Plantele agățătoare cotropesc totul, străduindu-se să înăbușe și cerul și pământul. Acolo îl aștepta Guacolda, zâmbitoare și oacheșă, cu pieptul plin de suspine, care acum aveau să-și găsească alinare.

Lautaro își petrecu cea mai mare parte a primăverii ducând o viață idilică. Își îmborsăta puterile irosite și, cu

ajutorul dragostei Guacoldei, izbuti să alunge orice urmă de amărăciune, adunată în suflet din întâlnirile cu străinii și cu moartea. Visuri noi începură să-i frământă cugetul; în liniștea pădurii, mângâiat de vuietul valurilor pe nisipul țărmului apropiat, se gândea la soarta neamului său.

— Lautaro – îl întreba Guacolda – acest război nu se va sfârși oare niciodată? Luna crește, descrește și tu tot nu te întorci; veșnic ești departe, iar când vii înapoi, vii ca să pleci din nou.

— Guacolda, războiul nu se sfârșește niciodată pentru luptătorii araucani; ne-am născut ca să luptăm; pacea e un vis care ne mângâie doar o noapte și când sosește această noapte, adormim pentru totdeauna. Arauco duce un război care n-a încetat nici o clipă și nu va înceta niciodată. Când celelalte triburi adorm și se lasă subjugate în chip rușinos, Arauco, vărsându-și sângele drept pildă, le amintește datoria lor. În această luptă pentru dezrobirea pământului nostru, neamul meu, mai devreme sau mai târziu, are să piară. Or să treacă anii, oamenii noștri de mult n-au să mai lupte din tată în fiu pentru mântuirea pământului chilian și abia atunci când are să piară cel din urmă luptător al nostru, se va naște a doua împărăție araucană. Datinile neamului nostru au să-i călăuzească pe chilieni de dincolo de moarte; atunci, într-adevăr, vor rămâne legende pe pământul chilian, nu legendele oarbe, crude și mărginite ale triburilor sălbatice, ci legendele vitejilor care au luptat pentru dezrobire și care, din lumea cealaltă, dau pildă urmașilor, îi însuflețesc și-i ocrotesc pe câmpul de bătaie împotriva oștilor vrăjmașe.

— Spaniolii sunt foarte puternici – spuse îngândurată Guacolda. Uneori mi-e teamă că n-o să-i poți învinge...

— Totuși nu-s de neînvins; i-am învins o dată și am să-i înving din nou. De data aceasta, războinicii mei n-au să poată fi opriți de nimic; o să cucerim Santiago și-o să izgonim cotropitorii de pe pământul chilian.

— Așadar, te gândești să pleci din nou?

— Da, Guacolda, peste câteva zile...

— Nu mai pleca; lupta asta fără sfârșit te-ar putea costa

O, de-
uptă?
ul în
au în
nu-și
n-ar
ia în
ă și
t așa
oare,
oasă
dacă
casa
ră de
oate

ea fi
soția mea și în timp de război? Am să te iau cu mine la
Santiago...

LUNG E DRUMUL PÂNĂ LA SANTIAGO

În noiembrie 1556, locuitorii capitalei se alarmară de noua expediție a neobositei căpetenii araucane. De dată aceasta veni cu câteva mii de indieni: quirihuani, nublii, chancos, cauqueni, toți din ținuturile promaucilor și bineînțeles araucanii lui de pază care nu-l părăseau niciodată! Pătruns de însemnătatea puterii sale, Lautaro, căpetenia cea mare, pășea mândră, urmat de numeroși însoțitorii. Trâmbița galbenă, aninată pe pieptul lui ars de soare, coiful roșu, împodobit cu pene în culori aprinse și calul mic, dar iute, îi dădeau înfățișarea unui rege barbar urmat de hordale lui.

De astă dată chibzuise altfel lucrurile; nu se gândea să se statornicească undeva și să-i aștepte pe spanioli; dimpotrivă, hotărî să le iasă înainte, trimitând mici cete de războinici care să hărțuiască vrăjmașul și astfel să-i deschidă drumul pentru înaintarea hotărâtoare asupra capitalei. Se îndreptă deci spre valea Mataquito; își așeză tabăra vremelnic în ținutul Lora; tinzând mereu spre Santiago, înainta mai departe de-a lungul văilor râurilor Lontue și Gaulemo; țelul lui era să ajungă la mlaștinile din Apalta, unde putea să-și ridice o tabără care să-i poată înfrunta oricând pe spanioli. Acolo se afla aproape de Santiago și locurile înseși îl apărau ca o adevărată cetate. Apalta era un ținut mlăștinos și presărat cu pădurici de *peumos*, arbori de scortîșoară și *pataguas*, loc minunat de luptă pentru araucani și, fără îndoială, cu totul neprielnic pentru spanioli.

Villagra se afla în La Serena și nu putea deocamdată să se ocupe de organizarea apărării; consilierii municipali, înspăimântați, ținură o consfătuire; se săpară șanțuri în

jurul oraşului, se strânseseră provizii pentru eventualitatea unei împresurări, se făcură liste de voluntari şi se organiză o colectă. În afară de asta, fiecare cap de familie făgădui să contribuie la apărare cu un om înarmat. Comanda trupelor fu încredinţată vestitului Juan Godinez şi căpitanului Alonzo de Escobar, faimos pentru cicatricea care îi brăzda faţa. Spaniolii ieşiră în întâmpinarea lui Lautaro, hotărâţi să-aiţină calea şi să-l împiedice cu orice preţ de a ajunge la mlaştini, de unde apoi n-ar mai fi putut să-l alunge.

În vremea aceasta, Lautaro îşi aşeză tabăra la gurile râului Gualemo, împărţindu-şi războinicii în două cete, la o depărtare cam de o leghe una de alta. Godinez înainta încet, cu precauţie, adulmecând primejdia ca o vulpe bătrână, până ce descoperi vrăjmaşul. Aşteptă în noaptea luminoasă şi caldă de decembrie şi când mijiră zorile, se repezi cu cavaleria asupra a ceea ce presupunea el că e oştirea lui Lautaro. Lupta fu scurtă: indienii fură măcelăriţi îngrozitor; surprinşi în somn, abia avură vreme să pună mâna pe arme. Godinez şi soldaţii lui îi trecură însă prin sabie fără milă; scăpară doar câţiva promauci, care fugiră pentru a duce vestea în tabăra lui Lautaro. Spaniolii îi urmăriră îndeaproape şi nu lăsară timp indienilor să pregătească o nouă apărare. Lautaro îşi dădu seama că războinicii lui erau cuprinşi de spaimă şi, socotind că în asemenea împrejurări lupta ar fi pierdută dinainte, hotărî să nu înfrunte duşmanul; se trase înapoi în deplină rânduială, aproape fără pierderi.

Tovarăşii lui de luptă, promaucii, suferiseră însă pierderi însemnate, iar cei rămaşi în viaţă se grăbeau să se facă nevăzuţi fugind în munţi şi pe potecile ascunse ale pădurilor. Godinez nu se încumetă să-i mai urmărească şi se întoarse la Santiago, unde se întâlni cu guvernatorul Villagra, care se întorsese din ţinuturile de la miazănoapte.

Aflând că Lautaro se retrăsese, Villagra se grăbi să adune cât mai multe trupe spre a porni în urmărirea lui; spaniolii câştigaseră două victorii una după alta şi era deci momentul cel mai potrivit pentru a da araucanilor o lovitură de moarte. Porni deci la începutul verii, cu un mare

detașament de cavalerie, spre Imperial. Fu însă foarte uimit negăsind în drum nici urmă de căpetenie araucană. Toate triburile de la miazăzi erau liniștite; aurul grâului lucea pe câmpii, bărbații și femeile munceau ca de obicei. Nici o amenințare, nici o săgeată, nici un atac. Făcu cea mai liniștită călătorie din viața lui. Pământul părea că înflorește sub soarele arzător de ianuarie și, sub ochii guvernatorului, se întindea o lume pașnică ce-și vedea în tihnă de muncă. Ca și Don Pedro de Valdivia, Villagra crezu că misiunea lui se încheiase, socoti că stăpânirea spaniolă sfârșea prin a se statornici și că băștinașii erau înfrânți pentru totdeauna. Mândru că el fusese acela care învinsese în cele din urmă semințiile neîmblânzite din Chile, era sigur că maiestatea sa îl va numi guvernator, funcție pe care și-o luase cu de la sine putere după moartea lui Valdivia. Surâzător și cu cântecul pe buze, își făcu intrarea în Imperial. Indienii îl priveau nepăsători, tăcuți și închiși în ei; nu se putea spune dacă în mâna întinsă ascundeau un pumnal sau un dar.

Trecu vara și primele burnițe ale lui aprilie treziră podagra guvernatorului; blestemând clima umedă și rece a acelei regiuni, încalecă și ordonă întoarcerea la Santiago. În închipuirea lui de aventurier, această călătorie de înapoiere lua proporțiile unei apoteoze; se și vedea făcându-și intrarea triumfală în oraș, ca un comandant suprem al coloniei, în timp ce oamenii pașnici din Santiago și indienii yanaconi îl primeau cu aclamații și urale.

Înainta astfel până la malul râului Maule. Într-o zi, în cortul său intră o ștafetă din Santiago.

— Senor, Lautaro s-a, răsculat din nou și se îndreaptă spre capitală...

— E oare cu putință? Acest tinerel îndrăznește pentru a treia oară să pună în primejdie cariera mea și viața coloniei? Dacă și de astă dată are să scape cu viață, e diavolul întruchipat. Am să-l învăț eu ce înseamnă să se împotrivească puterii maiestății sale!

Într-adevăr războinicii lui Lautaro se îndreptau pentru a treia oară spre Santiago. După ce fusese lovit pe neașteptate la Gualemo, tânăra căpetenie se trăsese înapoi

În văile de baștină, unde stătuse două luni; căpeteniile se întruniseră din nou și din nou săgeata războiului era însângerată; pentru a treia oară, Lautaro fusese ales mare căpetenie și, prin urmare, trebui să pornească în fruntea războinicilor împotriva spaniolilor.

De astă dată Lautaro arăta cu totul altul; îl urmau numeroși însoțitori. Straja lui araucană era urmată de ceilalți războinici, în frunte cu un prieten al său numit Chillican. Lautaro privea încruntat și-și călăuzea războinicii într-o disciplină de fier; uneori era mânios, aprins; îi plăcea să se țină deoparte de ceilalți și, în felul lui de a fi, vădea o mahnire tăinuită; Guacolda îl însoțea și de astă dată, dar nu izbutea de loc să înveselească chipul soțului său.

Înainte de a porni la drum, Lautaro vorbi războinicilor:

— Nu așteptați ajutor de la mișei care locuiesc în împrejurimile cetății Santiago; de atâtea ori ne-au făgăduit sprijin și tot de atâtea ori ne-au părăsit... Fiți aspri și necruțători cu ei; pe drept cuvânt sunt vrednici de robia în care îi țin străinii. În vreme de război nu putem fi îngăduitori; să-i silim să intre în rândurile noastre; cu biciul să-i învățăm să-și cinstească pământul și să-și dea viața pentru el. Dacă îi luați prizonieri, purtați-vă cu ei ca și cu conchistadorii... Intrați în satele lor, jefuiți tot ce întâlniți în cale fără a face deosebire între spanioli și promauci! ...

Războinicii își arătară bucuria la auzul unor asemenea îndemnuri; un astfel de război le plăcea, război sălbatic, fără cruțare, pe viață și pe moarte. Astfel, înaintând ca un vultur mânios în fruntea unei haite de lupi, Lautaro semăna în drumul său spaima și moartea. Atât de îngrozitoare erau faptele săvârșite de oamenii lui, încât Chillican, rușinat, îi spuse într-o zi:

— Lautaro, așa ceva nu mai poate dăinui. Nu ne-ai adus aici ca să luptăm împotriva fraților noștri. Ce facem: ne războim cu băștinașii, sau cu spaniolii?

La acestea, ridicând glasul, căpetenia îi răspunse:

— Eu sunt cel ce poruncește aici și toți, înțelege bine, toți, de la cel din urmă războinic până la ajutorul meu, trebuie să mă asculte orbește!

Chillican se depărtă nespus de mahnit; nu mai avea ce face. Guacoldei îi spuse doar atât:

— Soțul tău merge spre pierzanie; îl stăpânesc duhurile rele și-i întunecă gândirea; se lasă rob de ură și de dorința de răzbunare. Războiul dus de el nu mai e sfânt ca cel dinainte; acum Lautaro e un sălbatic în fruntea altor sălbatici...

Guacolda își privea soțul și suferea ghicind zbuciumul din sufletul lui; și ea trăise printre spanioli și știa că sunt oameni întregi, dintr-o bucată, că-și iubesc țara și se supun stăpânitorului lor. Era dureros să vadă că neamului său îi lipseau aceste însușiri de căpetenie. Lautaro voise să desăvârșească neamul araucan, luând drept pildă măreția și geniul spaniol, pe care le cunoscuse în apropierea lui Valdivia; acum se îndoia că-și va mai putea atinge țelul. Guacolda înțelegea amărăciunea lui, dar nu putea să-l ajute, nu putea să-i vorbească deoarece era sigură că și el vedea lucrurile tot atât de limpede ca și ea. Uneori, omul înțelept și cuminte, viteazul cel mai mărinimos trebuie să se coboare până la sălbăticie pentru a se putea înțelege cu sălbaticii; fiarele fioroase nu sunt ucise cu vorbe blajine, ci cu pumnalul sau cu securea. Așa trebuie procedat de multe ori cu oamenii care se încăpățânează să mențină legile pădurii. Înconjurat de sălbatici, Lautaro pornise o luptă sfântă împotriva cotropitorilor țării lui; dreptatea acestei lupte era mai presus de orice păcat întâmplător; el lupta pentru viitor, el apăra pământul care veacuri de-a rândul avea să fie pământul chilienilor; nu putea deci să se oprească în fața unor piedici mărunte; alungând frica, sălbatic, tăcut, înveninat, înainta întins asupra orașului Santiago, lăsând în urma lui râuri de sânge și faima faptelor sale.

Ascultând veștile aduse de iscoade, se trase pe celălalt mal al râului Mataquito, la poalele unui deal numit Chilipirco, între o apă mică și o întindere năpădită de trestie. Acolo hotărâse să oprească înaintarea lui Villagra și să împiedice sosirea oricăror ajutoare de la Santiago. Dar Lautaro nu știa că mișcările lui erau, de asemenea, pândite.

Într-adevăr, îndată ce trecu peste Maule, Villagra află unde și cu câți războinici se întorsese Lautaro; nu cunoștea însă poziția exactă a locului. Între timp, de la Santiago, neobositul Godinez pornise cu o mică trupă de cavaleriști, hotărât să înfrângă pentru a treia oară pe araucani.

Așa se făcu că, pe o întindere de șase sau opt leghe, se găseau trei oști care se căutau și își întindeau capcane, fără a se întâlni într-o luptă hotărâtoare la câmp deschis. Potrivit noii sale hotărâri, Lautaro își mișca de colo-colo, de-a lungul râurilor Mataquito și Lontue, sprintenele rânduri ale războinicilor, astfel că ar fi fost cu neputință să fie luat pe neașteptate și silit să înfrunte o luptă în câmp deschis. În afară de aceasta, spaniolii cunoșteau puterea araucanilor și nu aveau de gând să se aventureze într-o luptă decisivă.

Sosise ziua în care soarta stăpânirii din Chile urma să se hotărască în câteva ceasuri; Lautaro era gata să-și înfrunte soarta. Înfrângerile de până atunci nu făcuseră decât să-l înverșuneze, să-i ațâțe înflăcărarea războinică. Pe de altă parte, spaniolii știau că pierderea unei lupte în acele împrejurări însemna căderea orașului Santiago și sfârșitul stăpânirii lor. În acele văi atât de darnic hărăzite de natură, era în joc soarta nu a câtorva oameni, ci a unui întreg popor.

Zilele treceau. Mica oaste a lui Godinez putu fi zărită într-o bună zi din tabăra lui Lautaro, dar apoi pieri în chip ciudat. Guvernatorul Villagra ora un om priceput în înșelătorii. Mai puțin strateg, dar mai șiret decât Valdivia, el se hotărî să-l prindă pe Lautaro printr-un vicleșug. Trimise o ștafetă cu un bilet către Godinez, prin care îi ordona să-l ajungă într-un anumit loc, lângă satul Gurico. Atunci îl pierduse Lautaro din vedere pe Godinez. Cele două trupe spaniole se uniră și începură, să pregătească împreună atacul împotriva indienilor. Vicleșugul guvernatorului nu se opri însă aci; știind că Lautaro are iscoade pe tot drumul cel mare spre Santiago, care îl vesteau despre orice mișcare a spaniolilor, se hotărî să-și trimită suita în capitală și în acest scop, își îmbracă servitorii în haine soldățești – cunoscutele „pălării, gulere de dantelă și pelerine”. Iscoadele lui Lautaro

care îi văzură trecând, de departe crezură că e Villagra cu oastea lui, fugind speriat și dădură îndată de veste căpeteniei araucane, care, bineînțeles, nu mai avu nici o grijă. Era tocmai ceea ce dorea guvernatorul.

Lautaro gândi că conchistadorii se temeau de el și hotărî să-i urmărească pe un drum lăturalnic până în apropierea orașului, pentru ca acolo să dea lupta hotărâtoare. Din aceea zi, știindu-se scăpați deocamdată de dușmani, Lautaro și oamenii lui se odihniră; nu mai rânduiau paza de noapte și nu mai puseră nici cercetași; străjerii dormeau la locul de veghe și nu mai erau spânzurați între două sulite...

Villagra și Godinez socotiră că a sosit clipa atacului, într-o seară, în timp ce dezbateau amănuntele luptei, în cortul lor se ivi un musafir ciudat. Cei doi conchistadori îl priviră cu dispreț, cu trufie. Noul sosit era un indian îmbrăcat sărăcăcios, întovărășit de un tălmaci, așa cum se numeau pe vremea aceea interpreții.

— Ce dorești? îl întrebă sec guvernatorul.

— Am venit să-ți făgăduiesc capul lui Lautaro - răspunse celălalt, cu glas răgușit, strâmbându-se.

Cei doi spanioli îl priviră cu luare-aminte și îndată se arătară mai binevoitori.

— Ce vrei să spui? întrebă Villagra. Capul lui Lautaro? Ce, l-ai ucis?

— Nu, stăpâne, nu l-am ucis, dar ai putea să-l ucizi dacă ții seama de sfaturile mele...

— Să vedem, vorbește limpede și repede; dacă îmi aduci vești bune, îți voi da tot ce dorești: aur, pământ, cai, tot ce vrei; dacă însă mă înșeli, vei fi sfâșiat în bucăți de câinii mei turbați.

— Nu, stăpâne, n-am să te înșel; jur că am să-ți spun adevărul...

Și astfel trădătorul destăinui spaniolilor locul unde se afla tabăra lui Lautaro, lipsa de grijă în privința pazei, cât și cel mai bun mijloc de a tăvăli asupra araucanilor se neașteptate.

În timp ce indianul vorbea, spaniolii îl priveau cu luare-aminte. Era un bărbat de statură mijlocie, oacheș, cu ochii

mici, înfundați în orbite, cu părul negru, zbârlit, murdar și neplăcut la vedere; nu era dintre servitorii guvernatorului; adevărul e că venea chiar din tabăra lui Lautaro, unde se îndeletnicea cu furtişagurile. În timp ce vorbea, un rânjel îi schimonosea gura; se arăta nespus de umil, ceea ce dovedea că e fricos și fățarnic.

Când isprăvi, Villagra îi spuse lui Godinez:

— De astă dată nu ne va mai scăpa: se pare că se apropie sfârșitul vestitei căpetenii...

— E ciudat - răspunse Godinez, dus pe gânduri - că vrea să ni-l vândă un om din neamul lui. Aș fi preferat ca sfârșitul să se petreacă mai onorabil, să se hotărască într-o luptă cinstită...

— Pentru a câștiga o luptă nici un mijloc nu-i de disprețuit - replică guvernatorul. O să-l lăsăm în viață, asta da. În noaptea aceasta, înainte de a porni, am să vorbesc soldaților; nu-mi pasă că vor fi neînduplecați cu dușmanul; ba chiar am să le ordon eu însumi să-i răpună pe toți războinicii araucani, cruțând numai viața căpeteniei lor. Trebuie să-l prindem de viu, să-l trimitem maiestății sale în Spania, ca să vadă ce fel de oameni se nasc pe acest pământ al Americii.

Și chiar așa făcu Villagra. Înainte de a porni la luptă, vorbi soldaților și făgădui o răsplată aceuia care-l va prinde viu pe Lautaro. Se mândrea gândindu-se că în noaptea aceea îi va cădea în mână un prizonier ce va stârni vâlvă în Europa.

Spaniolii porniră la drum îndată ce se înnopta; asupra araucanilor se îndreptă o oaste numeroasă, alcătuită din soldați aleși, printre care se aflau cei mai încercați cuceritori ai pământului chilian: cei trei Villagra, Godinez, Escobar, Diego Cano, renumitul Andres de Napoles, Alonso de Miranda, Marino de Lovera... floarea cavalerilor, luptători neînfricați, căliți în focul a sute de lupte.

Villagra trimise înainte pe trădător, pe tălmaci și doi soldați; nu dorea să fie atacat prin surprindere. După aceea porni în fruntea oștirii, nu de-a lungul râului, ci prin Las Palmas, luând-o în linie dreaptă spre Chilipirco.

Cei patru trimiși se întoarseră puțin după miezul nopții. Unul din soldați spuse guvernatorului:

— Senor, indianul a spus adevărul; am ajuns pe întuneric până la cortul lui Lautaro. N-au pază, toți dorm; nici nu hănuiesc ce-i asteaptă. Când am ajuns lângă cortul lui

ZORII CEI DIN URMĂ

În noaptea aceea, Lautaro și Guacolda se retrăseseră devreme în cortul lor. Era o noapte întunecoasă și vântul rece trecea șuierând, parcă prevestitor. Puțin după miezul nopții, Lautaro se trezise deodată din somn și, nemaiputând să adoarmă, privea cerul prin deschizătura cortului. Se vedeau câteva stele; luna se ivi o clipă și fu îndată acoperită de o perdea de nori care păreau că o îmbrățișează. Lautaro se trezise cu inima strânsă, plină de o neliniște ciudată; răsufla greu și tocmai voia să se ridice ca să iasă din cort când Guacolda se deșteptă și ea și-l întrebă speriată:

— Lautaro, ce s-a întâmplat? De ce nu dormi?

— Nu-i nimic, draga mea, nu-i nimic. M-am trezit pe neașteptate. Am visat că un spaniol înarmat cu tot felul de arme stătea în fața mea și se pregătea să mă lovească; eu nu puteam să mișc brațele, inima îmi era grea părând că va înceta să bată; când am deschis ochii, am zărit lângă pat o umbră ce se apropia de mine; părea o pasăre uriașă; am dat să mă scol și atunci umbra s-a îndepărtat bătând parcă din aripi și s-a mistuit în beznă...

— Lautaro, eu am avut același vis... Te-am văzut căzând, răpus de o lovitură cumplită; zăceai plin de sânge. Am visat că îți sosise sfârșitul, ca și cum ceva de neînlăturat cerea moartea ta. Lautaro, aș vrea să nu ne despartă nimic...

Guacolda plângea, zbuciumată de o durere fără margini. Lautaro o îmbrățișă și încercă s-o îmbărbăteze:

— Nu te teme, de ce să crezi că totu-i de neînlăturat: dacă tu vrei să trăiesc, cine crezi că va fi atât de puternic ca să mă poată ucide? Nu, Guacolda, eu n-am să mor, duhurile din Arauco mă ocrotesc; sunt atâtea de făcuta mai avem atâta de luptat, n-aș putea să mor acum...

Dar în glasul lui se simțea o nedeslușită deznădejde ca o presimțire a zguduiitorului sfârșit. Oare întreaga lui; viață nu fusese o ciudată aventură? Ce altceva erau războaiele lui decât o căutare înverșunată a morții? Vrăjitorul din tribul lui îi prorocise sfârșitul; era vie în amintirea sa ziua aceea în care Tucapel îl ucisese pe vrăjitor pentru prevestirile lui sumbre. Guacolda îl privi cu o duioșie nespusă și, printre suspine, îl rugă:

— Lautaro, nu îngădui să te ucidă în noaptea asta... Ia-ți armele, cheamă-ți războinicii și să plecăm de aici... Sfârșitul tău va fi și sfârșitul meu; n-am să mai pot trăi dacă ai să mori tu; și în noaptea asta, duhurile neamului tău au venit să ne vestească... Să plecăm de aici...

Dar gândurile căpeteniei zburau departe de cele ce se petreceau în noaptea aceea...

— Dacă aș muri în noaptea asta, va rămâne cineva după mine care să călăuzească pașii neamului meu. Mi-am iubit mult țara și neamul și dacă nu am făcut nimic pentru el, este pentru că soarta mi-a încătușat brațele; dar am vrut să-l văd dezrobit; aș fi vrut să-l văd trăind ca acești oameni din jurul văilor, fericiți în mijlocul lanurilor, aș fi vrut să-l văd râzând printre minunatele flori din Chile și mărețele sale râuri, aș fi vrut să-l văd puternic și vesel, stăpân pe avuțiile lui, stăpân pe minele lui, pe grâul lui, pe mărelele lui, pe pustiurile lui...

Lautaro tăcu; în pieptul lui clocoteau însă cuvinte pe care nu putea să le rostească; poate visa că odată toate triburile din America se vor uni pentru a-i alunga pe cotropitori și că neamul lui se va scutura de închipuiri, va ieși din păduri, din peșteri și din insule pentru a cunoaște bucuria vieții, care nu trebuie să însemne o luptă oarbă și sălbatică, ci dragoste și bună înțelegere între toți. Neamul lui va învăța cândva ceea ce învățase și el de la Valdivia: să trăiești pentru a înfăptui un țel măreț, să muncești cu încredere, știind că, mai presus de toate, ceea ce faci primește binecuvântarea cuiva mai mare decât noi.

Ochii lui iluminați de o gândire încordată se ațintiseră spre cer; glasul lui molcom se pierdea contopindu-se cu

vântul spre a rătăci printre copaci și a zbura pe deasupra râului. Guacolda își rezemase capul pe pieptul lui și se odihnea alinată; Lautaro o sărută pe frunte și, închizând ochii, lăsa ca soarta să-i hotărască viața.

Villagra înainta cu soldații lui și se opri chiar în spatele taberei indiene, închizând astfel drumul pe care Lautaro îl avea deschis spre câmpie pentru orice împrejurare. Guvernatorul luă toate măsurile, ca atacul să nu dea greș; era aidoma cu ucigașul care vine noaptea lângă pat și chibzuiește în ce fel să dea o lovitură de moarte. Noaptea nu era prielnică pentru îndeplinirea planurilor sale; cerul se limpezise și stelele străluceau printre ramurile copacilor. Villagra aștepta nerăbdător ivirea zorilor.

Ceasurile treceau; tabăra era cufundată într-o liniște adâncă; indienii dormeau duși. Cerul se luminează slab și stelele începură să se stingă pâlind că toate constelațiile se destramă; s-ar fi zis că în văzduh se înalță o apă lăptoasă și apoi pogoară ca un abur subțire; umbrele începeau să se topească și totul se lumina, se colora în albăstrui, făcând ca lucrurile să-și piardă contururile. Vântul rece al zorilor trecu în zbor cu un geamăt, înfiorând inimile războinicilor. În înaltul cerului, Crucea Sudului mai luptă câțva timp pentru a-și menține stăpânirea; desprinzându-se ca niște mărgăritare de pe pologul albastru de catifea, stelele se stingeau ușor și rămâneau fără luciu, pierdute pe bolta cerească.

Deodată, liniștea fu străpunsă de sunetul unei trâmbițe – un zgomot cu totul neprevăzut, cine știe, poate un strigăt de spaimă sau o chemare de luptă.

Trâmbițat răsunase în tabăra spaniolă și Villagra, auzind-o, nu-și putu stăpâni mima, fiindcă cel care sunase călcase ordinul lui, punând în primejdie tot planul de luptă.

— La dracu! scrâșni Villagra. Cine i-o fi dat ordin să sune?

Dar faptul fusese săvârșit; treziți de o trâmbiță care nu era a căpeteniei lor, araucanii se sculară în grabă și își căutară armele pe dibuite ca să se apere!

— La luptă, spanioli! strigă guvernatorul și se năpusti cu toți oamenii asupra taberei lui Lautaro.

Lupta se dovedi nespus de anevoioasă; spaniolii forfoteau printre indieni și printre copaci, fără a desluși mare lucru din pricina întunericului; araucanii, treziți pe neașteptate dintr-un somn adânc, nu-și dădeau seama ce se întâmplă și se apărau mai mult orbește, folosindu-se, în lipsă de alte arme, de pietre, de lemne, tăciuni și chiar de pumni.

Auzind chemarea trâmbiței, Lautaro sărise în picioare și, apucând pumnalul, ieșise din cort. Pentru o clipă, în lumina încețoșată a dimineții, frumusețea lui tinerească opri avântul celor care îl văzură; cu brațul zvelt și vânjos ridicat în sus cu pumnalul gata să lovească, cu pletele negre fluturând în vânt, cu ochii aprinși de apropierea luptei, părea un zeu al războiului sau un vultur preschimbat în om. Din tabăra dușmanilor se auzi un strigăt:

— Aici, spanioli, aici e Lautaro! ...

Aproape patru sute de yanaconi se repeziră asupra lui aruncând săgeți și sulițe și învârtind măciucile grele deasupra capului. Înainte, de a cădea prins, o săgeată bine ținută îi străpunse pieptul și tânărul viteaz se prăbuși mort fără a scoate un geamăt, cu un zâmbet de nepăsare și de dispreț față de moarte încremenit pe buze...

Îl ucisese frații lui, slugarnicii yanaconi, care încă de la începutul războiului fuseseră robii conchistadorilor și care nu voiseră să se ridice la luptă pentru dezrobire. Nici Villagra, nici Godinez, nici ceilalți, comandanți spanioli nu avură vreme să oprească această ticăloșie. Când se apropiară de locul unde căzuse căpetenia, hotărâți să-l scape dacă mai era cu puțință, găsiră doar leșul lui și lângă el o pată întunecată ce creștea tot mai mult. Abia avură timp să-l privească, deoarece, văzându-și căpetenia căzută, cei șase sute de tineri care alcătuiau straja araucană a lui Lautaro se aruncară asupra conchistadorilor ca niște lei și, alungându-i, făcură zid în jurul trupului viteazului. Se încinse o luptă pe viață și pe moarte; părăsiți de promauci, care fugiseră la începutul luptei, araucanii se apărau ca fiarele încolțite. Răspundeau loviturilor conchistadorilor cu măciucile și cu pumnalele. Luptând corp la corp, privindu-se

ochi în ochi, se bătură șase ceasuri; la sfârșit, cei șase sute de tineri care făcuseră zid în jurul trupului lui Lautaro îl acoperiră cu trupurile lor: spaniolii nu lăsaseră în viață pe nici unul. În timpul acesta, yanaconii se îndeletniceau cu tot felul de blestemății. Guacolda parcă intrase în pământ – fie că fusese ucisă de ei, fie că fugise spre padinile din Arauco... Poate că ea însăși căutase să piară de mâna dușmanilor, deoarece îi jurase lui Lautaro că îl va urma și dincolo de moarte.

Dar sălbăticia slugarnicilor yanaconi nu se mulțumi cu atâta: luară trupul lui Lautaro, îi tăiară capul și, după obiceiul lor, îi folosiră țeasta la chefuri...

Și astfel, doi oameni de valoare se înfrățiră într-o tragedie comună. Din țeasta lui Don Pedro de Valdivia băuseră araucanii pentru a-și sărbători izbânda, iar din țeasta lui Lautaro băură yanaconii pentru a pecetlui trădarea. Căpitanul din Flandra și din Roma și tânărul războinic din Arauco își îndeplineau astfel destinele într-un simbol care va rămâne în istorie ca o învățătură pentru tinerele popoare din America. Conchistadorul îi dăduse lui Lautaro mijloacele prin care acesta să-l poată învinge, să-i ia viața și să-și dezrobească țara. Lautaro a dat tot ce a avut mai bun din tinerețea lui minunată aceluiași oameni care l-au ucis în dimineața aceea, retezând într-o clipă firul măiestru din care se țesea măreția istoriei chiliene.

Amândoi au fost oameni cutezători care nu s-au înfricoșat de moarte și au pornit la îndeplinirea năzuințelor lor cu arma în mână, care și-au cucerit gloria și aproape că au dobândit o țară; dar așa cum au învins, tot astfel au pierdut totul într-o clipă. După ei, i-a revenit istoriei sarcina de a îndeplini ceea ce au visat; un nou popor, zămislit pe primitorul pământ chilian ca urmaș al aventurierilor spanioli și ai războinicilor din Arauco, a propășit clădind o țară puternică, plină de avânt, întreprinzătoare, un popor care iubește și-și apără libertatea, care înfruntă greutățile vieții și luptă împotriva vitregiilor naturii fără a da înapoi vreodată, conștient de înalta sa menire, în frăție cu celelalte națiuni.

Dar la aceasta s-a ajuns numai după ce au fost jertfite multe vieți. În desfășurarea acestei lupte de întemeiere a unei țări, umbra lui Lautaro a jucat un mare rol spiritual...

UMBRA LUI LAUTARO

După moartea lui Lautaro, războinicii araucani au fost călăuziți mai departe în luptă de Caupolican. Indienii obișnuiau să-și sărbătorească izbânzile cu mare însuflețire. Cu prilejul uneia din aceste serbări, un ofițer spaniol pe nume Reinoso s-a năpustit asupra araucanilor pe neașteptate și l-a luat prizonier pe Caupolican, care a fost osândit fără întârziere la moarte prin tragere în țeapă, îngrozitor supliciu al acelor vremi. Această cruzime și înfrângerile întâmplătoare nu slăbiră însă dârzenia araucanilor.

În 1598, izbucni o uriașă răscoală în sudul țării. Căpetenia de trib Pelantaro surprinse o trupă expediționară spaniolă pe râul Lumaco și o nimici până la ultimul om, omorându-l până și pe guvernator. Pe urmă înainta, urmând o cale asemănătoare cu aceea a lui Lautaro și cucerii toate orașele din sud. Patru guvernatori au luat, unul după altul, comanda trupelor, dar nici unul n-a putut să redobândească ceea ce pierduseră.

La sfârșitul secolului al XVI-lea, spaniolii, hărțuiți neîncetat de araucani și de corsarii olandezi și englezi care pustiau coastele Americii spaniole, se mulțumiră să se mențină pe teritoriul de la nord de Bio-Bio. Mai târziu, încheiară o înțelegere cu araucanii, dar pacea nu ținu mult.

În timpul acela, rege al Spaniei era Filip al III-lea. Înfuriat de înfrângerile armatelor sale, hotărî ca toți indienii prinși în lupte să fie declarați sclavi. Drept răspuns, indienii au aplicat aceeași măsură, pe care, în realitate, spaniolii abia o puteau pune în practică. De atunci, spaniolii prinși erau împărțiți între triburi și puși la tot felul de munci.

Se încheie o nouă înțelegere: pacea de la Quillen căreia îi

urmă altă răscoală, la un secol după ce Lautaro începuse războiul prin vestita luptă de la Tucapel. Cu întreruperi, dar tot atât de sângeros și de neînduplecat, războiul continuă de-a lungul secolului al XVII-lea. Izbucniră încă două răskoale ale băștinașilor până ce, în sfârșit, Ambrosio O'Higgins luă conducerea guvernului din Chile și instaură o pace trainică.

Poporul araucan a luptat în toți acești ani pentru a-și păstra libertatea și a-i alunga pe străini de pe pământul lor. Rar s-au văzut de-a lungul istoriei pilde de vitejie și hotărâre ca acestea. Este greu de crezut că un popor se poate ridica astfel, ca un singur om, luptând secole de-a rândul pentru a se apăra. Dragostea de libertate era încarnată în acești luptători neînduplecați și nici armatele imperiului spaniol, nici molimele, nici foamea, nici vremea rea sau bună n-au putut să-i facă să renunțe la lupta lor. Cei mai vrednici fii ai lor și-au vărsat sângele de-a lungul anilor. Generații întregi au pierit în războiul acela fără de sfârșit; dar acest popor austral n-a plecat niciodată steagul în fața inamicului. Imperiul spaniol era puternic și dispunea de resurse nesfârșite; an după an soseau noi contingente de luptători cu arme noi spre a continua lupta; guvernul din Santiago destinase pentru războiul din Arauco o armată specială. Au pierit Lautaro, Caupolican, Tucapel, Colo-Colo și încă mulți alții; dar diferitele triburi au luptat mai departe împotriva celor din Santiago, prin răskoale care izbucneau ba ici, ba colo.

Până la urmă însă, războiul s-a sfârșit. Spaniolii au început să se căsătorească cu indiene, amestecându-și sângele cu cel al băștinașilor; s-a născut o rasă nouă; trăinicia și înțelegerea au luat locul urii dinainte. La această transformare, fără îndoială, o prețioasă contribuție a adus Ambrosio O'Higgins; negustorul irlandez care se înrolase în armata spaniolă și care, datorită meritelor sale, a ajuns la conducerea comandamentului general din Chile, a fost acela care a făcut primul pas către o pace trainică între spanioli și araucani. La 72 de ani, O'Higgins străbătu într-o caleașcă sudul țării, urmat de o suită pitorească; se

îndreptă spre hotar și țină o consfătuire cu mai bine de o sută de căpetenii și aproape trei mii de tineri, în frumoasa vale Negrete. Acolo băură pentru pace și prietenie. Bătrânul președinte comunică regelui Spaniei că, după părerea lui, a sosit, momentul de a desființa dispoziția privitoare la regimul de muncă obligatorie din Chile, una din cauzele pentru care se împotriveau araucanii. Regele încuviință propunerea și, drept recompensă pentru O'Higgins, îl numi vicerege în Peru.

De atunci, unitatea se întări tot mai mult; noul popor începu să propășească; din vitejia și dragostea de libertate a araucanilor și din pasiunea pentru aventură, agerimea și credința spaniolilor, s-a plămădit poporul chilian.

Trecură anii și monarhia spaniolă începu să decadă; străinii invadară peninsula Iberică și îl detronară pe rege. În cele două Americi începu lupta pentru independență, strângând sub steagul ei oameni din toate clasele sociale; cei mai buni tineri s-au înrolat în armatele patriotice. Marii conducători ai luptei pentru independența Americii, călăți pe câmpurile de bătaie, s-au ridicat pentru a-și conduce popoarele printre norii de pulbere. Washington, San Martin, Bernardo O'Higgins, Bolivar și atâția alții au sfărâmat ultimele lanțuri care ne legau de forțele imperialiste și au transformat coloniile americane în republici înfloritoare, care în curând vor constitui un exemplu de democrație pentru bătrânele popoare din Europa.

Aceștia au fost conducătorii, dar în spatele lor au fost eroii din popor, eroii anonimi sau cu nume fără însemnătate pe care legenda i-a imortalizat de atâtea ori, perpetuându-le romanticele fapte de vitejie. Aproape fără excepție ei au făcut parte din această rasă nouă care s-a născut din unirea spaniolilor cu indienii; oameni modești, pe care nu-i găsim nici printre curteni, nici în guverne, nici la recepții, dar care întotdeauna au fost prezenți când trebuia să-și verse sângele pentru patrie.

În acei „rotos” din Chile, oameni curajoși, îndrăzneți, care nu țineau prea mult la viață, renăștea neamul lui Lautaro; ei au luptat în Chacabuco, în Rancagua, în Cancha Rayada;

ei l-au urmat pe O'Higgins, l-au apărat pe Manuel Rodriguez, ei au făurit măreția patriei noastre trudind pe câmpiile de salpetru, în minele de aramă și cărbune, în exploatările forestiere din sud, pe mări și în munți.

Când patrioții din America s-au strâns mănunchi spre a-i doborî pentru totdeauna pe cotropitori, unica lor deviză a fost: Lautaro. Cu acest nume pe buze au înaintat cavaleriștii argentinieni, chilieni, columbieni, peruvieni, în clipele cele mai grele, pentru cauza independenței.

Generalul San Martin, care a condus armatele eliberatoare din Argentina și Chile de-a lungul atâtor glorioase campanii, a înființat la Mendoza o organizație secretă ale cărei ramificații s-au întins în curând aproape în toată America și în care au intrat cei mai iluștri militari și oameni de stat din tinerele republici. Era o organizație cu o disciplină aspră, în sânul căreia dăinuia un spirit aproape fanatic, amintind de grupările oculte din Evul Mediu, înălțându-și acțiunile până la țelurile nobile care îi dăduseră naștere. Din această organizație făceau parte toți ofițerii din armata lui San Martin; în rândurile ei s-au numărat oameni de seamă ca O'Higgins și alți patrioți chilieni. În regulamentul organizației erau înscrise aceste cuvinte:

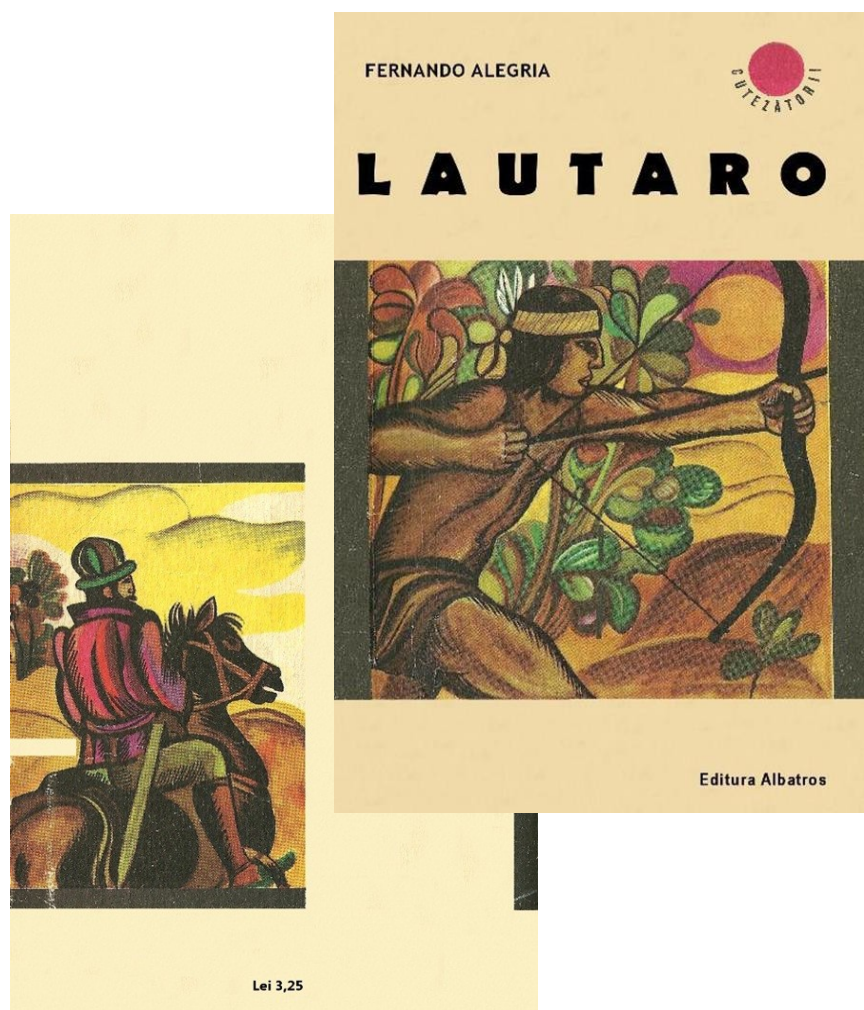
„Va fi îndepărtat ofițerul care va da dovadă de lașitate în luptă, încercând să se ascundă pentru a se feri de gloanțe; cel care va face datorii la producători și meseriași...; cel care va ridica mâna asupra unei femei, chiar dacă a fost insultat de ea; cel care va refuza să se bată în duel sau, fiind insultat, nu va provoca la duel; cel care va ponegri pe un ofițer din regimentul său, cu un civil sau cu un ofițer din alt corp; în sfârșit, cel care va sta de vorbă cu un ofițer care a fost îndepărtat din regiment pentru vreuna din faptele de mai sus...”

Acest grup închis, care apăra onoarea într-un chip aproape fanatic și care pune eroismul mai presus de orice alte virtuți, se numea Logia Lautarina. În numele tinerei căpetenii araucane, San Martin și ceilalți au văzut cel mai înalt simbol al cauzei pentru care luptau. O viață întreagă dăruită celei mai sfinte lupte ce se poate închipui,

clipă,
a șovăi
ându-se
merica,
ertatea

Coperta originală de BOBOIA EMILIA.

Pentru scrierea acestei cărți s-a folosit o documentație variată; trei lucrări totuși au o importanță deosebită în această privință și de aceea le menționăm:

Lautaro, de B. Vicuna Mackenna, Santiago, 1876.

La Araucana, de A. De Ercilla y Zuniga, Santiago, Edit. Nascimento, 1933.

Istoria generală a statului Chile, de Diego Barros Arana, Santiago, 1930.

Unele fragmente din cuvântările ținute de căpeteniile araucane în cursul povestirii sunt versiunile în proză ale poemului lui Ercilla.

